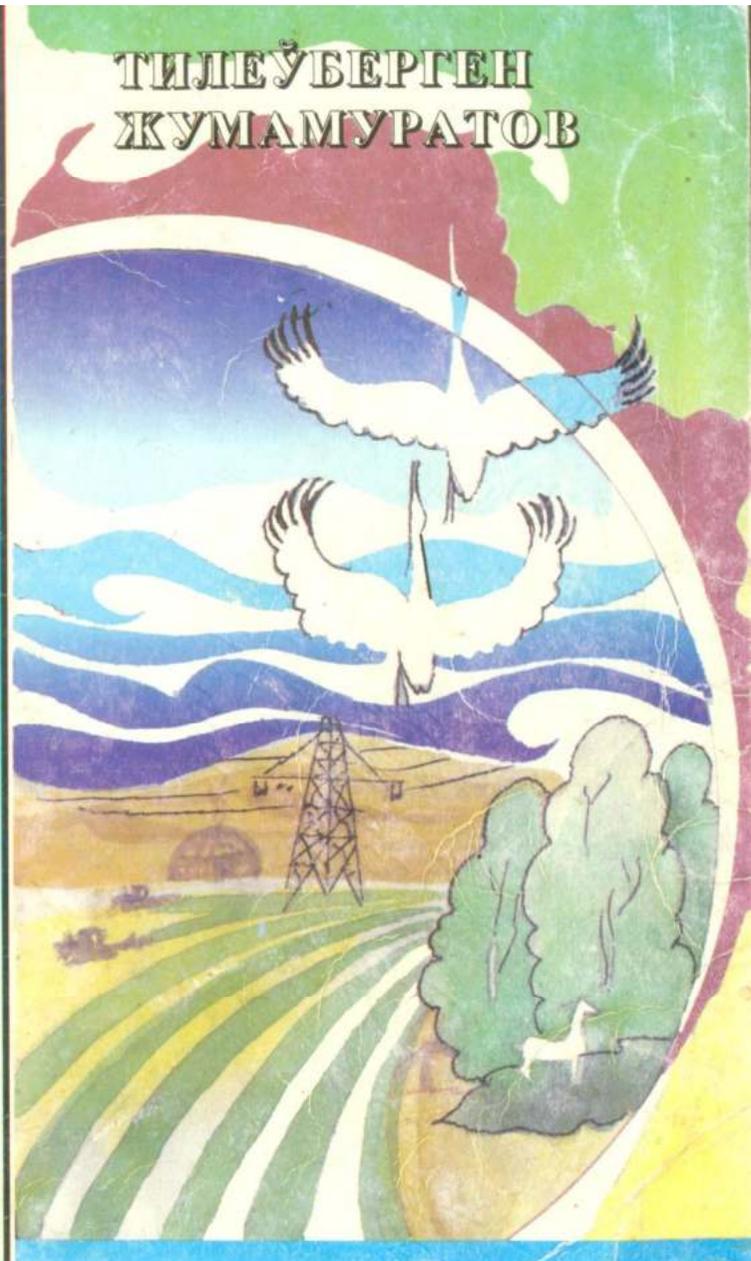

«КАРАКАЛПАКСТАН»

Т. ЖУМАМУРАТОВ
ӨМІРІНІҢ ӨЗИ ФИЛОСОФИЯ

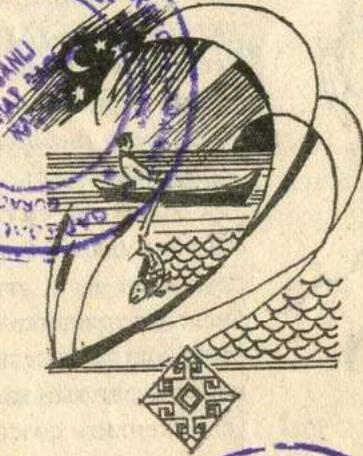

ТИЛЕҰБЕРГЕН
ЖУМАМУРАТОВ

ӨМІРІНІҢ ӨЗИ
ФИЛОСОФИЯ

Тилеўберген Куппатулла улы Жумамуратов

ӨМИРИНИН ӨЗИ
ФИЛОСОФИЯ

НОКИС
«КАРАКАРПАКСТАН»
2005

а.
Ж.

1. 21. 22. 19, 29
34

Тилеўберген Қуппатулла улы Жумамуратов
Өмириңнің өзи философия. Қосықлар.
Нөкіс, «Қарақалпақстан» баспасы, 2005-жыл, 336 бет.

Өзбекстан хәм Қарақалпақстан халық шайыры, Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың лауреаты, «Халықлар дослығы», «Хұрмет белгиси» орденлерине миясар болған импровизатор, лирик, философ шайыр, сатира-юмор шебери, драматург, дилмаш, публицист, тарийх, әдебият, тил, көркем өнер тараўлары бойынша билимдан, уллы сөз зергери Тилеўберген Қуппатулла улының кеўиллерди толқытқан бай руўхый мийрасы хәр дәўирде де бир қәлипте жаңарып туратуғын ҳасыл даналық мийўеси екенлиги сөзсиз.

*Адамға орнықса ҳасыл даналық,
Қалар сөзи бир қәлипте жаңарып.*

*Тартайын шадланып жеңистің сазын,
Жер жүзине еситилсин ҳаўазым.*

*Кетсем, дүнья, бир күн жаўып қапысын,
Сол болар соңғыға таслар табысым.*

Ж 4306000022 — 346 Буйрық — 2005
М — 357(04) — 2005

ISBN 5- 83 - 45 - 11 - 9

© «Қарақалпақстан» баспасы, 2005.

ЗАМАНЛАСЛАРЫ ШАЙЫР ХАҚҚЫНДА

Сиз өзиңиздің шығармаларыңызда туўған халқыңыздың қахарманлық ислерин шебер жырлайсыз, сатираның оты менен талай-талай унамсыз қахарманларды өртейсиз. Өмириңиз узақ болғай!
Украина Жазыўшылар Аўқамының президиумы

Қарақалпақтың ири шайыры. Сиз өз үлкеңизде қазақ әдебиятының да үгит-нәсиятлаўшысы болып табыласыз. Дийдарыңыз да, отлы қосықларыңыз да кең даламызға, кең пейилли халқымызға жүдә таныс, қымбатлы!

Қазақстан Жазыўшылар Аўқамы

Қарақалпақ шайырларының ағласы — Тилеўберген Жумамуратов.
Азербайжан жазыўшылары

Қарақалпақстанда шайыр Тилеўберген Жумамуратовтың қосықлары кеңнен таралған, оның өзи барлық жерде сүйиспеншилик пенен күтип алынады. Бул өз үлкесинин, жерлеслеринин өмирин хәм қарақалпақ халқының тарийхын терең билетуғын жазыўшы. Оның поэзиясы туўылған топырақ, миллий фольклор менен тамырласып кеткен. Өзбекстан хәм Қарақалпақстан халық шайыры атақларын алыў тегинликте болмайды.

Юрий Карасев. Москва. “Огонёк” журналынан

Белгили халық шайыры, шайыр-философ, шайыр-азамат, шайыр-инсан, халықлар дослығының хәм туўысқанлығының әжайып жыршысы, тәбийғый таланты, ҳасыл доретпелери Ұатанға хызмет етиўдин жарқын үлгиси болған халқының атақлы перзенти, ақсақалларының бири, бизиң садық достымыз — Тилеўберген аға Жумамуратовқа.

Ең жақсы тилеклер хәм хұрмет пенен Челн жазыўшылары

Ранбарен доретпелери менен бизин мамлекетимиздин бар халыкларынын эстетикалык газийнесин байытууга улес коскан каракалпак халкынын дана хэм уллы перзенти, шыгыстын суйикли шайырларынын бири, аса хурметли аксакал – Тилеуберген Жумамуратов.

Атахан Сейфуллаев. Душанбе

Тилеуберген шайырға Аллаҳ Таала илхам берген.
Миртемир. Ташкент

Тилеуберген Жумамуратов – уллы шайыр.
Ғафур Ғулам. Ташкент

Тилеуберген Жумамуратов – лэбинен от ескен шайыр.
Шухрат. Ташкент

Япырмай, Тилеуберген, бала, ағып турған дэрья гой!
С.Муханов. Алматы.

Жүзден жүйрик шайыр едиң сен сондай...

Көплер қосық жазады, ал, ол шайыр болды.
И.Юсупов

Баянлаудың жағымлылығы, динамикалылығына бола, “Макарья сулыу” көлемли шығарма болыуына қарамастан бир дем менен оқып шығылады.

И.Михайлова. “Литературное обозрение” журналынан

Тилеуберген өзиниң тууылып өскен жерлери – Арал теңизи жағаларында тап сол жерде тууылып, өмир сүрген устаз-шайыр бабалары – Бердақ, Күнхожа, Әжинияз бенен Аяпбергенниң ҳасыл сөз маржанларын көкирегине тоқып, солардан шайырлық өнерин үйренди. Бул жағынан қарағанда Тилеуберген, сондай-ақ Аббаз аға менен Садық ағаларды, тап сол уллы классик шайырлардың творчествосын дауам еттириуши нызамлы мийрасхорлары деуге болады.

И.Сағыйтов

Доретиушилигиниң характери жағынан Тилеуберген халық шайырлары болған Аяпберген шайыр, Аббаз шайыр, Садық шайырларға жүдэ жақын турады. ... шебер шайыр Тилеуберген Жумамуратовтың ҳазирги заман халық шайырлары А.Муўса улы, Аббаз шайыр Дабыл улы хэм Садық шайырларға қарағанда, әлбетте, оның творчествосында көп ғана өзгешеликлер бар, хәттеки поэтикалық техникалық жақтан олардан алда турады. Сонлықтан да, халық шайыры Аббаз шайыр бир сөзинде “хақыйқый шайыр деп Тилеубергенди айтыуға болады” деген еди.

Ә. Пахратдинов

Мениң алдымда Өзбекстан хэм Қарақалпақстан халық шайыры Тилеуберген Жумамуратовтың жаңа “Макарья сулыу” китабы. Автор бунда әдиллик хэм гуманизм идеяларын жырлаушы “Қырық қыз” киби әжайып қахарманлық дәстанды дореткен халық дәстүрлерине садық қалған.

Джеймс Паттерсон – америкалы.
“Московский литератор” газетасынан

Хүжетлерди хэм бай фольклорлық мийрасты изертлеу Т. Жумамуратовқа романда узақ дәуирдиң психологиялық айқын атмосферасын тиклеу имкәниятын берген.

..Өткен эсирлердеги көркем сөз усталарына қуры еликлеу емес, ал, олардың көркем полотноларды дүзиудеги көп планлы хэм қурамалы дәстүрлерин дауам етиу хэм рауажландыруу шайырдың “Макарья сулыу” шығармасын айрықшалап турыпты.

Людмила Кислова “Смена” журналынан

Хақыйқый шайыр деп Тилеубергенди айтыуға болады.

А. Дабылов

Қәдирлеген қалем жанын,
Ишкен сөздиң зәм-зәм палын,
Шеберликтің сәранжамын,
Уққан шайыр Тилеуберген.

С.Нурымбетов

Тилден пайдаланыўды еле жақсы билмейтуғын көплеген жас авторларға мен халық тилиниң таптырмайтуғын шеберлери Қ. Айымбетовтан, Т. Жумамуратовтан, С. Нурымбетовтан үйрениниң дер едим.

М. Нурмухаммедов

Өзиниң барлық характери менен Тилеўберген Жумамуратовтың таланты сийрек ушырасатуғын талант. Ал, талант — халық ғазийнеси.

С. Ахметов

Шайыр музасы, шайыр жүреги “Дослық, дослық, дослық” деп соғады.

Қ. Мақсетов

Бир илимпаз, бир тилши, әдебиятшы қарақалпақ тилин қанша дәрежеде терең билемен десе де, Т. Жумамуратовтай билиўи мүмкин емес. Буны айрықша белгилеп өтиў керек.

Қ. Султанов

Қосық болып атылғанда,
Албырады батырлар да...

К. Рахманов

Минберге шықсаңыз гүўлер шапалақ,
Көркем сөз тиреги өсер шақалап,
Жийендей сөзинди елиң бақалап,
Кимсең Тилеўберген болып турыпсаң.

Т. Мәтмуратов

Йошар Омар Хайям болып,
Сөз зергери Тилеўберген.

К. Мәмбетов

“Макарья сулыў” қосық романында жарқын образлылық, афоризмлик, асығыс диалоглар, юморға толы халық тили қарақалпақлар турмысын кең түрде анық, исенимли көрсетиўге мүмкиншилик берген.

Анатолий Щербаков.

Ташкент, “Звезда Востока” журналынан

ЕЛ БАРМЕКЕН МЕНИҢ ТУҰҒАН ЖЕРИМДЕЙ

Елге бир ғазийне — Арал теңизи

Т О Л Қ Ы Н Д А

Балалық өткен басымнан,
Уйқыда көрген түс болып.
Суўда да жүздим жасымнан,
Көкке де уштым қус болып.

Шағлаған шаңқай түслерде,
Теңизде жүзип балықтай,
Есирип жаслық күшлерге,
Ойнадық қалақ жалықпай...

Жылларды бүклеп жипектей,
Өткенбиз таслап талайын.
Ғаррылық алда түнектей,
Булдырайды қарайып.

Аралға келдим оралып,
Көзимнен ытқып жас шықты.
Назланды толқын буралып,
Салады еске жаслықты.

Тырнап та көрди тебендей,
Жендим мен оған бой таслап.
Баяғы бала, дегендей,
Ойнайды толқын ғоддаслап.

Теңселіп теңиз булқынған,
Созады көкке өр төсин.

Тигеди кесте толқыннан,
Жамылдым жасыл көрпесин.

Биледи толқын сүзиўди,
Ғеш биреў оған үйретпей,
Қоймадым қарсы жүзиўди,
Қалықлаған үйректей.

Басыма моншақ шашады,
Қатар-қатар дизилген.
Толқынлар зырлап қашады,
Бир-бириниң изинен.

Алдына шығып қамалап,
Бирин-бири куўады.
Қас қаққанша балалап,
Толқыннан толқын туўады.

Домаланған аршадай,
Аўданласып келеди.
Талпыныўға шаршамай,
Сыңқылдасып күледі.

Өнерли ойнап туўлайды,
Мың тилде сөйлеп тамаша.
Самал да шертти сырнайды,
Концертин көрдик оңаша

Тартынба, теңиз солқылда,
Ләззет алдым күшиннен.
Туұылған жанмаң толқында,
Сүйсиндим қатты ишимнен —

Деп тағы айттым досларға:
— Жаслығым қайта оралды.
Шыққандай бәлент асқарға,
Тарқаттым сонша кумарды.

1965-жыл

АТАЖАН

«Ашшықуй»ға егип қызыл тарыны,
Аңызлары құлпы дөнген Атажан,
Толып қалып уралардың қарыны,
Қалдырмастан жерге көмген, Атажан.

Таң азаннан өгизлерге жуұырдым,
Суұшы болып оқпанларға жығылдым,
Қапталынан бир шықпадым шығырдың,
Қандай кеулиң қалды меннен, Атажан.

Дәмелендим еңбегиме кумартып,
Жиберипсең жалғыз қапшық жүк артып,
Қуртақандай жүрегимди қабартып,
Қай суұшыңнан өзим кеммен, Атажан.

Былтыр бир хат жазып едим Қайыпқа,
Мениң тек бир жас болғаным айып па?
Сықмарлықтан адам сирә байып па?
Бир тыйынға жанын берген, Атажан.

Оқып бердим талай-талай қыссаны,
Нәпсиқаұлық адамзаттың душпаны,
Ураңның барлығын боздың тышқаны,
Жеп кетти, деп еситемен, Атажан.

Өтейин деп турып елиұ-алпысты,
Жетимлерден ала бермең қарғысты,
Тышқанларға өзим айттым алғысты,
Өшимди алыпты сеннен, Атажан.

1930-жыл

МОЙНАҚТА

Сақпан атып зорды берип халғаққа,
Қаұын қорып отырсақ та шартақта,
Қосық айтып жүрер едик еликлеп,
Аяпберген, Әжинияз, Бердаққа.

— Қай жақта?
— Ақдәрьяда, Бозатаұда, Мойнақта.

Туұылдым да, жастан сонда көп болдым,
Шадлы өсип, қурғын болдым, тоқ болдым.
Ядтан шықпас шомылғаным, жүзгеним,
Айдынында мөлдир суұлы көк көлдин.

— Қай жақта?
— Аққум, Майпоз, Тентек арна, Мойнақта.

Көл жағалай мунарланған ақ қамыс,
Қызыл отаұ, ақ жай толған көк жағыс.
Гейде мотор, гейде желқом зымыратып,
Сайран етер хош кеуилли жигит-қыз.

— Қай жақта?
— Қазақдәрья, Қара терең, Мойнақта.

Ериккенде ермек ушын қус атып,
Талай ғаздың май қармасын асадық.
Суұда сүен, бекире, сазан, ақ марқа,
Қуұ, ғаз, үйрек, қасқалдағын усладық.

— Қай жақта?
— Порхан атаұ, Мәделиде, Мойнақта.

Көз жиберип қарап турсам оңаша,
Өзгертилген көринис бар жаңаша.
Гудоклары комбинаттың, заводтың,
Пароходқа сестин қосар тамаша.

- Қай жақта?
- Қазақдәрья, Үшсай, Үрге, Мойнақта.

Түнде — көкте, сууда — жұлдыз, мың жұлдыз,
Электрдей түнди еткен күп-күндіз.
Қаракөлдің падасындай жайылып,
Бүлкілдесип гезип жүрген көп күндыз.

- Қай жақта?
- Қаражарда, Қаратерен, Мойнақта.

Сыйырлар бар геумислердің сейдини,
Сүйсіндирди жылқысының жүйриги.
Қаражардан қарап турып таң қалдым,
Салақулаш түлкисинің қуырығы.

- Қай жақта?
- Кең Аралдың этирапында, Мойнақта.

Бийик жайлар бойын созған алыстан,
Поселкаға бурыннан-ақ таныспан.
Арқау етип тас қарағай, бирақта,
Негизинде бинә болған қамыстан.

- Қай жақта?
- Қазақдәрья, Үшсай, Үрге, Мойнақта.

Тилим жетпес айтқан менен биримлеп,
Толқып халлас урған менен дирилдеп,
Тоқтамайды пароход-мотор кәрұаны,
Ескен желге ерегискен гүрилдеп.

- Қай жақта?
- Асау Арал айдынында, Мойнақта.

Қайсар мәртлер дауылыңа қарай ма?! —
Тасқын ғайрат бойсынбайды ырайға,
Мәтжан менен, Ғикмет палуан ағайлар,
Үш жыллығын орынлапты бир айда.

- Қай жақта?
- Мениң өскен елатымда, Мойнақта.

Кем дегенде еки норма жай күни,
Бурқып тасып пәтли жарыс жәйхуни.
Жеңіс құрметине мийнет жыллығың,
Орынлапты тоғызыншы май күни.

- Қай жақта?
- Марат атындағы ауыл, Мойнақта.

Бир сапары қоршап алды көп жеңге,
— Шайыр қәйним, еркектен мен кеммен бе?
Исимизди көрсетер деп ойлаймыз,
Дәмеленип елге шайыр келгенде..

- Қай жақта?
- Кең Аралдың этирапында, Мойнақта.

Усындайды айтысады халайық,
Шайыр дослар, жүриң, бирге барайық.
Бағындырған толқын менен дауылды,
Батырлардың исин жазыу ылайық.

- Қай жақта?
- Кең Аралдың этирапында, Мойнақта.

1957-жыл

ТЕҢИЗ ЖАҒАСЫНДА

Күн ғыжлап балқыса қум менен тасы,
Суудың ләм хәуири қайтарды тауын,
Узақтан көринген өрттиң шұғласы,
Аспан түслигине сызды бояуын.

Катер қасқалдақтай тық-тықлап әдеп,
Заводтың этирапын кем-кем жаңлатты,
Комбинат үстінде бақырған гудок,
Аспан әлемине шуұдасын атты.

Нәзер етсем Арал теңиз жағына,
Жардай толқын шарпып урар жағасын.
Бойын жыйнап, гүрс етеди тағы да,
Жел сырнайы ызынлатты намасын.

Көшкисінде ыбыр-жыбыр қайық бар,
Жерден аулақ, бес-он метр қашықта.
(Қапталынан шапшып өтер балықлар)
Өртекедей ойнақлайды ашықта.

Қалақ ойнап қырдан суұға секирип,
Жаслар да жүр қызыққаннан жалықпай.
Асау теңиз жулқынса да көпирип,
Булар оны мисе тутпас балықтай.

Көлде жүзген аққулардай сызылып,
Булдырайды балықшының желқомы.
Ықлас пенен қарап тұрсам қызығып,
Балдызымдай суу шашады толқыны.

Тал-тал келер бұлбиллердің дауысы,
Жырлағандай мийнеткештің жеңисин.
Бас шайқайды жекен, пішен, қамысы,
Қус концерти жаңғыртып тур көл ишин.

Ғайры нағыш көк пароход бир жақта,
Сапар шекпек болып берди хабарды.
Бәри қызық. Жалтақлайман жан-жаққа.
Көринис тап сахналардай жаңарды.

Сүңгигирдей* мотоплюк айдаған,
Келди маған Гүлперийза құрдасым:
— Тау артында үш-төрт жылым майлаған,
Шайыр құрдас, айтпайсаң ба қармасын?!

* Сүңгигир — қустың түрі.

Барғың келсе моторыма мин, — деди.
Жүрексинбей турдым бираз ойланып.
— Қоян жүрекписең, құрдас сен, — деди,
Уялғаннан зорға миндим қыйланып.

Мотор бирден зуұлап кетти қуйындай,
Хәрекетте Перийзаның билеги.
Толқын шапшып, қарпып алар жайындай,
Мен қорықсам, ол шақақ атып күледі.

1959-жыл, июль.

МИЙНЕТ БӘХӘРИ

Қуяш күлди, жылтыр гүмис нур төкти,
Сәуле шашып жарқыратты жер-көкти.
Булақ шапшып, сылдыр-сылдыр атылып,
Боз жорғадай секириуін үдетти.
Жер бетинің қары кетип доланып,
Бай тәбийғат ғәзийнесин дөретти.
Епкин самал жас еркедей қытықлап,
Жулдырлатты жапырақлы теректи.

Хасыл топырақ жасыл гилем жамылды,
Ағаш бөртип, көк лентасын тағынды.
Жипек хауа сағынғандай сыйпалап, —
Бой балқытып шымбырлатты жанымды.
Ушқыр қыял алғыр кустай шарықлап,
Жеткермеди желден жүйрик сағымды.
Әмиүдәрья тасқынындай таралып,
Шайырлықтың сөз булағы ағылды!

Бир мен емес сүйиушилик ойлаған,
Жан-жәниуар шадлық пенен ойнаған.
Қууанышта қарсы алып бәхәрдин,
Келгенлигин гүллән мақлуқ тойлаған.
Көлбуғаның* барабандай сестине,
Бәрше қуслар сестин қосып сайраған.
Жаңа келген ашық жүзлі арыұдың,
Көрген жанлар дийдарына тоймаған.

* Көлбуга — бәхәр айында гүңкилдеп сес шығаратуғын көл қусы.

Ҳазлик леби шымбыр-шымбыр сезилип,
Тоты таўыс таранады сүзилип.
Үйрек, ғазлар кәрўан тартып баратыр,
Көк моншақтай қатар-қатар дизилип.
Сыбызғы сес сыңқылдаған ақ қуўлар,
Қанат қағып қонар көлге сызылып.
Таза ҳаўа муҳитинде мен жүздим,
Жарасықлы көриниске қызығып.

Шайыр болсаң, көргенинди жазасаң,
Көз жиберип, ис майданын қарасам, —
Мийнет сести музыкасын жаңғыртар,
Өз-өзиңнен сөзсиз ырза боласаң.
Жерди жайпап, көкке шапшып түтини,
Трактор жүр, қудиретли күш, орасан.
Мақтанышлы ҳәрекеттиң сыпатын,
Қалай енди тәрийплемей турасаң?!

Татлы ықлас талпынтады буйырып,
Қыз-жигитлер желең кийим кийинип,
Кеўили тасып, жаўқылдасып ислеп жүр,
Ҳәр бир адам өз исине сүйинип.
Ғарры-кемпир жас адамдай жарысқа,
Қызығады, отырмастан буйығып.
Табыс тасқан, алға басқан мәканым,
Бирлик пенен ислеген соң жыйылып.

Шығып едим бир бийиктиң басына:
Қәлем қаслы сулыў дәрья қасына —
Келе сала жап сағасын ағытып,
Атызына қайта жүрди асыға.
Сәлемлести. Мәгар келген шамасы, —
Я он сегиз, я он тоғыз жасына.
Қолаң шашлы, жаўдыр көзли, алма жүз,
Урды кетпен көпшиликке қосыла.

Көз қарасы тартты бирден ерикти,
Ұатан ушын көкирегин керипти.
Өткен жылы ҳәр бир гектар жеринен
Жетпис центнерден пахта берипти.

Жыйнағанда ақ алтынның қырманын,
Жалғыз өзи он төрт тонна терипти.
Быйылғы жыл салтанатлы жарыста,
Геройлықты мақсет етип жүрипти.

Бәхәрги ис — келешектиң жемиси,
Ҳәўижленсин “ақ алтын”ның егиси,
Даңқын жаяр кең Ұатанның жерине.
Ҳақ жүректен ғайрат салған ҳәр киси.
Ҳадал мийнет — шад өмирдиң өрмеги,
Мурадына жеткереди өз иси.
Қарақалпақ тарийхына жазылар,
Мийнеткештиң табыс пенен жеңиси.

* * *

Жас урпақлар жаздың қызыл гүлиндей,
Оқыў менен өтти қысы билинбей.
Ҳәзир енди билиминиң қырманын,
Жыйнаў ушын таярланар еринбей.
Терең билим — ҳадал жанның азығы, —
Бағда гүлдиң жақты сепкен күниндей.
Барлық жанға рәхәт берген, күш берген
Ел бармекен мениң туўған жеримдей!

1951-жыл

МИЙНЕТ

Сеннен раўаж алды адам баласы,
Сеннен өсти сезим менен санасы,
Гүлдей көркем неше қала салынса,
Барлығының сен боласаң анасы.

Сениң саўлатыңнан гүлленер бағлар,
Сестиңнен жаңғырып силкинер таўлар,
Батырлық искерлик сениң урпағың,
Сениң қәхәриңнен гүм болар жаўлар.

Мийнетим – мийнетим, хасыл мийнетим,
Көрип тұрсаң бизің елдің зийнетин,
Нешше қахарманлар шықты халқымнан,
Бәри сениң мақтанышың, құрметің.

1946-жыл

БАЛЫҚШЫҒА

Тәрийпинди толық жаза алмаспан,
Ислеген исиңе тиллерим жетип.
Бир жүзип келгениң әжеп бир дәстан,
Таўдай толқынларды жапырып өтип.

Сениң құрғын турмысыңнан көринген,
Арал теңизине төгілген терің ...
Кеўлимде мухаббат шыннан берілген,
Ким сүймейди халықтың сыналған ерин!

Елдің мухаббаты жаяр атынды,
Көрип тұр, билип тұр Ұатанның халқы.
Алға достым, қайтарма хеш пәтинди,
Адамның мийнеттен шығады даңқы.

Ийем деп танып тұр теңиз өзінди,
Алтын гербиш қалаушының бирисен.
Толқынды қақ жарып өткен изинди,
Таўап етсем деген жаўынгеримсен.

Көк теңиз, көк мотор, гүмис балықлар,
Сениң хұкиминде, ықтыярында.
Әсир азаматы деген даңқың бар,
Мәртлик пенен атқан хәр бир таңында.

Пидәкерлик истен туўар көп дәстан,
Қәлеми қут неше шайыр жазады.
Қадал мийнет, ерлик пенен жеген нан,
Билгенлерге хәр нәрседен мазалы.

Өткен жылғы сениң пәтли жарысың,
Тарийх дәптеринен алып тұр орын.
Тағы быйылғы жыл жақсы табысың,
Жеңистиң шыңына жетиссин қолың!

1950-жыл, Мойнақ.

БАЛЫҚШЫЛАР ҚОСЫҒЫ

Көк теңизде суўдың бетин жайнатып,
Толқынларды жарғанда көр тамаша,
«Мотор» деген арғымақты ойнатып,
Тереңге аў салғанда көр тамаша.

Гүмистей ақ шабақ, сүен хәм марқа,
Гүенлеп қойғандай оралып торға,
Хәр бирин палұанлар көтерип зорға,
Суўдан сүйреп алғанда көр тамаша.

Сыла, сүен түр-түр болып жалтырап,
Бекирениң қалашлары қалтырап,
Сары сазан сап алтындай жарқырап,
Қырман-қырман болғанда көр тамаша.

Бир жағына бөлек қойып тортаны,
Тағы да бар шамай менен шортаны,
Таў-таў етип үйіп қойған ортаны,
«Приемщикке» барғанда көр тамаша.

Мойнақшылар қуўанышта масайрап,
Көллерди жаңлатып, бүлбилдей сайрап,
Шадлық пенен қосық айтар айқайлап,
Кеўилде йош толып атыр тамаша.

Бир жағында қулпы дөнген егиси,
Палызында қаўын, ғарбыз, жемиси.
Хәр күн сайын тасқынланып жеңиси,
Суўдан маржан терип атыр тамаша.

Жайлауында жорға сүрген шарұасы,
Жапырақтай ғаўлап өскен мал басы.

Түүесилмей байлықтардың жалғасы,
Сонша доход алып атыр, тамаша.

Жылқылары киснеседи тулпардай,
Қәр бир сыйырлардың желини жардай.
Қой, ешкиниң дауыслары дуғтардай,
Қәр намаға салып атыр, тамаша.

Биреу айтар: — Бүгин қызық көрдим, — деп,
Биреу айтар: — Балықты көп бердим, — деп,
Биреу айтар: — Сен озсаң, мен ердим, — деп,
Жарыс ғаулап қызғанда көр, тамаша!

Қеш биреу де қалмақ емес жарыстан,
Бахыт келип кенелип тур табыстан,
Мийнет түби рәхәт деп, алғыстан,
Қуанышы тасып атыр тамаша.

1936-жыл, апрель

ЖАЗҒЫ КЕШ

Қызғыш тартып батты күн, Сур көрпесин жамылып. Кеш басланып, болды түн, Жулдыздан илгек тағынып.	Анау бағдың қасында, Музыкалар ойнайды. Жапырақтардың басында, Бұлбил қуслар сайрайды.
---	---

Дәрья сууы мөлтилдеп, Сылдыр-сылдыр ағып тур. Епкин самал елпилдеп, Жанға жайлы жағып тур.	Масайрап жүр балалар, Жутып жаздың қауасын. Гейде терек аралар, Гейде дәрья жағасын.
---	---

Гүмистей жұлдыз жалтырап, Күлимлеп қасын қағады. Күндизден де жарқырап, Электр шам жанады.	Мийнет түби — рәхәт, Мениң өскен елимде. Жас кеуилли, ғарры шад, Ата мекан жеримде.
---	--

1950-жыл

ЖАҢА ЖЫЛДА

Таудан аққан булақлардай,
Тарап илим хәмме ұақ,
Мың жаңалық дөремекте,
Жалғыз минут өтпей-ақ.
Усы әсир заманының,
Адамымыз биз бүгин,
Келешегим болғай тағы,
Бүгингиден уллырақ.

Жеңис пенен мақтанышлы,
Биз бүгинниң әулады.
Ел жаңарды, жер жасарды,
Артты Ұатан қууаты.
Ауыл, қала, жер, суу, дала,
Адам ушын көркейип,
Өз сәулесин түсирмекте,
Мийнетимиз саулаты.

Жаңа жылды байрамлаймыз,
Жаңа табыс нышаны.
Бир күнимиз жылдан зыят,
Жыл - әсирдей мысалы.
Шадлы дәуран қауазының,
Жарасықлы сестиндей,
Жаңлап мийнет дөреткишлер,
Мол үлесин қосады.

Секунд пенен минутлардан,
Қуралады жылымыз.
Қол жалғасып ислесемиз,
Биримизге биримиз.
Мәканымының хәмме халқы,

Бир шаңарақ болған соң,
Барлық табыс жуумақланып,
Көркеймекте елимиз.

Бир ҳариптен барып-барып,
Бир роман куралар,
Бир гербиштен жалғанысып,
Питер бийик биналар.
Өз-өзиме есап берсем,
Ұақыт босқа өтпесе,
Қадал мийнет бақаланып,
Халық алдында сыналар.

Өмириме жалғасады,
Тынысымның қәр деми,
Ұақыт қымбат,

қәр бир демим —

Өмиримниң жәрдеми.
Жас ұақытты бос өткермей,
Халқым ушын ислесем,
Қадал мийнет данққа сөзсиз,
Жеткереди тез мени.

Қахарманның бир саатлық,
Ис усылы бир дэстан.
Абырай жақын өз исине,
Нэзер салсаң тынбастан.
Жаңа жылда зор жаңалық,
Дөретиудин жолына,
Келши достым, ықлас пенен,
Ислесейик ең бастан!

1952-жыл

ЕЛГЕ ҚУҰАТ, БАҚ ДӘРЬЯ

(Халықтың "Ақ қыйра" намысына айтым)

Әмиүдәрья-Ақдәрья,
Қанатыңды қақ дәрья.
Қуұатың бар қуяштан,
Елге дәулет, бақ дәрья.

Тарийхы терең дәрьясаң,
Бабамды көрген қариясаң.
Мың-мың жыллар адамзатқа,
Ырысқал берген дәрьясаң.

Шалқый бер дәрья, теңизим,
Әмиү, Арал — егизим.

Топырақ, қауа, сууыңнан,
Жаратылған негизим.

Берекет келсе сағадан,
Халқым болар абадан.
Мунарланған теңизден,
Ырысқал тапқан жағадан.

Дәрьяда суу көп болғай,
Елим абад, тоқ болғай.
Урыс-қағыс, ғалауыт,
Ұатанымда жоқ болғай!

БИЗГЕ КЕЛ

Көрсен кеулин питер ауыл-аймаққа,
Толып-тасып қушағын кең жаймақта.
Қазақ дәрья, Үрге, Шеге, Мойнаққа,
Мийман болыу мақул десен, бизге кел.

Жети түлик малы өскен жайлауда,
"Суу тулпарлар" тайын турған байлауда,
Теңиз майданында көкмар ойнауға,
Пароход, я катер десен бизге кел.

Елге бир ғазийне — Арал теңизи,
Алдыңа қойылар балық семизи.
Бәримиз де бир Ұатанның егизи,
Жүрегиме жақын десен бизге кел!

Жәйхун дәрья толқынланып,
Атылады сағадан,
Жер тәбият сууға қанып,
Халқым буннан абадан.

Үлкемиздің ойы-қыры,
Жасыл дөнген хәр қыйлы.
Гүмис сәуле қуяш нуры,
Төбемизде балқыйды.

Пәк мийнеттен рәхәт тууған,
Мол дастурхан нанымыз,
Атыз, қауа, ағын суудан,
Жаратылған қанымыз.

Ески дәрья көрген бастан,
Миллион жылдың ай, күнин,

Ағыслары тоқталмастан,
Ғағлайбергей Жәйхүним!

Елимиздің ой-қырында,
Суу шалқысын хәр уақыт,
Жарқыраған күн нурында,
Бәрха болғай хұр бахыт!

ТЕҢИЗ БЕНЕН КӨП ОЙНАМАҢ

(Гейпара басшыларға)

Әуез неге жүрмей қалдың? —
Кемшиликти көрмей қалдың.
Хәзир хәмме алға кетти,
Сен оларға ермей қалдың.

Толмай қалды балық, майың,
Жүдә төмен өткен айың,
Айыбынды айтпайын мен,
Тезден жақсырт истиң жайың.

Васильчуктен турман сууып,
Болмадың бир иске жууық,
Әуез бенен Жумабайдың,
Кетип турсаң жолын қууып.

Көринбедің, Байшек хәрма?
Еткен исиң қарма-жарма,
Қоңыратқа көп барасан,
Базарда да балық бар ма?

Ұәде берген Шора батыр,
Мергеншилиқ етип атыр,
Балық пенен жумысы жоқ,
Ау-дузағы қырда жатыр.

Жүрдің Сәрсен талтаң-талтаң,
Қолдан түспей көкнар қалтаң,

Сайытты да үйреттиң бе? —
Болып тур ғой саған жалтаң.

Кейип етипсең көкнар, шайды,
Орынламай өткен айды,
Неге тезден оятпайсыз,
Уйықлап жатқан Николайды?!

Балықлар жүр аузын ашып,
Сизлер жүрсиз одан қашып,
Районға келген уақта,
Тоқтап қалмаң басты қасып.

Ойламайсыз, қалармыз, деп,
Бир масқара болармыз деп,
Балықларды қырға таслап,
Ендиги жыл алармыз деп.

Махамбет-те қалды жатып,
Әжим кетти үйрек атып,
Қоңсылары алып атыр,
Шабакларды тыпырлатып.

Олардың хеш хабары жоқ,
Бул жүристен табары жоқ,
Майлы үйрек жеген менен,
Планына тамары жоқ.

Нәтийже жоқ Тәжибайдан,
Проценти өссін қайдан?!
Көлге бармай айланшықлап,
Шықпастан жүр базар жайдан.

Жүрген жерде арақ тайын,
Ондай иске жүдә қайым,

Басы қызып тапшай жүрме,
Салатуғын жылым жайын?

Жақсы демен бул барысты,
Нәпси ушын атланысты,
Теңиз бенен көп ойнамаң,
Қойдым мен басқа тарысты.

1947-жыл, апрель.

КӨРГЕН ИСТИ ЕТТИК БАЯН

*Еки ярым миллион манат,
Бир сапарғы болған зыян!*

(Машанкөлде болып өткен бир ұақия тууралы фельетон)

Бир жорғаны минип алып,
Көл жағалай ылғал салып,
Киятырсам, суу түбинен
Шыға келди сансыз балық.

Жарқыраған сары сазан,
Хәр бирине толар қазан.
Зарын айтып шуұласып жүр,
Көлдің иши азан-ғазан:

— Бизлер бир көп балық едик,
Ағын сууға толып едик,
“Машан” менен “Хожа көл”де,
Былтыр қыслап қалып едик.

Колхозшылар жылым салды,
Қысы-жазы аұлап алды.
Аұлауының кемиси жоқ,
Бирақ, көби дүзде қалды.

Бираз колхоз табыс тапты,
Абырой ушын дабыл қақты.

Бунда балық заводлары,
Жарысыуға жарамапты.

Трест басқармасы қайда? —
Бир көрмедик неше айда.
Бирақ, сырттан есitemиз,
Қашады деп усиндайда.

Сегиз мың центнер балық,
“Машан”, “Хожа көл”де қалып,
Ширип кетти көрмеген сон,
“Балық трест” хабар алып!

Жууап бермей барғанларға,
Ең болмаса Қаражарға,
Тасытпады ақырында,
Рәхәтын көрди ғарға.

Хәзир көрсен тау-тау екен,
Мәлин, сағаллар жау екен.
Қайта-қайта жеп кетеди.
Тоймайтуғын гөрқау екен.

Көмилгеннің көпдур саны,
Ашымаған хеш бир жаны.
Арзымызды айтар едик,
Көрегойсақ басқарманы.

Ең басшысы Шапочников,
Арақ ишип, бекире жеп,
Жүргенине мәсирипти,
“Больше дела не знаю” деп.

Көрген исти еттик баян,
Көпшиликке болды аян.
Еки ярым миллион манат —
Бир сапарғы болған зыян!

Нағыз тууған ұақта қәуип,
Қыйланғансып, “дәлийл” тауып,
Апалақлап жүрсе керек,
Хәр кимге бир жала жауып.

Тилин төсеп, қасын керип,
Жынаятқа болмай шерик,
Өзи “аппақ” адам болған,
Биреулерди услап берип.

Бас гүнәкар нағыз өзи,
Мойнақшылар көрди көзи.
Арқайынлық туудырып жүр,
Соның айтқан жалған сөзи.

Қоблановтың көзи көрген,
Қатарлықты қыймай жүрген.
— Сөгис саған жетеди, — деп,
Сылап-сыйпап қояберген.

Горяев бар, орынбасар,
Балық көрсе ол да қашар.
Билгишсинип сөйлесе де,
Сөзге шешен, иске нашар.

Қасында бир келип-кетти.
Машинада зуұлап өтті.
— Көп балықты алмаймыз, — деп,
Бизди жаман өкпелетти.

“Приемшиги” бар қасында,
Тәрезиси арқасында,
Ақшалары толы екен,
Портфель менен қалтасында.

Айналар, деп күттик қарап,
Жолаушыдан жүрдик сорап.
Көп күн жатып, қайтып кеткен,
Қоңыраттан ишип арақ.

Ғани, Оспан, Шаҳимардан,
Келип Үрге, Қаражардан,
Нешшелерин жерге көмди,
Аұлап берген балықлардан ...

1950-жыл

ЕСКЕН САМАЛ КЕТЕР ЕЛЕ БАСЫЛЫП

Биреулер гүнәлы, биреу хәк болды,
Араңызға гүүилдескен гәп толды.
Хәк көкирек қарақалпақ халық едик,
Бул шауқымлар қай жақлардан тап болды?!

Биймәнилик ағартты көп шашларды,
Талай жерди инсапсызлар басқарды,
«Қайта құрған» хұждансызлық өршиди,
Хақ адамлар ұазыйпадан бос қалды.

Данышпан деп жүр екенбиз маңбасты,
Хайран болып қыялларым алжасты.
Кешеги күн журттың бәри мақтаған,
«Периштелер» бүгін көрсең албаслы.

Ескен самал кетер еле басылып,
Бахыт тасып болған шығар хәсилик.
Албырамаң, елдің азаматлары,
Жабысқақтай бір-бирине асылып.

Ел көркейер харамылық тыйылса,
Журтты бузар бес-он шуғыл жыйылса.
Биллә, оны хадал адам демеспен,
Сәүсәлимди алапаға буйырса.

Жайлап ата-баба, әке-шешемиз,
Тасқын суўға ийе едик кеше биз.
Әй, мәканлас баўырларым, досларым,
Ұатан усы болса, қайда көшемиз?!

Көллер қуўрап, теңиз сорға айналды,
Айтыўға хақың жоқ, тилиң байланды.
Сағадан инсапқа интизар халқым,
Кимлер талап, тартып алды дәрьянды?!

Көп оқып, көп билдим, бул азлық етти,
Ас билмес найсаплар аспазлық етти.
Билип турып айттым талай нақылды,
Ақмақ хәмел менен устазлық етти.

Қартайғанда ким алжасса, сол жаман,
Және тағы бос қалғандай олжадан,

Хақты күнлеп, арзаларды қолтықлап,
Нахақларды қуўатлаған шал жаман.

Несийбениң өзи келмес жер-көктен,
Рәхәт көрер мийнет шегип, тер төккен.
Сақла қудай, ер қорлаған қатыннан,
Елдің арын арламаған еркектен.

АРАЛЫМ

Жерің хасыл, суўың хинжи, бай бостан,
Көкирегін ашық жатыр, Аралым.
Палұанларың толқын менен айқасқан,
Ерназардай елиң батыр, Аралым.

Азамат мәртлерің исине жетик,
Тосқынлықты жеңип, бәйгиден өтип,
Барлық ұазыйпасын тең бәржай етип,
Қуўанышта шалқып өтті, Аралым.

Көл ишинде жалтылдасқан қундызлар,
Мәканында даңқ көтерген ул-қызлар.
Әдикерім баслап кеткен жұлдызлар,
Қыздырған жарыстың пәтин, Аралым.

Бір-бирине сыйласықлы аўылы,
Жайлаўында толы сыйыр-саўыны.
Питик өскен мийўа жемис, қаўыны,
Мәканында түрли дақыл, Аралым.

“Бул районның еки жерден қолы бар,
Дийханға жер, балықшыға көли бар” —
Аяпберген шайыр айтқан жөни бар,
Елге ырыс берген сақый Аралым.

Адамзатқа тийген бәрха пайдасы,
Бул үлкеде табылмаған тайласы.
Орта Азияда жердің айнасы,
Жұлдыздың сәўлесі жарқын, Аралым.

Жәниұарлар шабысады тер қатпай,
Көллери бар алтын түсли зәрбаптай.
Әжинияз, Аяпберген, Бердақтай,
Адамларың дана-ақыл, Аралым.

Мақтанғанман абыройыңа, даңқына,
Толқыныңды туұлата бер сарқыма,
Дүнья көмек сорап жазған халқыңа,
Әлемди тойдырған един, Аралым.

Аспан ашық, қуяш нурын шашып тур,
Мениң кеулим сынық, табым қашып тур.
Бүгин сууың емес, дәртиң тасып тур,
Сән-саұлатың — тәшиуиш болған Аралым.

Еле ақланған жоқ татқан дузларым,
Гүллердей хоширей жигит-қызларың.
Айна көллер, қууың, өрдек, ғазларың,
Мениң жүрегимде жатыр, Аралым.

Ядтан шықпас ойнағаным, күлгеним,
Жүрегимнен орын алған бул мениң.
Жаслығымда қәдиринди билмедим,
Гөдекликтен болдым ғапыл, Аралым.

Қәр қыйлы заманға жетип нәубетин,
Толқынларың “шалған сазы-сәубетин”.
Тилегим, тасқынлап, асқай дәулетин,
Ел саұлаты, мухаббатым, Аралым.

Берекет дарыған аұыл-аймаққа,
Шөлистан зәхәрли қәуип салмақта.
Қазақдәрья, Үшсай, Шеге, Мойнаққа,
Келсем зил кетемен иштен, Аралым.

Жети түлик малы өскен жайлауда,
Суу тулпарлар тайын турған байлауда,
Теңиз майданында көкпар ойнауға,
Сазланған теплоход қайда, Аралым?!

Зийұарың хошласқан қәдиринди билип,
Көзини яшартып, бағрыны тилип,
Қажынияз хал сораса бир келип,
Кеули дағда кетермеди, Аралым..

Перзентинмен балалықта ойнаған
Қыйсық Порхан, Бозатауды жайлаған,
Сени көрсем кеулим нурдай жайнаған,
Йош ендирген қуұат един, Аралым.

Қутлы мекан болған әзийз тууымсан,
Дәртке дауа айдынында жууынсам,
Әмиу — Арал, абы-кәусар сууымсан,
Журтқа белли шарапатын, Аралым.

Қараматың шексиз еди өскен жер.
Мийнет пенен шыныққан жер, пискен жер.
Дуз тапланып, өңешимди тескен жел,
Толқынларың жууып кеткей, Аралым!

1978-жыл, 9-октябрь

АТЛАР

Бәриниң негизи — ушқыр арғымақ ...

Кузовына ат тийелген машина,
Жол бойында гидирмекте, қараңдар! —
Дегеннен соң мен де бардым қасына,
Аянышта ғауырласты адамлар.

Бири бийе, биреулері тай шығар,
Деп қарадым жәниұарлар көркине.
Анау бири қайшы қулақ байшубар,
Зытқыр еди жибергенде еркине!..

Мынау бири қайшы қулақ көк дөнен,
Гөруғлының ғыйратына усаттым.
Сары ғунан үш жасына жетпеген,
Қурығына илинипти дузақтың.

Анау мәрт Қобланның торы тайындай,
Айтөбелли маңлайында қасқасы.

Талпынып кийиктиң қуралайындай,
Мөлдір көзлер жалтылдап тұр хошласып.

Бәринің негизи — ушқыр арғымақ.
Озып шыққан талай-талай айлаудан.
Қыйын емес машинадан ғарғымақ,
Әттең ғана, аяқтары байланған!

Атты қанша қадірлеген қаракен ...
Анаў бир, жылқының ақ боз реңи.
Түрлі-түрлі жайсаңдары бар екен,
Әне, Нурлыбайдың бала гүреңи!*

Ақ баслы ер, қос сийнебент тағынып,
Мәрт жигитлер отырғанда үстінде,
Ескен желдей кетер еді ағылып,
Айлық жолды асып түсіп үш күнде.

Қызлар минип бөгенекли арбаға,
Гүмис яңлы сыңқылдасып күлискен.
Биреулер мингесип сәмен жорғаға,
Хайтта, тойда сайран етип жүрискен.

Қас жүйриктің тулпар деген аты бар,
Мерекеді үлкен топты айырған.
Жүйрик минип жаў қайтарған батырлар,
Дәстанларын көп оқыған шайырман.

Даўыл турып, булт жаңбырын ақтарды ...
Машинасы жүріп кетті селкилдеп.
Көп жаўратты кузовтағы атларды,
Жал қуйрықлар дирилдеді желкилдеп.

Бағып минсең, гөзлер еді Қырымды,
Бул әтирапта қызыққандай адам жоқ.

*«Бала гүрең» — Нурлыбай шайырдың шығармасы.

Ет комбинат дийуалына бурылды,
Машинаны қайтарыуға шамам жоқ.

Атлар түнде еніп шықты түсеме ...
Биреулері таудан-тауға секирген.
Биреулері жалбарынып кисиге,
Киснегени еситилді “эфирден”.

Биреулері қашқан екен босанып,
Ушып барып ай төсине қоныпты.
Ат баққышын судқа берген Нысанов,
Жәбиргөйи прокурорға жолықты.

Ат дүбирин еситпекте кулағым,
Байшубарлар озып келген байрақтан,
Уйқысырап кроваттан куладым,
Мұнды қыял жығырданды қайнатқан.

Бабаларым қанат етті атларды,
Ел қорғауда алып берді жеңисин,
Мың-мың жыллар мәртлик хызмет атқарды,
Бүгін, мине, азық болды ел ушын ...

1989-жыл

ХАЛЫҚ ТИЛЕГИ

Урыстың зәхәрин адам аңлады

АДАМЗАТ

Адам-адам болғалы,
Қолына қурал алғалы,
Жақсылық пенен жаманлық,
Билгирлик пенен наданлық,
Бир-бирине болып жаў,
Үзилмеди, жәнжел-даў.
Қутырған соң жаманлық,
Болмады хеш аманлық:
Дәўлет ушын, бақ ушын,
Хәмел ушын, тахт ушын,
Ийтлик етип қыймаға,
Сыймағандай дүньяға,
Артық-аспай жер ушын,
Байлық ушын, ел ушын,
Болар-болмас мин ушын,
Дәстүр ушын, дин ушын,
Өгиз болып сүзисти,
Қораз болып жулысты,

Тұлки болып өбисти,
Жылқы болып тебисти,
Арысландай айқасты,
Айыўлардай шайқасты,
Бир-бирине от басты,
Жылан болып уў шашты,
Асаўлардай туўласты,
Сағаллардай шуўласты,
Бир тынбады удайы,
Ғарғағандай қудайы,
Хеш ким аман қалмады,
Барлығын жер жалмады,

Әй, адамзат, адамзат,
Жасасаңшы парахат,
Билмедің бе еле сен,
Урыспай-ақ өлесен.

1968- жыл

БИЗИҢ КҮШ

Залым Гитлер Европаны бүлдирип,
Талайларды дар ағашқа илдирип,
Қысыўметти салды адам басына,
Нешшелердің жүрек-баўрын тилдирип.

Ана айрылып, көздің нуры – баладан,
Бала айрылып, ақ сүт берген анадан,

Көз тоймастай гөззалардың беденин,
Ғарға, қузғын азық қылған даладан.

Нәрестелер қыйрап жатыр ышқынып,
Харам жаўлар қорқынышлы күш қурып,
Мине, бизиң гүл жайнаған Ұатанға,
Кирип келди айдархадай ысқырып.

Қоблан минип торы аттың белине,
Ерлик етип атыр туўған елине.
Алпамыстай қарақалпақ мәртлери,
Душпанларды көмип атыр гөрине.

Самолётте, атта, яки пияда,
Армияның батырлары зыяда.
Залым Гитлер есабынан жаңылды,
Күшимизге күш тең келмес дүньяда.

Ұатан қорғаў – ұазыйпалы исимиз,
Елеберин таўдай тасар күшимиз.
Залым Гитлер өлер күниң тақалды,
Бизлер емес ойнайтуғын кисиңиз!

Жеңис ушын тайсалмаған халқымыз,
Барған сайын минбелетер, парқымыз.
Ақырында жаўды жексен қыйратып,
Дүнья жүзин сүйсіндирер даңқымыз.

1941-жыл

АСАНҒА АШЫҒЫНАН ХАТ

Көп сәлем батыр жаўынгер,
Дилгир ярман, танысаң.
Көзимнің рәўшанысаң сен,
Кеўлимнің мөканысаң.
Ат мылтықты, ур найзаны,
Ұатанның қорғанысаң,
Бұлген елди азат етсен,
Бағадыр арысланысаң.

Келсең сүйип қарсы аламан,
Елимнің палұанысаң.

Гитлершини жоқ етсен,
Жанымның жананысаң.
Заманыңның ерисең,
Алпамыс, Кобланысаң.
Сен десем, тасар жигерим,

Жүректін жәуланьсан,
Бир сөз бенен айтқанда,
Дәртимнің дәрманысан,
Келсең сүйіп қарсы аламан,
Елимнің палуанысан.

Орамал тигип жибердим,
Болсын деп меннен бир нышан.

ЖАН АҒАМ КЕТТИҢ, КЕЛМЕДИҢ!...

Ел көнди жоқлыққа, ашқа,
Жан ағам кеттиң, келмедің.
“Түстим, — деп жаздың,
— сауашқа”
Жан ағам кеттиң, келмедің.

Баян еттим ойда барын,
Зар енирейди бауырларын,
Ғәрип анаң интизарың,
Жан ағам кеттиң, келмедің.

Ини, қарындас изинде,
Көриндің мәртлик дизимде,
Бармысаң дүнья жүзинде?
Жан ағам кеттиң, келмедің.

Соғыс елди ұайран етти,
Жердің жүзин титиретти,
Қайғы менен күнлер өтті,
Жан ағам кеттиң, келмедің.

Аласапыран болды заман,
Хеш ким де қалмады аман,
Қанлы қырғын болды тамам,
Жан ағам кеттиң, келмедің.

Кестелеп жаздым нағысын,
Оқып жүрсин деп хәр қашан.
Аман бол қайда жүрсең де,
Интизар ярым Асан!
Айлы түнде узақ жолдан,
Қыялымды тартасан,
Келсең сүйіп қарсы аламан,
Елимнің палуанысан.

1944-жыл

Ағла еди салтанатың,
Шапқылап жүр тулпар атың,
Күтип отыр перийзатың,
Жан ағам кеттиң, келмедің.

Көзлер қыймастай ер един,
Айрықша болып дөредин,
Көп еди журтқа керегин,
Жан ағам кеттиң, келмедің.

Ғазлар ушар қатар-қатар,
Көңилим түрли ойға батар,
Болмады хеш хабар-атар,
Жан ағам кеттиң, келмедің.

Айралықтың оты жаман,
Күни-түни сағынаман,
Болғайсаң өлимнен аман,
Жан ағам кеттиң, келмедің.

Ямаса болдың ба қурбан,
Тәғдириңди билмей турман,
Тилеубергін ининдурман,
Жан ағам кеттиң, келмедің.

1946-жыл

ДУНЬЯНЫҢ ТЕТИГИ СЕНИҢ ҚОЛЫҢДА

Адамға жаманлық — қураллы урыс,
Жақсылық — сыйлыққа берген гүлдесте.
Силтесең силтенең қылышқа қылыш,
Жақсылық тозбастан сақланар есте.

Бурынғылар қылыш соққан, оқ соққан,
Қарсыласқан жауын ғана қақсатқан.
Әждархадай бул заманның душпаны,
Адам туқымын қуртатуғын зат соққан.

Израил қанын сормақ арабтың,
Араблар да қалағоймас қарап дым,
Хәр ұақытта ким бурын муш көтерсе,
Өткир жери соған тийер жарақтың.

УШЫРАСЫҰ

Жүректе — жигер, жеңисте — көңил

Баллада

Күлимлеп көзин қадады врач,
Келиншек түри еле де жап-жас,
Ғәұхардай ысық көринди сонша,
Жүректи шырмап, толқытты ықлас.

Мынау бір сөзге болдым мен хайран:
— Кого я вижу, келдіңіз қайдан?! —
Деди де сулыу, таңланып тұрып,
Қағазды алды, алдына қойған.

Ойым сол: “Бүгін келдим ғой, Қырым,
Көрмеген едим жеринди бурын.
Гүлиндей көркем гөззалың мынау,
Алып тұр неге жүректен орын?”

Усайды өзи бир жақын жанға,
Ырас-ақ оны танымайман ба?
Ямаса сол ма қутқарған мени,
Боялған шақта қып-қызыл қанға?..”

Ядыма түсти сонда бир аўхал,
Шырамыттым да, таныдым дәрхал.
Өмирдин аўыр өткелин шолып,
Бир хәдийсеге тоқтады қыял.

Қақсады суўық, үргинлер борап
Жулқындық талай илгери қарап,
Жүректе жигер, жеңисте көңил,
Бизлерге жолдас қурал хәм жарақ.

Жар, сайды алып бекинди душпән,
Айырылдык достан оқларға ушқан.
Шегиртке яңлы ғаўлады жаўлар,
Қоршамақ болып жылжып тум-тустан.

Геўдени қаплап жалынлы қәуип,
Бурқыды оқлар жамғырдай жаўып,
Көтерип басты бурылыў қыйын,
Буршақтай оқтан мүмкинлик таўып.

Атамыз топты нәзерлеп жаўды,
Оң жақтан жаўдың нәзери аўды.
(Сеземиз оны атылған оқтан),
Бекиндик тағы паналап таўды.

Даўамы мине, бесинши күни,
Дүрсә-дүрс саўаш күни хәм түни,
Атыўы жаўдың пәсенлегенде,
Қадалып бир оқ, аўнатты мени!

Бирден-ақ шоршып, жығылдым қулап,
Беденим қызып, жаңлады кулақ.
Өлимнің қәуипи сап ете қалды,
Оннан соң исти сезбедим, бирақ.

Мийиме толық жыйналмас ойым,
Көз алдым гүңгирт, жыбырлап бойым,
Бир нәрсе мени тартады неге,
Солқылдар денем қозғалған сайын.

Уйқылы қыял созылды көп ўақ,
Көргеннің бәри болып тур жумбақ.
Ғаўлыққан сезим бийледі бойды,
Ойым сол: “өлим, алдың ба шырмап?!”

Көмиўге алып баратыр мени,
“Қалмасын ашық қәдирли тәни, —
Дейсиз ғой, көмбең, тиримен еле!” —
Демекпен, хәл жоқ айтыўға соны.

Көзимнің алды думанлы сағым,
Бирақта, кем-кемнен дүзелди аңым,
Сездим мен енди, көзимди ашсам,
Қарларды бояп келмекте қаным.

Шалқама мени ийнине салып,
Арқалап биреў киятыр алып.
Сол ўақта ғана ядыма түсти,
Бағана оқтан қалғаным талып.

Айнала тоғай, келемиз ойдан,
Ойдың да иши кеңислеў майдан.
Хәш қандай оқ жоқ, тынышлық жерге,
Әкелген ким бул, гезлести қайдан?

Тоқтады енди әстелеў ғана,
Тайын тур екен төсекли шана,
Апарып соған жатқызды мени,
Сезилди аўыр бойдағы жара.

Шанада хәлсиз жатсам да көлбеп,
Ғамхорым ким бул, қарадым серлеп.
Жиңишке ғана, сунғақлаў бойлы,
Қыз екен сулыў, қалыпты терлеп.

Жанымнан бетер аядым оны,
Буўыпты белин, үстинде тоны,
Тыпырлап жатып, тырнағым тийип,
Бийшара қыздың қанапты қолы.

Көп алғыс айттым, келген соң тилге,
Шын дослық пенен сөйлестім бирге,
КүлиMLEп ғана айтқаны маған:
— Жаўлардан кекти алармыз еле!

Жүриппиз биз де ишинде оттын,
Ким аяр жанын мәпи ушын көптин.
Студенти едим урыстан бурын,
Медициналық институттың.

Ғеш қапаланба, жазылар жараң,
Жата тур енди болмастан алаң,
Әскерлер ҳәзир душпанды қуўды! —
Деп қуўат сөзлер айтады маған.

Бир дәри салып, тыйылтты қанды,
Сөйлесип турып, жарамды танды.
Өлимнен мени қутқарды бул қыз,
Ким сүймес сирә усындай жанды?!

Салмақлы жара, болса да қатты,
Өмирге енди исеним артты.
Алдыма түсип, санитарка қыз,
Аўылға қарай шананы тартты.

Қуўантса мени Оксана сөзи,
Күннің де ҳәзир ашылды көзи.
Аяныш пенен кеўилимди аўлап,
Киятыр батыр украин қызы.

— Ишинен мени жайнаған оқтың,
Батырлық пенен қутқарып шықтың.
Ендиги өмирим миннетдар саған,
Ұатанның қызы, өшпесин бахтың! —

Дедим де тағы, етпедим тақат,
Бар еди менде бир алтын саат,
Саў қолым менен усынсам қызға,
Шайқады басын, күлиMLEп қарап.

— Қарсылық етпе, ал соны, жаным,
Сыйлығым болсын, қолдағы барым.
Сениң тап усы мәртлигиң ушын,
Аяғым келмес, дүньямың бәрин!

— Қызбаймыз, аға, дүньяға-малға,
Ондайды ҳасла кеўилиңе алма!
Ұатанды жаўдан тазалап болсақ,
Талай бир саат тағармыз қолға.

Өзинде турсын, кеўилиңди билдим,
Шын дослық пенен барынды бердиң.
Сааты емес, мәртлиги қымбат,
Ғақ адам ушын сениңдей ердиң.

Каховка еди туўылған қалам,
Жаўлардан кеше тазарды тамам,
Украин жерин қорғаған батыр,
Өңириңде орден, рахмет саған!..

Ядымда еди сол айтқан сөзи,
Тап мынаў врач — сол қыздың өзи.
Көп жылдан кейин гезлестім ҳәзир,
Сондағы батыр украин қызы!

Жазылып қайта жаўларды айдап,
Берлинге барып қададық байрақ.
Жеңиске қосқан үлесі ушын,
Қосықлар жаздым қызларға арнап.

Талай бир қызлар еристи даңққа,
Умытып болмас оны ғеш ұақта.
Солардың бири — Оксаға сулыў,
Жаярман атын қарақалпаққа.

Танымай қалдым бирден мен неге? —
Өзгерген екен толысып дене.
Ағарып жүзи, көркейсе өзи,
Әлбетте, кийим басқаша және.

— Ұақтыңыз хош па, саламатсыз ба,
Шайырым саған жүрегім ырза.
Жазыпсаң қосық, сақладым оны,
“Арнадым, — депсиз, — украин қызға”.

АРМИЯ

Терме

Көпшиликтің жырына,
Қосылыуға бар талуас.
Шайырлықтың шыңына,
Шығыу үшін зор ықлас.
Нийетім хақ, тилим жас,
Қолында өскен шайыры —
Билгенин халықтан аянбас.
Барымды базар етейин,
Ал досларым қулақ ас!

Армиямда тасқын күш,
Айқасқан жауда жан қалмас.
Ушқаны парлап полат қус,
Жел де оған ералмас.
Мингени тулпар, тайсалмас,
Ерлер алға умтылса,
Душпаны қарсы туралмас.
Қуралы беккем, дәу жүрек,
Қолында жәухар ақ алмас.
Жер силкинер күшине,
Тау да шыдам бералмас.
Бул турғанда қанхорлар,
Тыныш елди шуұлатып,
Жазықсыз жанды қыралмас.
Жыласа бул жубатар,
Көргенде шыдап туралмас.

Гүреске шыққан қәдесиз,
Жығылар сөзсиз, жығалмас.
Суңқарға соққан қузғындай
Дүгискен душпан оңалмас,
Әйдарха болып келсе де,
Арды қолдан бералмас,
Гитлершилер сүйеги,
Қуұрады, қайта жаңармас,
Дүнья мийнеткешлери
Қанхорлыққа қаны қас.
Енди қайтып фашистлер
Барабанын қағалмас,
Нийети бузық залымлар,
Қанша күшин салса да,
Урыстың отын жағалмас,
Батынып қылыш уралмас,
Оқталса түсер шырмауға,
Оннан қайтып шығалмас.
Өскен елим — нурыстан,
Жарғанат ушып жүралмас,
Шапса көзи қамасып,
Жүрер жолын табалмас.
Көлеңкеси ғарғанын,
Күн сәулесин жабалмас.
Қутырған ийт үргенге,
Айдың нуры жоғалмас.
Жар басынан секирип,

Жулдызды ийтлер қабалмас,
Ұатаным мениң — берк қорған,
Жылан да жылжып киралмас.
Жаздың жақты күнинде,
Жарғанат ушып жүралмас,
Жақтыда өмир сұралмас,
— Жау келди! — десе, ғарры-жас.
Үйинде шыдап туралмас,
Журт ғалаба атланар,
Армия менен уранлас.
Болсын елим деген ер —

Азаматлар елге бас.
Жеңис тууын көтерсен,
Көкирек қалай шадланбас!
Елге қалқан болғайлы,
Мәрт уғланлар, заманлас,
Серли, сергек, қорғанлар,
Жау ғапылын табалмас.
Армияның күшине,
Душпан да мин тағалмас.
Қорқыныш жоқ жаулардан,
Батыр халқым алға бас!

1950-жыл

ХАЛЫҚ ТИЛЕГИ

Минез бар дүньяда хайуанға ұқсас,
Жыртқышлардан жаман, жүрегі иплас,
Мақсети қан төгиу, талабы урыс,
Адамзатқа өмиринше қаны қас.

Жоқ, залымның хийлелери өтпейди,
Өткен урыс хасла ядтан кетпейди,
Ийт қутырса, жақын оның әжели,
Басқа хеш нәрсеге дады жетпейди.

Ким көнеди ұайранласа елинди,
Қузғын ыласласа хасыл жеринди,
Узақ өмир сүрмек ушын тууғанбыз,
Хеш қандай жан қәлемейди өлимди.

Адам нәлет айтар арын сатқанға,
Тыныш елге қурал, бомба атқанға,
Хадал жүрек қалайынша шыдайды,
Шәхар қыйрап, жан қырылып жатқанда!

Хәр бир киси тынышлықты қорғады,
Урыстың зәхәрин адам аңлады,

— Жасасын тынышлық! — деген сөз хәзир,
Уран болып, жер шарында жаңлады.

Жау ойласа адам қанын шашыуға,
Пүткил инсан минди кекли ашыуға,
Қанхордың да, атомның да хәдди жоқ,
Дүньядағы халықтың күшин басыуға.

Парахатшылық дер халықтың тилеги,
Тынышлық деп соғар хәр бир жүреги.
Адам бахтын, тынышлығын қорғаған,
Мәрт перзентлер — Ұатанымның тиреги!

1951-жыл

БИЗИҢ УРАН

Кемеге мингеннің жаны бир деген,
Қайда болсам, инсан менен биргемен,
Әлем океанында тынбастан жүзип,
Шоққылардан желқом қурған Жер — кедем.

Бул мысалды босқа айтып жүр деме,
Бәримизге шерик болса бир кеме.
Хеш жерине ийнедей дақ түспесин,
Ақмақ шығып, от шашпасын иргеге.

Не есерлер адамлыққа қарамай,
Асық ушын төбелескен баладай,
Бир-биринің салып кеткен басына,
Болған талай қыян-кести булағай.

Бир-биреуди унтамақтың қастында,
Не болмаған бул аспанның астында.
Қанлар бурқып, домаланған геллеси,
Талай-талай ғаррының да, жастың да.

Залым қуғанса да адам өлгенге,
Шадланса да көздің оты сөнгенге,

Жанды қырып мың жасаған қанхор жоқ,
Әлим шерик жеңілгенге, жеңгенге.

Шыңғыс хан да өлмей тири қалған жоқ
Хәр бир жанның жүреги бар жанған шоқ,
Жанған шоқты ұақты жетпей өширип,
Наполеон да елден алғыс алған жоқ.

Сыр қалды ма адам көзи жетпеген,
(Хеш биреуди урыс шадлы етпеген)
Сонда неге америкалы төрелер,
Жалын шашып ойнап турсыз от пенен?

Сизлерде де әлпешлеген бала бар,
Не себептен Вашингтонда қан ағар,
Бомба жауып, балаларын шуұлатып,
Жанды қырып топырақларын жаралар?

Джонсон тақсыр, ойланбаған төресен,
Қәйтер едің пыт-шыт болса терезен,
Тарт қолыңды Вьетнамның жеринен,
Халық алдында не деп жууап бересен?

Көп мақтанба, қурадым деп атомды,
Хаслы инсан қорлатпайды адамды,
Ким қәлейди жараласан есирип,
Хәмме шерик жердей уллы Ұатанды.

Сөзге қулақ салың, әй, пүткил инсан,
Ақмақ — қылыш болса, сен полат қынсан.
Дүньяның тетиги сениң қолында,
Өмирге тирексен, ең бийик шыңсан.

Топырақ керек егис ушын, гүл ушын,
Қуяш керек өмир ушын, нур ушын.
Қурықлайық асқынлаған асауды,
Өршитпейик қанхорлардың урысын.

Кең дүньяның келсе тыныш турғысы,
Бир мушына куда болар бир мушы.

Туұысқанлық, тынышлықта жасасып,
Мийнет пенен гүл жайнасын турмысы.

ЖАН ӨЗ СЫРЫН ТИЛ АРҚАЛЫ ТЕРБЕТКЕН

Шайырлық — ол ләззет алар жүректен,
Жүрек жанға сүйиушилик дөреткен.
Жүрек барда мухаббат бар, өмир бар,
Сүйиушилик сақланар,
Жан өз сырын тил арқалы тербеткен.

Тәрийплеуге тилим толық жетпейди,
Жырламауға кеулим тақат етпейди,
Мухаббатым Ұатаныма берилген,
Жүрегимнің төринен,
Орын алған, хеш ұақытта кетпейди.

Күнлер өтті, жыллар өтті жумалап,
Көп әсирлер жыл артынан қуғалап,
Қай ұақта да ылғый залым басқарған,
Ел ырыстан бос қалған, —
Зарлы жүрек қараңғыда тубалап.

Оқтай тийип намысына, арына,
Ушырап таудай тосқынлықтың торына,
Не жананлар әрман менен өтипти,
Қосылмай-ақ кетипти,
Жаслайынан кеули сүйген ярына.

Залымлық көп титиретти жер-көкти,
Бахыт ушын гүреслерде қан төкти,
Еркинликке хәуесленген сансыз ер, —
Мийнет деген талапкер,
Заманында өмирлерин сарп етті.

Таң жолында талай қанлар ағылды,
Дауылпазлар тындамады дауылды,
Таң атса да халыққа қарсы қышқырған,
Ууын шашып ысқырған,
Қанға жерик айдарқалар табылды.

1952-жыл, октябрь

ШОЛПАНҒА САПАР

Халық өтсе де дүркин-дүркин,
Жер-көк, жұлдыз —
дүнья мүлкин,

Ким билипти, ойла достым,
Жетпегенде мине, бул күн!

Душпан күйсин, дослар күлсин,
Пүткіл жәхән буны билсин,
Гилтин бизге усынып тур,
Аспандағы гейбир тилсим.

Күтип алып нурлы танды,
Таңқалдырған пүткіл жанды,
Таң жұлдызы деп атанған,
Көктен тууған ақ Шолпанды.

Сулыұлардай қасын керип,
Жымың қағар жақты берип,
Таң алдында сайран етсем,
Сапарыма болды шерик.

Көктің сансыз жұлдызларын,
Бәрха көрип турмыз бәрин.
Ақ Шолпан деп атын қойған,
Адамзаттың хұр қызларын.

Билмесе де оның сырын,
Ел арнады қосық-жырын,
Шолпан түүе “Қап тауының”,
Өзи жумбақ еди бурын.

Айтылғанда ертеқ-дәстан,
Көп тыңладым жалықпастан.

“Қап тауына жалғас екен, —
Деуши еди, — Жер хәм аспан”.

Болсадағы қанша қашық,
Сана мине, оннан асып.
Ай, жұлдызға жетіуге де,
Турмыз дослар шамаласып.

Кең әлемге қулаш созып,
Жылдырымдай кеттик озып.
Бирақ, харам жүрек те бар,
Ләтте шапан қалған тозып.

Жау урынса, жеңбек ушын,
Беккем полат белде күшим,
Тағы алға, илим, билим,
Тынышлық хәм еңбек ушын.

Ай төсинен алдық хабар,
Бул жаңалық жанға жағар,
Кетти жайсаң хауа кеме,
Шолпан жаққа тартып сапар.

Сырттан қарап турмыз бағып,
Қууанышта шаппат қағып,
Бизден сәлем алып барар,
Ақ шолпанға сырға тағып.

Бир күн жетип барса кеме,
Әне, буны тегин деме.
Менде де бар Ай, Жұлдызға
Барып көрип қайтыу дәме.

1962-жыл

ЕСКИ ДУНЬЯ МУҢЛАРЫНАН

Айдаўға кеткен ананың зары

Жалғыз улдан айрылдым,	Ылайсанды мен көрдим,
Жалғыз қыздан айрылдым.	Илажсыздан мен көндим.
Қууатым деп жүргенде,	Буйырмады жыйғаным,
Жез қанаттан қайрылдым.	Көзде жасты тыймадым.
Үмитленип жүр едим,	Сағынып күткен перзенттиң,
Ықбалымнан майырылдым.	Көрмей кеттім дийдарын.

Сүйген жигити мәрдикарға кетип, болыс хаял үстине алмақшы болып, зорлық көрген қыздың зары

Узақ кеттиң, тәғдир ашып араны,
Есенликте көрискеймиз, сәудигим.
Сағынышта жүрек жанып барады,
Есенликте көрискеймиз, сәудигим!

Жастан мениң қыялымды тастырдың,
Сум айралық, қапалықтан састырдың.
Тырнағына илинбейін қасқырдың,
Есенликте көрискеймиз, сәудигим!

Сен келгенше жанған отқа шыдайын,
Көз алдымда елеслейди шырайың.
Бахыт пенен қосылғаймыз илайым,
Есенликте көрискеймиз, сәудигим!

Мәрдикардан қайтқан жигиттиң ата-анасы айдалып кеткенин билмей айтқан сағыныш зары

Қысы-жазы нур қуяшлы, жақты аспаным бармысаң,
Хорезмли қарақалпақ, ата меканым бармысаң,
Үлкен-киши, қатар-қурбы, туұысқаным бармысаң,
Хәзилкеш дайы-жийенли, жанажаным бармысаң,
Қублагахым — ата-анам, мехрийбаным бармысаң?

Көзиме гәўхар көринди ойнап-өскен жерлерим,
Бағы-бостанлы дала, егинли атыз, шөллерим,
Ядымнан шыққан емес сениң балалық күнлерің,
Қулағымнан кетпейди шулдирлеген тиллерің,
Жастан еркелеп өстирген Райханым бармысаң.

“Шүй тастамақ”, “Бардымқаш” ойындарым бар еди,
Бирге өскен хәзиллесип, сүйискен дилбар еди,
Қосылмақ мақсетінде ұапалы ашық яр еди,
Жүрегимди бәнт еткен Мийирханым бармысаң?!

Жүзинди көрмедим, сағындым,
Душпаның бас ийип бағынды,
Бармысаң дүньяның жүзинде,
Жоғалған перзентің табылды,
Жан-ана, жан ана, ана, жан-ана.

Не көрдің перзенттен, баладан,
Душпаның ийт болып талаған,
Түстиң бе отларға, суұларға,
Ана жан — ана жан — анажан!
Жан — ана, жан ана, ана — жан ана!

Қайғыдан күйдің бе, пистің бе,
Жалынлы отларға түстиң бе,
Излейін өмирди сарп етип,
Бар болсаң бул жердің үстінде.
Жан — ана, жан ана, ана, жан — ана.

Өлдің бе шыдамай күйикке,
Душпанлар өлтирди дейик пе,
Бар болсаң кел ана, көр ана,
Ығбалдың шыққанын бийикке.
Жан — ана, жан ана, ана, жан — ана!

Сүргиннен қайтқан ананың сөзі

Қайтып келдим жериме, Топырағым қайдасаң, Қосылғайман елиме, Дәулетим бағым қайдасаң.	Шырлап қалған шыбыным, Қулыншағым қайдасаң? Көрдим дозақ аұырым, Аман болғай аұылым, Еки бирдей баұырым, Жапырағым қайдасаң?
Залым душпан қорлаған, Жүрек жанып парлаған, Кетеримде зарлаған, Шамшырағым қайдасаң?	Ерке болып өскеним, Самал болып ескеним, Келин болып түскеним, Шаңарағым қайдасаң?
Хәлсиреди жулыным, Желкилдетип тулымын,	

Қарындастың зары

Рәхимің келсин маған, аға жан,
Мени өлтир, әжағамды өлтirme!
Жетим қалдым ата менен анадан,
Мени өлтир, әжағамды өлтirme!

Атыұ екен ойласығың-жойбарың,
Жалынаман, аға жаным, қой бәрін,
Алдыменен бир көрейин дийдарын,
Мени өлтир, әжағамды өлтirme!

Жаста болсам, келип саған табындым,
Шоры етсең хұкимиңе бағындым,
Күни-түни жылаұ менен сағындым,
Мени өлтир, әжағамды өлтirme!

Баспашыларға тутқын болған қыз-келиншеклердің зары

Басқа түсти жаұдың торы, Усылайынша кетемиз бе, Душпанларға болып шоры, Жылаұ менен өтемиз бе?!	Хәр биримиз едик ерке, Жибермей тур тутам жерге. Шығарар деп бизди төрге, Жаұдан үмит етемиз бе?!
--	--

Өскен мекан узақ қалды,
Мойнымызға гүен салды,
Жылай-жылай көзлер талды,
Бир илажын етемиз бе?!

Арқамыздан аяз қыспай,
Я күн қыздырмастан мыстай,
Бир талпынсақ ушқан кустай,
Елимизге жетемиз бе?!

Жаұға түскен бийкешине тутқын жеңгесинің сөзі

Жас басыңнан көрдің қанлы думанды,
Аман-есен қутылғаймыз еркежан,
Бул күрсаұдан жаздырылмақ гүманлы,
Аман-есен қутылғаймыз, еркежан.

Қаршадайын ықбалың бир жанбады,
Ата-анаң қызығыңа қанбады,
Басқа түспей аұыр өлим салмағы,
Аман-есен қутылғаймыз, еркежан!

Қай жақлардан ата-ана табарсаң,
Шоры болсаң, жаұдың отын жағарсаң.
Тезек терип, қозыларын бағарсаң,
Аман-есен қутылғаймыз, еркежан!

Жалғыз ағаң шоққа күйип жүрмесин,
Тез көргейсең туұған үйдің иргесин.
Залым жаұлар түсимизге кирмесин,
Аман-есен қутылғаймыз, еркежан!

УЛЫ РУМ, ҚЫЗЫ КЕТКЕН ҚЫРЫМҒА

Топас байлық гөззаллыққа қас болып,
Аш өңешке қара тақан ас болып,
Мың-мың жыллар қараңғылық қаплаған,
Фәрийплердің көзлерине жас толып.

Не жананлар жаұ торына шатылып,
Өмирден көп ерте кеткен аұ урып,
Сулыұлардың иште кеткен әрманы,
Зар-зар еңиреп мал орнына сатылып.

Жаў бассынған келиншекти, қызларды,
Залымлардың сөзлери уў, ызғарлы.
Айдай арыў ләтте кийип, ах урып,
Жалаң аяқ кешип өткен муз, қарды.

Бир нешелер асыраўға жан таппай,
Неше жанлар үнеминe мал таппай,
Жаў шайпалтқан Азияның елинде,
Қаңғып кеткен жел айдаған қаңбақтай.

Улы Рум, қызы кеткен Қырымға, —
Не заманлар өткен екен бурында.
Жүрегимде тал-тал қалған саза бар,
Шерли дәртлер ески дүнья муңында.

КЕҢ МӘКАНЛЫ ҚАРАҚАЛПАҚ АТ ҚАЛДЫ

ҚАРАҚАЛПАҚ БОЛҒАЛЫ

Қарақалпақ болғалы,
Ел атағын алғалы,
Не көрмеген қарекен —
Деген мақал бар екен.
Түркистанның елинде, —
Туранның байтақ жеринде,
Қырық рет жасап,
қырық көшкен,
Қырық рет жанып,
қырық өшкен.
Хәлсиреп, гейде жанланып,
Айбалтасын қолға алып,
Намыс ушын тирескен,
Өмир ушын гүрескен.
Жел ушырған қаңбақтай,
Гей-гейде мәкан, нан таппай,
Жазаланған қудайға,
Тентене болмақ оңай ма?!

Толғанып көшкен Дунайға,
Балқанның бийик, ойларын,
Едил, Жайық бойларын.
Кавказдың Шығыс арқасын,
(Шыйқылдатып арбасын),
Сыйынып баба, әрұаққа,
Тараған булттай хәр жаққа.
Көшиўден әрман қалмады,
Белде дәрман қалмады,
Өткермей тыныш бир қысты,
Өмир ушын қырқысты.
Еллерден елге аўысып,
Көпилигин таўысып,
Тынышлық көрмей жәхәнде,
Қуўысқан ата-мәканға.
Қутылып қырғын қамалдан,
Мәканын таўып дем алған,
Әййемги қарақалпақтан,
Сақланып қалған урпақпан.

ҚАРАҚАЛПАҚ АТ ҚАЛДЫ

Шайпатылып ғаўға менен урыстан,
Жалғыз қолы босамаған қылыштан,
Бир жағының жаўын тыйдым дегенде,
Тағы душпан ғаўлап келип урысқан.

Жаўға қанын берди, төрин бермеди,
Гелле кетпей қарыс жерин бермеди,
Ойлап турсам, ата-баба ғәриплер,
Өмир ушын не мүсийбет көрмеди!

Қан ақса да, көзден жасы ақпады,
Ел намысын құрбан менен ақлады.
Усыншама улан-байтақ үлкени,
Урпағына мийрасым деп сақлады.

Балық пенен қусы болды көлинде,
Гүнде менен кетпен турды жеринде.
Жасыл гия – малларының азығы,
Орақ турды қыстырылған белинде.

Ырыс берди суўы менен кесеги,
Бул – елеси өмиримнің кешеги.
“Қарақалпақ ел болыўдан қалды” деп,
Бийкарланды жаўдың айтқан өсеги.

Гейде жаманлады, гейде мақталды,
Гейде шарықлады, гейде тоқталды.
Ақырында, бир мың жылдан естелик,
Кең мекәнлы қарақалпақ ат қалды.

НӨКИСИМ

Нөкисим гүллен,
Күн-күннен түрлен,
Хұрметли тәзим өзиңе.

Қушақты керип,
Ықласты берип,
Ержеткиздің қолыңнан.

Келбетің жарқын,
Топырағың алтын,
Көриндің көркем көзиме.

Жаңғырып көшен,
Жерлерің хәсем,
Мақпалдан көрпе жамылған.

Саўлатлы қалаң,
Мен сениң балаң,
Елимнің ерке улыман.

Нурланып күнің,
Жарқырап түнің,
Мийнеттің нуры жағылған.

Жайылып даңқын,
Шадланып халқың,
Қуўаныш кернеп тасады.

Бағында ойнап,
Гүлдердей жайнап,
Жасларың нама қосады.

Турмысы тасқан,
Өнери асқан,
Мәденият орайым.

Кешеден бул күн,
Гүлленип күн-түн,
Өзгерип атыр шырайың.

1950-жыл

БЕРУНИЙ ЦИКЛИНЕН

Толады кеўлиң мәртлерин көрип,
Айтылса бир гәп, ўәдеси берик.
Өриси толы бес түлик малға,
Ўатанға берген қамары бөрик.

Дийханлар құрған пахтаның таўын,
Қай жерин көрсен, гүлленген аўыл.
Жүзимли, бағлы, палызлы мекән,
Дүньяға белли шаббазлы қаўын.

Дәрьялы, таўлы, аспаны эптап,
Турыпты жерин “ақ алтын” қаплап.
“Берекет қонған ел екен бул” деп,
Мийманлар барса, кетеди мақтап.

Қызлары сулыў, жигити батыр,
Әййемги Қыят болмапты батыл,
Сахрада жаңа қоныслар өсип,
Аўыллар бәри гүлленип атыр.

ТОПЫРАҚ ҚАЛА

Топырақ қала тусында,
Булдырап тур Қара таў.
“Турып мүмкин, усында,
Беруний де қарады-аў, —

Деп ойладым өзим де,
Таў басына көз салып.
Қорған салған гезинде,
Бунда болған көп халық.

Альбомындай тарийхтын,
Мынаў бәлент қорғаны,
Мәканы болған халықтың,
Сүрип өткен жорғаны.

Биреу шапқан жүйрикти,
Биреу минген ешекти.
Қурып сонша бийикти,
Қалдырыпты кесекти.

Өткен талай арыулар,
Болған талай ақылдар,

Билегинде қарыу бар,
Қарамандай батырлар.

Мүлгип турған қорғаны,
Мың жыллардан бермаған.
Көшип кеткен кәруаны,
Ғеш бир адам қалмаған.

Сол баяғы тул өмир,
Аянлаған арбасы.
Бизлер сүрген гүл өмир,
Баяғының жалғасы.

ҚАРАТАҰ

АЙТЫМ

Бир мың жылда толар бир жасың,
Тарийх — сырға толы ҳәр тасың.
Бабалардың көрдің дийдарын,
Беруний де сениң сырласың,

Қаратауым йошты қозғайсаң,
Сәүкелели сулыу қыздайсаң.

Қыял жетпес өткен жасыңа,
Шықтым бәлент уша басына.
Әмиүдәрья — жердің кәмары,
Сәүкелели сулыу қыздайсаң.

ӘМИҮДӘРЬЯ

Баяғы сырың белгили бизге,
«Асау» деп талай илиндин сөзге,
Не қыйын-қыстау көринди көзге,
Сууларың көздин
жасындай болып.

Өткенди ойлап, айтайын несин,
Дәрт шегип талай, жыйналды есим.
Атқардың удай халқымның исин,
Бойларың тоғай,
жасылға дөнип.

Өзгерди заман, өзгерди адам,
Нәупирли суудай тынбайды мудам.
Тасқынлы толқын тиледик саған,
Жаснай бер Әмиу
усындай болып:

Қай жерди көрсен, ғаулаған егис,
Егисте табыс, адамда жеңис,
Малларға өрис, желпилдер көгис,
Сулыудың жипек
шашындай болып.

Падаға толы Әмиудин бойы,
Мал менен жылқы, қыр менен ойы,
Жылтылдап дөнген қаракөл қойы,
Жүзиктин жұмыр
қасындай болып.

Гүлленген бағлар мийнеттин күши,
Бабалар берген үлгиси усы,
Мың түрли мийуе бағлардың иши,
Қамасар көзин
жасындай болып.

Искерлер ислер алдыңғы сапта,
Атызды көрсен ағарған пахта,
Өзине тартар қараған уақта,
Шағылысып күнге
алтындай болып.

Гүдилеп жыйнап пишеннің бауын,
Текшелеп үйген ғарбыздың тауын.
Атағы мәлим Шаббазлы қауын,
Аралап жедим
палызда қонып.

Жайқалған атыз жоңышқа толы,
Қырғауыл куйрық қырмызы салы,

Шекерден шийрин хәррениң палы,
Алынар жипек

пилледен өнип.

Баўырынан таўдың мол байлық бердиң,
Ғазийне шықты астынан жердиң.
Секирип ойнап ишинде көлдиң,
Жылтылдар балық
хасылдай болып.

Фабрика, завод, машина сести,
Жаңлады бирдей, ғаўлады өсти.
Пароход гүлөп, самолёт ушты,
Таўлардың сунқар
кусындай болып.

Көзиме ысық, теңизиң, дашын,
Мунарлар көкке көтерди басын,
Жабыла халқым қаласқан тасын,
Сұлыўлап, сазлап,
гербишин өрип.

Атылып турған бурқырап көкке,
Жаңалық сести көринип көпке,
Эшолон толып киятыр жүкке,
Поездлар бурқып,
тоқтамай желип.

Аяғың Арал, алтынның пуўы,
Жаңарған шапшаң жер менен суўы.
Ондатра, балық, ғаз бенен қуўы,
Жағасы шалқып
байлыққа толып.

Жасайбер Әмиў, сәнленип жаған,
Ғалидей көркем жайлаўың, далаң.
Хошхүрей көркиң йош берди маған,
Жазылды қосық,
илхамым келип!

1953-жыл

ЕЛЛИК ҚАЛА

АЙТЫМ

Еллик қала ел екен,
Бурын-бурын бурында.
Дәстан болған жер екен,
Шайырлардың жырында.

Шыңғысханнан майырылып,
Хәлсиреген бирақта,
Жерден, суўдан айрылып,
Халқы көшкен жыраққа.

Көп әсирлер қаңырап,
Дилгир болған адамға.
Көтерилди шаңарақ,
Бизиң усы заманда.

Еллик қала, еллик қала,
Қаратаўдың гүлзары.
Жигитлери мәрт хәм дана,
Гүлдей көркем қызлары.

Саяхатқа барғанлар,
Қарап көрсе ескерип,
Қатар-қатар қорғанлар,
Бабалардан естелик.

Жер өзгерткен шырайын,
Шабандозлар жарысқан.
Гилен сулыў Гүлайым,
Гилен батыр Арыслан.

Ақша көлдей толысып,
“Ақ алтын”ның ордасы,
Бир жағында бағы бостан,
Бир жағында шарўасы.

Барып қара, барып қара,
“Мийўалы”ның бағына.
Еллик қала, Еллик қала,
Гүлленежақ тағы да!

ТАХТАКӨПИР

Қарақалпақ бахытлы елди,
Шадландырар дәўраны келди.
Дәстүри бар қайсы елдиң де,
Ийиси бар хәр бир гүлдиң де.
Гүл айрылар түси-түринен,
Дослар ысық бири-биринен.
Хәммесин де жандай сүйемен,
Мақтанышлы елге ийемен!
Әрман кетти аттың басындай,
Қарақалпақ камчаткасындай.
Қатнас қызып узақ-узақтан,
Барған-келген, досты узатқан.
Тахтакөпир, оның жән-жағы —
Тамырлардай жоллар тармағы.

Келбетине қанық едим мен,
Байтақ жери аспанындай кең.
Сайран еттим қырдан қыр асып,
Мәнзарасы қандай жарасық.
Көз тартарлық нағыз мәргия,
Өмир ушын өскен хәр гия.
Хәтте сексеўили шөлинин,
Ол да бир ырысы елимнин.
Ошағыма келсе от толып,
Өз қызғынын берер шоқ болып
Жаса Тахтакөпирли жайсаң,
Сен сақыйсаң,
сен сондай байсаң.
Көллеринде балық туўлаған,

Шалғынында тулпар аўнаған.
Жүйриклери қуйындай шабар,
Қызыл қумын қаплаған қамар.
Кийеғойса сурдан малақай,
Ким болса да айтар алақай.

Қойы өриледи сағымдай,
Қозы териледи қаўындай.
Отарында өрбиген малы,
Көз тартады қырмызы салы.
Бөрши таўдай

қырманлар бийик,
Сахрасында ойнақлар кийик.
Тоғайы да өскен ырғалып,
Көрмесеніз, көриң бир барып.
Ойы менен қырларын көриң,
Жигит пенен қызларын көриң.
Алма бетли дилбарын көриң,
Жүзлеринде нурларын көриң.
Пахта, салы қырманын көриң.
Жигитлери палўан билекли,

Қызлары бар ҳадал жүрекли.
Адамлары дым қарапайым,
Адам ойлар адамның жайын.
Мириўбетли жандай сыйласық,
Мийман десе, жүреклер ашық.
Абаданлық және абадан,
Бахыт және бахыт жаңадан.
Қут дарыған алтынлы елди,
Аралаған дәўлети келди.
Берекет мол ойы-қырында,
Шайырлардың қосық жырында,
Дәстан болып мәртлердің аты,
Шарықлап тур бахыт қанаты.
Орынланып мурат-тилеги,
Шадлық толы халықтың жүреги.
Абырайды алып байрақтан,
Шад үлкесин гүл-гүл жайнатқан,
Жаса Тахтакөпирли жайсан,
Жарайсан,

Жарайсан,
Жарайсан!

1966-жыл

ШОМАНАЙ

“Қурбақа бүлбилим, жекеннен гүлим” —
Деп бабалар әрман еткен Шоманай.
“Шоманайда айра түскен сәўгилим” —
Деген сөз бурыннан қалған Шоманай.

Ертеде ел көшкен Қыят жарғаннан,
Кетенлер қаласы деген қорғаннан,
Журт және жыйналып, мен хәм барғанман,
Қонысы қайтадан толған Шоманай.

Сол ўақытта көргенлерим яд маған,
Узақ жыллар инсан адым атпаған,
Дүт тоғайда пышық мурны батпаған,
Партаў жерди тыңнан жарған Шоманай.

Жарысларда бир-биринен озыўға,
Қыз-жаўанлар шығар еди қазыўға,
Бул қосықты естеликке жазыўға,
Болды жүрегимнен пәрман Шоманай.

Урыс жылларында халқың жер ашты,
Киятырсаң кем-кем жазып қулашты.
Бағ-дәўлетің жылдан-жылға уласты,
Басында бар шадлы дәўран Шоманай.

Тәжимурат ағайлар елатты құрған,
Мырзамурат баслық белсенип турған,
Узақ жыллар кейин тәрийплеп турман,
Пәтиң қутлы болсын, ҳарман Шоманай.

Ески заман кетти телпектей тозып,
Бийикке өрледің адымды созып,
Жарысқан дослардың көбинен озып,
Сынақлардан өттиң палўан Шоманай.

Ғеш биреўден жийренбедің, үрикпедің,
Талайларды қолтықладың, ирикпедің.
Қарақалпақ, өзбек, қазақ, түркменнің,
Татыўлық мәканы болған Шоманай.

Бир жағың ойпатлық, бир жағың бийик,
Үстирттиң үстинде ойнақлар кийик.
Алтын ғәзийнеңди таў қылып үйип,
Халық алдында абырай алған Шоманай.

Шеткери аўыллар өсип байыпты,
Жыл-жылдан көркейип қанат жайыпты.
Елаттың ағасы Атакаевти,
Жүректен қутлықлап турман Шоманай.

Ғайратыңнан билдим байлық тасарын,
Ел ишинде абырайыңның асарын,

Табыслы Көккөзов орынбасарын,
Оның даңқы жерди жарған Шоманай.

Ауыл елге көптен белли жолбасшы,
Табысына табыслары жалғасты,
Жайсаң директор деп айтсақ Жолдасты,
Болмас сөзимизде жалған Шоманай.

Жаслайынан аты шыққан Өтеген,
Быйыл ол да үш совхоздан тет екен,
Тет болса да үлкен құрмет етемен,
Таса берсин алтын қырман Шоманай.

Усы жерде қоя тұрсын өңгеси,
Жолдас дейди Өтегеннің теңдеси,
Екеуі де — елдің үлкен шөңгеси,
Алға қарай адым ұрған Шоманай.

Жаңабай да билгир жигит, хақ адам,
Қәдем басқан жери болып абадан,
Тағы бирин қолға алып жаңадан,
Намыс ушын ғайрат салған Шоманай.

Мийнет етип “ақ алтын”нан кән құрып,
Хауазасы жер жәхәнге жаңғырып.
Тарийхқа жаздырған атын мәңгилик,
Елдің қахарманы — Туржан, Шоманай.

Полат тулпарларды сүрип, хағлатып,
Хәр күнинде шеберлигин аңлатып,
Жумабайдың қобызындай жаңлатып,
Жарыстың сазларын шалған Шоманай.

Жыл-жылдан көбейген егис жерлерін,
Ортасында балық толы көллерін,
Фаний, Палұан уқсас батыр ерлерін,
Шетинен Алпамыс, Қоблан, Шоманай.

1979-жыл

ЖАҢА ШӘХӘР

Өтеди кәрұан, машина тынбай,
Асфалтылы жоллар — мысалы айна.
Көшелер дүзиу, тартылған сымдай,
Жарасқан гилең қалпақты жайға.

Қос завод көрки көринер көктен,
Жаңадан гудок жаңлаған шәхәр.
Қатара хасыл дарақлар еккен,
Қыялды тартар қараған мәхәл.

Қай жерге барсаң, адамлар толы,
Жалынлы еңбек, қууаныш-күлки.
Биналар құрған шеберлер қолы,
Бул гөззал шәхәр — халықтың көрки.

ҚАРАҚАЛПАҚСТАН ШАРҰАЛАРЫНА ШАЙЫРДАН ХАТ

Әй қәдирли азаматлар, шарұалар,
Бул қосығым сизлер ушын арналар,
Мың-мың жыллар қууат болған инсанға,
Мал-ғаралар, жүйрик пенен жорғалар.

Ешки сауып күнин көрген пақырлар,
“Сауын сыйыр — булақ” деген нақыл бар.
Туу көтерип душпан дүбеп келгенде,
Тулпар минип жау қайтарған батырлар.

Түйек басқан өгизлердің туяғы,
Бәрін ойлар шайырдың да қыялы.
Гәуһар тууған қозысының өмирин,
Қой бийшара адам ушын қыяды.

Жақсыны журт “Нарым” дейди, мақтасып,
Түйе жүрген мың-мың жыллар жүк тасып.
Зер шубатын сауға еткен әруана,
Еллерге ел түйе менен қатнасып.

Соның ушын “малы бардың халы бар”,
“Ер азамат малы менен танылар”, —
Деп сыйлаған қолда өскен қасылды,
Елге ырыс болғанлықтан жаныуар.

Бирақ, малды баққан менен бұрыннан,
Өр тәбият үстемликке урынған,
Сахралардың ысқырысқан қысында,
Бир жут соқса сансыз маллар қырылған.

Байлар болған гелейлерге қарсылар,
(Соны көрген ғаррылар да бар шығар),
Бас ийипти сараң байдың алдына,
Бир жыл ислеп бир қой алған жалшылар.

Бир қарт айтты: — Сонда бахыт дарымай,
Атам пақыр өтті, — дейди, — жарымай.
Қара тақан былғап жеген қаймағы,
Аузына да бир тиймеген сары май.

Қудық қазып, қойды бағып таслаққа,
Бир жарым жыл жалланып бир баспаққа,
Алып енди маллы болдым дегенде,
Тап болыпты қасқыр деген қассапқа.

Писи қурып қалды дейди зар жылап,
Байға жүрип тағы алған бир ылақ.
Сақлап қойса, дүбелейли дауылда,
Ол да өлген төбесине там қулап. —

Деген сөзи еле ядтан қалмаған,
Оттай ысық көринеди мал маған.
Соның ушын талай-талай сөзим бар,
Мақтанышлы шаруаларға арналған.

Шаруалардың ғайратларын ел көрди,
Ұатанына сүт, май берди, төл өрди.
Аман болсын шаруалары халқымның,
Ийелеген жайлау сахра, көллерди.

Мийнетиңнен бахыт көрсең не әрман,
Маллар өскен, ағыл-тегил ағарған.
Мақтанышлы шаруадарлар ишинде,
Ең жақсылар елге даңқын шығарған.

Улықлардың шәкиртлери көп изинде,
Айтқан менен жайғаспай тур дизимге.
Орденлери жарқырыған жайсаңлар,
Толып атыр хәр ферманың өзінде.

Маллар сезер егерде биз жек көрсек,
Өкиндирмес отын-жемин көп берсек.
Адамзатқа бауырлары ийеди,
Күтим менен бағыуларын жеткерсек.

Бар кереги молшылықлы заман бар,
Техниканы шалқытпақта маманлар.
Әттең, бирақ арамызда еле бар,
Мал қәдирин билмейтуғын адамлар.

Шәрт болса да ұазыйпаны атқармақ,
Халық мақалы, теңдей емес бес бармақ.
Гей биреулер жүги ауып кеткенше,
Түсинбейди мың айтсаңда астарлап.

Малды құртып хәм өзлери майрылып,
Жүргенлер бар абырайдан айрылып.
Хүкіметтің исеними оларға,
Хеш ұақытта келмес енди қайрылып.

Бираз маллар “биз шөпшейик барын” — деп,
Үмитленер “жақсыланар жарын” — деп.
Хәр жылында шаруасына өкпели,
“Қашан тояр екен бизиң қарын” деп.

Биреулер бар жас үлкеннен, жаслардан, —
Колхоз, совхоз, фермаларды басқарған,
“Жоңышқа мол, мәккемиз көп, жент бастық” —
Деп жалғанды жаудырады аспаннан.

Мал бийшара қолларына қарайды,
Үмит пенен өткереди хәр айды.
Азлы-көпли от-жемнің де биразы,
Пыт-шыт болып меншиклерге тарайды.

Сондай-сондай урлықтардың түри көп,
Айта берсек, жырлайтуғын жыры көп.
Жаңа туған бузаулардың орнына,
Узатылып кететуғын “ири” көп.

Хәдден зыят асқынланбай, жутынбай,
Хадал жүрсең, көгерерсең утылмай.
Шаруа болсаң малың сирә өспейди,
Урлық пенен өтириктен қутылмай.

Ысқырысып келген ұақта гүз басы,
Телмирисип жетпей турса өз асы.
Алдап жүрген рейимсиз найсапты,
Урса деймен жәниұарлар көз жасы,

Хасыл инсан жаздырмайды сақлықты,
Умытпайды әдилликти, хақлықты.
Адам күшли, олар — хәлсиз болса да,
Данышпанлар қәдирлеген мақлуқты.

Мейирманлық — адамлықтың белгиси,
Хәррениң де келмес сирә өлгиси,
Гүлди сорып, бал жаратар өмирге,
Солардың да атқарғаны ел иси.

Ықлас етсек жұмысымыз “бес” болар,
Көздің жасын сездирмейди хеш олар.
Ким хорласа жазығы жоқ жанларды,
Қай ұақ бир ұақ, ығбалына кес болар.

Хеш бир мал да қорладың деп асылмас,
Шайыр бирақ, сезгенлерин жасырмас,
Гей биреулер акт пенен бауызлап,
Туып турған малдың санын асырмас.

Тек жеу ушын ашылыұлы аңғарын,
Ойламай ма адамлардың панлары,
Сөйлейтуғын тилден мүтәж болса да,
Жәниұар да өзлериндей жан бәри.

Айырмасы сана менен көркінде,
Муның айтып шағынбайды хәр кимге.
Бар өмирин тоқлық пенен өткерип,
Не қылса да адамзаттың еркінде.

Жас төллер бар нәрестедей шырайлы,
Муңаяды, өз ишинен жылайды.
Пайын сорап мөңиресип турғанда,
Адам кеули қалайынша шыдайды?!

Артықмашпан болғанлықтан санам деп,
Жанды месе тутпай жүрген адам көп.
Малдың отын урлап жүрген урыны,
Санамаса болар еди адам деп.

Ойлап буннан жеңил сөзди таппадым,
Жақсылардың жақсылығын мақтадым.
Гей шаруалар симирип жүр қайқайып,
Табысларын салы менен пахтаның.

Фермаларда көп зыянға батқан бар,
Олар гилең бийғам болып жатқанлар.
Жаман болса неге зәлел көрмейди,
Жалғыз сыйыр бағып, сүтин сатқанлар!

Малларының аяқлары сырықтай,
Жылқысының мойынлары қурықтай.
Қалақ ферма баслықлар бар семирген,
Томпайысып торақ тыққан тулыптай.

Сүтин ишип, жүйриклерин шаптыңыз,
Мал деген де бизлердің бир бахтымыз.
Қорлап келген инсапсызға айтарым,
Жаныұардың не жазығын таптыңыз?

Шыр-пыр болдым, көрип малды көтерем,
Жақсылауға жетпеседе қәтерем.
Анамыздай ақ сүт берген мақлуқты,
Қолдан келсе жандай құрмет етерем.

Заманағой азаматлар сауатлы,
Гүнәкарлар бермек керек жуапты.
Суд, прокурор мал арзасын тыңласын,
Заң бойынша қоймақ керек талапты.

Егер дослар өссін десек халық малы,
Семиртиндер азық-түлік арқалы.
Билгенлерге хинжи-гәұхар емеспе,
Жоңышқаның хәр дәнеси, хәр талы.

Ләпсиқаулық мийнет десе жек көрер,
Тер төкпестен, байлық тапса мәп көрер.
Жалатайлық ақыбети кесапат,
Ғадал еңбек мұрадына жеткерер.

Дуркин-дуркин мал жайылып бостанда,
Жазда шалқып, семиз өтсін қыстан да,
Хәр азамат, намыс ушын атлансын,
Перзент болса Қарақалпақстанға!

Кәнлер тасқын, жеткерейик жалғасын,
Журт ғалаба өстирейик мал басын,
Төрт жағымыз қубла болып турғанда,
Шаруашылық қатарынан қалмасын!

1982-жыл 22-март

ӨМИРДИҢ ДЕ БӘХӘР, ЖАЗЫ, ҚЫСЫ БАР

ӨРЛЕТТИ ӨМИРДИҢ ЕПКИНИ

Дәрт шектим қаршадай басымнан,
Күн көрдім жарқырап ашылған.
Өрлетти өмирдің епкини,
Сонда да көрдім көп тепкини.
Темирге полаттай шыдадым,
Шадландым, қуандым, жыладым.
Бұл дүнья кең екен, тар екен,
Ишінде бәри де бар екен.
Жығылсам түргелдім тағы да,
Бағындым дүньяның заңына.

АНА

Әй ана, билемен тилегімдесең,
Сен мениң мұдамы жүрегімдесең.
Қандай көретуғын болсаң сен мени,
Мен де тап жанымдай көремен сени.
Сеннен қымбат не бар маған дүньяда,
Сен болмасаң келмек қайда дүньяға!
Балалық дәуірімді еске алайын,
Өткен өмірімді ойлап қарайын:
Бөбек болдым, бала болдым, ер жеттім.
Адам етип сениң өзің дәреттин.
—Туған соң қырық күннен шақақлап күлдім,
Мен күлсем, сүйсіндин, масайрап жүрдің.
Жыласам жубаттың, көрсең қуандың,
Аппақ сүтлеріңнен емдім де қандым.
Еркелеп турғанда қушақты аштын,

Жууырып барғанда, бауырыңа бастың. *Мек.*
Қанша қыйқаңшылық етсем, шыдадың,
— Аспандағы айды бей! — деп жыладым. *1*
Пал берсең “сүт бер!” — деп қыңырлық еттим,
Сүт берсең, “пал бер!” — деп табақты төктим.
Неше тәртипсизлік исти еттим мен,
Айыпсынбай, кеуилиме жеттиң сен. *Занау*
Бәрін құрмет пенен ядқа аламан,
Ойлағанда уялып та қаламаң. *1*
Уллы-киши, аға, қарындас, иним,
Бәрінде де болды мениң минезим.
Хәммесиниң еркелигин кеширдин,
Әлпешледин, мәпеледин, өсирдин.
Ыссыдан, сууықтан бизди сақладың, *Шахноу*
Аналықты құрмет пенен ақладың.
Өмириңнің неше-неше жылларын,
Пидә еттиң, ержетсин, деп балларым.
Жаслығымда сондай тәрбия еттиң,
Мине, бүгін адам болып ер жеттім. *1*
Исинди умытсам, инсан емеспен,
Тутарман хәмиринди, болмас демеспен.
Енди сениң шын кеулиңе жетейин,
Ғадал жүрек пенен хызмет етейин.
Жаным пидә хәр бир айтқан сөзиңе,
“Бауырым” деген сөзиң қууат өзиме.
Егер, еркелесең, мен де шыдайын,
Жалықтым деп, хеш етпеймен ұайым.
Сәхәр турып, пал бер, десең, берейин,
Қайда жумсасаң да барып келейин.
Егер, тап десең де қоянның сүтин,
Сөзинди қайтармас ғадал перзенттиң.
Әкеліп бер десең де қуланнның майын,
Сениң ушын ол да болады тайын.
Терең теңизлерден тап десең балық,
Кетермен, ақыры келермен алып.
Отқа жумсасаң да оннан қайтпайман,
Қулласы, мен сени хеш муңайтпайман.
Мениң ықтыярым сениң қолыңда,

Өлсем де ырзаман, сениң жолыңда.
Мехрийбаным анам, жүрегім, жаным,
Анамдай қадирдан уллы Ұатаным!

1939-жыл

МЫС ҚУМАН

Омырауы бүркіт төсіндей, Айбатлы маған мыс қуман. Әкемнің нағыз өзіндей, Айбынаман сустынан.	Сымбатын көрген мыс қуман. Шадланған перзент көргенде, Бауырыңда өсип ананың. Апыл-тапыл жүргенде, Қушақлаған қуманым.
Сыр аңлатқан сезімге, Кәрамаат бар, — деп турман. Әкемнің жигит гезінде, Мыскерге бабам соқтырған.	Атаның мүлки-дүньясы, Хеш бири де қалмаған. Сақланған усы мийрасы, Қадирли дүнья-мал маған.
Жалғыз улы ержеткен, Атаның нийет, ышқынан. Келинли болып перзенттен, Бағышланған мыс қуман.	Бабамның көрген көзи деп, Тазалатып хәр айдан, Жан әкемнің өзи деп, Дийдарына қарайман.
Үлкеннің ислеп дегенин, Хожалық болып мүлк жыйған. Ата менен енениң, Қолларына суу қуйған.	Болмасын неге ықласым, Сексен бес жыл жасаған, Анамның тутқан тутқасын, Бауырыма басамаң.
Анам менен құрдастай, Жасасқан бирге үйінде. Қолының орнын кир баспай, Жалтылдаған күйінде.	Нешшелер жерге көмилди, Айырылдым ата-анамнан. Көрип турман өмирли, Мыс қуман да адамнан..
Әкем жигит болғанда, Турпатын көрген мыс қуман. Анам келин болғанда,	

1971-жыл

МЕН АНАМНЫҢ НӘЛИ БОЛЫП КӨГЕРДИМ

Анам айтып еди, билсин жаслар, деп,
“Алдыңызда талай тау хэм тас бар” деп.
Басып өттим сол жоллардың мәнзилин,
Алда тағы асатуғын асқар көп.

Болды талай қуяшлы күн, сая күн,
Жеп те көрдим биразлардың таяғын.
Ең ақырғы тәгдийрине танысып,
Мени урған ғәриплерди аядым.

Гей биреулер тийген менен жаныма,
Жалатайлық қосылмаған қаныма.
Мен биреуди алдамасам гәп сонда,
Өкинбеймен озим алданғаныма.

Қыял гейде ермеклейди адамды:
“Көзим түсти, этирапы қараңғы ...”
Түсінде де көриу қыйын өлген соң,
Тириликте қадирлей бил ананды!

Мен анамның нәли болып көгердим,
Жаслығымда дәрттен басқа не көрдим?!
Мийнет түби рәхәт — деген шын екен,
Бара-бара қатарыма теңелдим.

Өжетликти бара-бара туғардым,
Дурыс жолға түскениме куғандым.
Жақсы менен жаманларды үйретти,
Көпті көрген Ұақыт деген муғаллим.

Тыпыр-тыпыр палапанның қанаты,
Қарлығыштың ләбин сорып қанады.
Бәримизди тик аяққа турғызған,
Жердің асқар шыңы дейбер ананы.

БАЛА ТУҰРАЛЫ СӨЗ

Халық әпсанасы

— Әкем мени жек көреді дедім бе?
Инанбаспан, әкем болды мениң де,
Адам түе, хайуан да өз баласын,
Хеш ұақытта қыйған емес өлимге.

Көп қорлапсан, өз ананды қасында!
Ләтте пикир уялаған басында.
Душпан болса, жетпеген бе кууаты,
Неге сени өлтirmeген жасында?!

Ата сыйлау, ана сыйлау — парызың.
Төле заңғар ақ сүт берген қарызын!
Нешше жыллар түн уйқысын торт бөлди,
Ойлап қаран адамшылық ар ушын!

Солар — омир берген жерің - аспаның,
Мийриминен шешек атты жас жаның.
Хәтте, қанхор өз перзентін қыймаған,
Тыңда мынау бұрынғының дәстанын!

Искендер де залым патша болыпты,
Қойдай етип қырғын еткен халықты.
Бетине бир тик қараған адамның,
Айбат пенен жүреклерін жарыпты.

Қәтереші сораса да бермеген,
Қас тиккенин жексен еткен жер менен.
Оның ушын адам омири ойыншық,
Қыйға қонған шыбын шелли көрмеген.

Мен билмедім қай заманғы Искендер,
Өрт шалғандай оның жолы түскен жер.
Ол олтирсе журттың сырттан айтары —
“Бийшараға жаза қурық түскен” дер.

Әзирейил тайын оған “кел!” десе,
Пәрман менен хұкими де келтеше.
Талай гелле айырылады геудеден,
Ийек қағып, бармағын бир силтесе,

“Қан шашыўға тояр емес еле де,
Бул патша да басқалардай өле ме?!” –
Деп журт сырттан ҳайран болып жүргенде,
Бир күн ол да шатылыпты бәлеге.

Қатар қойып асқа толы табақты,
Қумарланып асап еди тамақты.
Бир жағынан булақ етип ағызып,
Симиреди ыдыс толы шарапты.

Ишип-ишип тағы тезден қуяды.
Көкке шапшып отырғанда қыялы, –
Биздей болып тамағына қадалды.
Жиликтің бир солақпандай қыяғы.

Шаншылды да, жаздырмады искеги,
“Қық-қық”лады, қақырынды, түспеди,
Жутқыншақтан қылғындырып дем бермей,
Гүптей болды тамағының искени.

Еки көзден жас сорғалап, бақырды,
Ентигеди деминдей-ақ ақырғы:
Ұзирлері албырақлап, асығып,
Шәхәрінде тәуип қоймай шақырды.

Сонша тәуип ҳеш бир иләж таппады,
Айтқан емнің биреуі де жақпады,
Гейпаралар ойлап отыр ишинен,
“Тутқан ғой деп адамлардың хақ қаны”.

Патша сөйтип жаздырылмай дузақтан,
Күни - түни уйқы көрмей азаптан,
Уллы тәуип Улықманға ат жоллап,
Пәрман менен алдырыпты узақтан.

Ол келиўден патша азлап куўанды,
– Улықман жан, тезирек айт даўанды.
Қәне енди керек емди ислей бер, –
Деп ўзирлер берип атыр сауалды.

Бир-биреўге ҳэзиллесип ойнамай,
Солғын отыр жүзлери ҳеш жайнамай.
Болған исти баян етип тәуипке,
Жуўап күтип, қарай берди айнадай.

Былай деди ең тәуиби дүньяның:
– Елди талап, шаша бердиң жыйғанын.
Бул дәртиңе ҳеш бир даўа табылмас.
Өлип кетер, айтып қалың ийманын...

Бул сөз патша қулағына тийеди,
Шоршып түсти қалт-қалт етип ийеги.
Ышқынғанда шыға жазла-а-п турды да,
Тағы қайта буўындырды сүйеги.

Тили зорға гүрметилип патшаның;
– Олай деме, жақсылықты айт, жаным!
Бул дүньяда сен билмеген кесел жоқ,
Не десең де ем болады айтқаның.

Мине, өзиң көрип турсаң ҳалымды,
Сарп етейин ғэзийнемди, малымды.
Барлығы да бир басымнан садаға! –
Деп зарланып Улықманға жалынды.

Ойлап-ойлап, былай деди Улықпан:
– Айтыў ушын, жүрексинбей турыппан,
Бес жастағы перзентинди соймасаң,
Қутылмассаң усы келген қурықтан!

Айтқанымды илемесең өлесен,
Өмириңнен үмитлисең еле сен.
Сол баланды туў сыртыңнан шалдырсақ,
Ғәпзаматта сау қәддиңе келесен. –

Деген сөз де оқтай болып тийеди,
Бир қысылды қалт-қалт етип ийеги.
Ышқынғанда шыға жазлап турды да,
Тағы қайта қылғындырды сүйеги.

Тыпыршылап бир отырды, бир жатты,
Ауырғалы татқан емес аұқатты.
Сыйқы қашып, тыпыршылап, сыбырлап,
Қысылғаннан зорға-зорға тил қатты:

— Сойыу ұшын оны қалай қыяман,
Жалғыз еди бина болған уядан.
Жүз болса да хәр перзенттің орны бар, —
Деп Искендер нәрестесин аяған.

Жалынса да сирә қайыл болмады,
Ядқа түсти сонша адам шалғаны.
Өз басына бүгін қара күн туып.
Тастай батты ауырыудың салмағы.

Шийрин жанын өрт шалғандай қыйнаған,
— Ырас-ақ мен кетемен бе, дүньядан!?! —
Деп зарланып өлим қәупи түссе де,
Тирусінде өз перзентін қыймаған.

Ауырыу кем-кем асқынлады ем көрмей,
Жанын қатты шаншып атыр шенгелдей.
Айтып салды, “бар емінди исле!” — деп,
Бірдем жерден қысқан шақта дем бермей.

Патша сонда жатыр еди қырынлап,
(Емди тайын етип қойған бурын-ақ).
— Ал баланы шалың! — деди Улықман,
Ауырыуының хәмирин тез орынлап.

Ал шалынды! Шапшып қаны атылды!
Патша шоршып, күшин жыйнап ақырғы, —
Үстине жар қулағандай силкинип,
Аузын ашып “ұай-ұай” салып бақырды.

Жүрегине қанжар болып тийеди,
(Ұзир турып, қолтығынан сүйеди.)
Аузын керип бақырғанда, атылып,
Оқтай ушты тамақтағы сүйеги!

Демин алып, жаздырса да тамағын:
— Өлгениң бе, айналайын қарағым! —
Деп хеш кимнің айтқан сөзин тыңламай,
Жылай берди басқа түсип қара күн.

Жүрек бауры оттай болып жаныпты,
Сылқа түсип, тез ақылдан таныпты,
(Түтик пенен суұлы бояу себилген
Бала түүе сойған емес жанлықты.)

Мынау еди Искендердің көргени:
Арқасына тутқан екен пердени.
Қәпелимде бала сести шырылдап,
Қан шашырап жууды төсек-көрпени.

Усы еми — тәуибиннің ойлаған,
Патша көп ұақ жылағанын қоймаған.
Бир мәхәли көзин ашып қараса,
Адам түүе, тауықты да соймаған!

Демек, енди қыйналады несине?
Бир ұақытта келсе толық есине,
Патша өзи ауырыуынан сауалған.
Улы тири, минип отыр төсине!

Жылай-жылай солайынша жубанды,
— Көрсеттің сен бул дәртиме дауанды! —
Деп күлимлеп, Улықпанды қушақлап,
Залым патша нәрестедей қууанды.

Қайтқаннан соң тамақтағы искен жер,
Биротала жазылыпты Искендер.
Бундай түүе, аз болған жоқ дүньяда
Бала ушын жанған отқа түскенлер.

— Ал, қусбегим, Улықманды сыйла, бар!
Улықпан жан, қанша керек дүнья мал?
Ғазийнемнің аўзын ашып берейин,
Керегинди өзиң тандап, жыйнап ал!

Үйиңе зор бай болып бар, артын да,
Керегиннің барлығын айт, тартынба!
Мени өлим қурығынан қутқардың,
Өлип кетсем, перзент қалар артымда! —

Деген екен патша шалқып балаша,
Улын сүйип, көрди қызық тамаша.
Сол ўақытта былай депти Улықман:
— Қыйналамыз, биреў қолы қанаса. —

Залымлар бар, жанды шөптей отаған,
Еске түсер, жаўызлыққа қапаман.
Маған берген зор сыйлығың сол болсын,
Ғеш перзентти айырмаңыз атадан!

Ата бар ма ғеш уўайым жемеген.
Өзиң көрдин, муҳаббаты ем екен.
Ана барма “жан перзентим саў болсын,
Әжел келсе, жол меники!” демеген.

Депти сонда, ол патшаның алдында,
“Түсип шықтым, — депти ол да, — жалынға”.
Өз әкенди өзиң душпан көресен,
Сениң әкен Искендерден залым ба!?

ДИЙДАРЫҢ СЕНИҢ

СЕЗБЕДИМ МЕН ЖҮРЕК ТИЛСИМИН

Билмедим мен жүрек сырынды, Нур жүзиңе, айнадай, қарап,
Гүлдей ысық көриндің көзге. Көрип кеттим уйқылағаныңды.
Ләйлимисең өткен бұрынғы,
Көз қарасың басқадан өзге.

Ышқы оты — шарапатлы шарап, Ойлай-ойлай қыялым талды,
Қыйнады ма, ерке жаныңды? Көз алдымда еле жүр сының.

Қозғалмай жатыр гүбелек, Сен де байқап қарашы,
Шамды сүйип келипти. Мұхаббаттың басымын.
Бийшараға не хәлек,
Ашығынан өлипти.

Болса шамның санасы, Сен — шам, мен бир гүбелек,
Өртемес еди ашығын. Ашығыңды өртеме!

Телмирип қыз қарады, Кеширерсең, бірақта,
Кеўли сүйип барады. Айып болса бұнымды!

Шыдамай ол жигиттен,
Бұл саўалды сорады:

— Айтшы, жигит, сырынды, — Сорасқанға жоқ айып,
Кеўлиң кимге бұрылды? Жүрегим соған берілген
Үйимде бар бир зайып.

Биреу айтты: — Қуяш сулыу, нур сулыу,
Деди биреу: — Бағда гүлдер шын сулыу.
Биреу айтты: — Бети сепкил болса да,
Хәр адамға сүйген яры дым сулыу!

Гей сулыулар ерке өсер үйинде,
Зорды берип ғайыр нағыс кийимге.
Өкинишли, иплас қолға тап болып,
Жүрмей қалса жалтылдаған күйинде.

Жипек самал желпир сениң деминдей,
Булт гүркирер ашыуындай, кегиндей.
Булақты да салыстырып күлкіне,
Сыңқылдысын байқап турман еринбей.

Көзди тартар сулыулардың жамалы,
Қыйнаса да мухаббаттың самалы,
Адам ушын мухаббатсыз омирдин,
Мархумлықтан айырмасы шамалы.

Молдиршиндей сулыу тартып мыйығын,
Бетин басты, салып көздің қыйығын...
Ынтықса да жигитине айтпады,
Қара, “сүйдим” деудің сонша қыйынын!

Менде де бар басқалардай күш-билек,
Қарыуымнан мухабатым күшлирек.
Жақсы жанды сүйиуиме келгенде,
Тен келмеіди анау-мынау үш жүрек.

Мухаббат қарамас үлкенге, жасқа,
Бирақ, хәр мәусимнің самалы басқа.
Мухаббат қадирин билмеуши де бар,
Маңлайы “дик” етип тийгенше тасқа.

От ышқында жанып күйдим шоқ болып!..
Бул дүньядан кетсем де мен жоқ болып,
Мухаббаттың күйигинен ауырсаң,
Шығар едим саған дәри шөп болып.

Сулыуды да қадирлесен күн етип,
Ықласынды тасқын селдей үдетип.
Гей биреуи жүзин бурып жылт етсе,
Унтар сени жигеринди кум етип.

Сулыу көрдим лала гүлдей балқыған,
Сын-сымбатын қаплағандай алтыннан.
Хүр перидей не гөззаллар шықпаған,
Шын хоширей қарақалпақ халқымнан.

Узақ балалыққа кетти қыялым,
Жаслығымды еске салды шырайын.
Ең дәслепки сезимлердің селтени,
Қатар етип қарылмаған ылайым ...

ШЫМБАЙЛЫ ҚЫЗ

Ең дәслепки сезимлердің селтеңи

Баллада

Шикасландым салқыннан,
Ләрзем берди алқымнан,
Дауалады доктор қыз,
Қуралайдай талпынған.

Жүзи ысық, таныстай,
Үлкен менен жарыспай,
Сөз рети келгенде,
Дәлиллесер қалыспай.

Киши менен кишидей,
Үлкен менен үлкендей.
Ашқан аппақ жүрегін,
Тәсил-пәсил бүркемей.

Қарапайым жайдары ...
(Адамға дәри пайдалы),
Дәриден де жағымлы —
Шийрин сөзи, дийдары.

Жасырмайын сырымды,
Қыялым изге бурылды.
Түсип кетти есиме,
Бир ұақыя бурынғы.

Жас өспирим баламыз..
Шомылып шауқым саламыз.
Үйректей көкке секирип,
Таласын қалақ аламыз.

Тарастық жүзип жан-жаққа,
Бир кыз келди ар жаққа.
Кегейлиден суу алар,
Көрермен оны хәр уақта.

Таныдым сол қыз екенін,
Жағаға қойып шекерин.
Шәүгим менен суу куйды.
Сезип турман кетерин.

Белгиси жаслық қырсықтың —
Суу астында туншықтым,
Сүңгип отип ар жаққа,
Қыз қасынан бир шықтым!

Шоршып түсіп силкинди..
Өрре турып иркилди.
Қолындағы шәңгили,
Қолдан ушып, бир күлди.

Байқамай пайда-зиянын,
Ойнау еди қыялым.
Шәңгил ығып кеткен соң,
Өзим зәрре уялдым.

Сөз келмеуді мәп көрдім,
Шәңгилге қарай тәп бердім.
Өрге жүзип хаплығып,
Қолына қайта әпердім.

Жүрегим соқты дүрсилдеп,
— Ойының сениң курсың, — деп,
Көзин маған қадады:
— Рахмет саған, қыршын, — деп.

Соңынан оған таныстым, —
Қасында үйи жағыстың,
Ғаз мақпал тақия басында,
Пәриндей дөнген тауыстың.

Оқыушы едим сол шақта,
Бир күни барсам аулақта,
Солғынлау отыр салланып,
— Келин, — деп күлди бирақта.

Бурымлары тоқпақтай,
Бет ажары — аппақ ай.
Көзи жалт-жулт етеди,
Жарқылдаған шақмақтай.

Тиклениңкиреп қарасан,
Бийхуш болып қаласан.
Сулыұлығы шыдатпай,
Көзди тартып аласан.

Жарқын гүлдей түр-түси,
Жарасып тур дүр тиси,
Жанға ләззет береді,
Сыңқылдаған күлкиси.

Кестелеген жегдеси,
Түймели шытақ геүдеси,
Халқалы сырға, әребек,
Жаудыраған хәммеси.

Көк сауыр геүиш қасында,
Шашақлы түрме басында,
Бир сөз бенен айтқанда,
Бөленипти хасылға.

Хәйкели, өнир моншағы,
Билезик, жүзик бар тағы,
Бир өзиниң сәпсети,
Бир өзиниң партағы.

Емес, бирақ, бай қызы,
Қарақалпақтың жай қызы.
Биреудің ерке жулдызы,
Қәдирли қызы, ай қызы.

Үй қасында өрмеги,
Кесте тигиу — ермеги.
Анасы — кесте, өрмектин,
Шебери ол жердеги.

Ақ пейил еди анасы,
Төрткүлде жалғыз баласы,
Оқып атқан қусайды,
Еки жыл болған шамасы.

Мени жақсы көреді,
Бары болса береді.
Хәр уақыт тайын ақ саулақ,
Қақ салған сөги, шөреги.

Мен қызды жандай көремен,
Ойлайман да жүремен.
Неге олай, сол жерин,
Түсинбедим еле мен.

Қыз неге отыр салланып? —
Қарайман сонша таңланып.
Шыңқобызын шынғыртып,
Оған да кетти алданып.

“Ноғай бүлик”, “Аққуу”ды,
“Шыңырау”ды, “Қыз сынсыу”ды,
“Нар ийдирген”, “Жетим қыз”,
Шерткен сайын гүй тууды.

Берип жүрек сезимин,
Қыялының гезиуин.

Не болса да сыры бар,
Шерткен қыздың өзиниң.

Я жүреги тасыған,
Ямаса жаны ашыған.
Сағынған ба биреуді,
Кеули сүйген жасынан.
Бар сондай ойдың толқыны,
Узақлап кеттим сол күни,
Отыз бес жыл көрмедим,
Қайда өзи, төркини?

Барғанымда Шымбайға,
Көз саламан сол жайға,
Үй орнында магазин,
Баяғы сулыу қыз қайда?

Алысқа кетип қалды ма,
Шашларын қырау шалды ма?
Оның гөззал жаслығы,
Елеслейди алдыма.

Шырамыттым көзинен,
Сорастырсам изинен,
Доктор — соның қызы екен,
Айнымапты өзинен.

Тартып әжел арбасы,
Мийрас қалған Алмашы.
Перзент екен адамның,
Өмириниң жалғасы.

1968-жыл

БИР СУЛЫҒА

Нәргис көзли арыу едің — үлпилдеген гүл,
Тауыстайын таранғанда, шоқтай жайнаған.
“Сұлыұлығым — мақтанышым, мениң ушын бул!” —
Деп салланып турдың бәлки, қарап айнадан.

Нарттай дөнгөн қанлы жүзин — тасқын байлығың,
Бир уақытта бийик туттым тап сол мүлкінди.
Дәрья бойлап жүрген едим талай айлы түн,
Қызық көріп сыңқылдаған гүмис күлкінди.

Тыңда гөззал, бир азырақ жас алмай көзге ...
Еле дәрья бойында тур бир жасыл дарақ, —
Гезлесиўге орай болған сол еди бизге,
Жолым түссе еске алып өтемен қарап.

Сениң ушын жүрегимди еткенде қалқан,
Хошлағандай қасын қақты аспанда жулдыз.
Нур жамалың тутқын етти туўғанша шолпан,
— Дүньядағы ең сүйиклим! — деп един, хұр қыз.

Қыян-кески ылақ ойын “Майпоз” тойында,
Арғымағым омпә түсип, шарта қуладым.
Саған көкмар инам етиў мениң ойымда,
Ессиз қалдым, жаздырылмай қолдан ылағым ...

Жан қайғысы қашықлатты, сол болды гүнам.
Лекин, тилеп алғаным жоқ аўыр жапсақты.
Хат жаздым да, сени ойда сақладым мудам,
Әттең бирақ, жалт бергениң мени қақсатты.

Жууап келмес, жазған хатым суўға батқандай,
Хабар келди, “яр тутты — деп — бир жас бақсыны”.
Аўыр қайғы жүрегимди қысты қақпандай,
Айра түсип, сен сүйген соң меннен жақсыны.

Ала жиптей үзилди де қашты үмитим,
Қанжар салып, муҳаббатты еттиң сен жара.
Қәпелимде жин көринип бақсы жигитиң,
Зыпберипсең, шыр-пыр болып қалды бийшара.

Өлмей қалдым, жеңди өмир, болдым мен келе,
Саўалдым да бойға жыйдым қайта қарыўды.
Өткен зерде жүрегимде бәнт еди еле,
Сизет пенен мен де сүйдим басқа арыўды.

“Сулыў иси елеспесиз, орны гиреўли” —
Дегендей-ақ, жаңа ярға сырды аңлатпай,
Төртеўден соң жупты етип тағы биреўди,
Ақырында ярсыз қалдың жалғыз қаңбақтай.

Мысалы, сен жарасықлы өскен сәрүисен,
Келди гүзин, солды гүлин, болмастан мийўан.
Ярдан жуда, перзент көрмей еле жүрмисен,
Ең болмаса маманлық жоқ, бойыңа жыйған.

Сулыўлық-та жарасықлы, сырттағы тери ...
Бирақ, жүрек сай келмесе, ким пайда табар?
Ақылсыздың сол болады, соғылар жери,
Соннан әжел тапқандайын қундыз хәм қамар.

Сылыныпсаң, бахыт таппай жүрген жолыңнан,
Үпелектей ушып кеткен гөззаллық бояў.
Қостар табыў, перзент бериў келмес қолымнан,
Бар жәрдемим “бийшара” деп сыртыннан аяў.

Мен айтарман, “сулыў еди жүрген кеше” — деп,
Көп жылларды өткерсең де гезип саяқтай.
Қапталыңнан өткен бала айтса “шеше” — деп,
Хұрметли сөз, лекин, саған тийер таяқтай.

Әмиўдәрья қайта ақпас Памирге қарай,
Өткен ағыс қайырылмайды бир жүрген изге.
Қайда қалды дәўран жаслық, гүл жүзли шырай,
Көрген түстей елеслейди сиз бенен бизге...

1963- жыл, октябрь

АШЫЛМАҒАН ХАТЛАР

Қара булттай шашын бир силкип,	Бир уақытта атанған пери,
Тарап-тарап этир суў бүркип,	Тахтакопир қыз болған жери.
Айнаға да бир нәзер салды,	Теңеп буны қуяшқа, айға
Өз-өзинен қыйналып қалды.	Ынтық болған жигитлер қайда?
Зор гүрсинип, дем алды қатты,	Есер жаслық — өткинши даўыл,
Қәпелимде қыялға батты.	Ақыл деген соған қараўыл.

Бийғам болсаң, шығаннан шығып, Сүүретке де турды тигилип.
 Кетер даўыл үйинди жығып. Өткен күнлер алынып еске,
 Сонда болған зәрре қәтелик, Баўырына басты да әсте,
 Жуўғарада кетпес өтелип. Хаттың бәрин қапсыра услап,
 Жүрсе де бул бойларын сыйпап, Жатып алды басына дастап.
 Кемсалыйқа кеўлинде қыйпақ. “Айырмаппан ақты қараны” —
 Сандық ашып, қолын узатты, Деп жүреги өртеп барады.
 Тартып алды бир буўат хатты. Өкиниш ойы кетти толқынлап,
 Конвертлерди ҳеш ким ашпаған, Өксип-өксип жатыр солқылдап.
 Мәгәр болса басып тастаған. Бир мәхәли орнынан турса,
 Сыртқы мәрде жазылғаны бул: Күйиниши берместен мурса,
 “Мың тоғыз жүз алпысыншы жыл”. Барлық хатты қолына алды,
 Басылыпты почтаның мөри, Ашыў менен ошаққа салды.
 Оқылмаған келгеннен бери. Жақпақ ушын қағылды шырпы,
 Ашпаса да бәрин тақлапты, Ызғарланған хатлардың сырты.
 Пинхан жайда беккем сақлапты. Алыспады шырпының басы,
 Қағазлары қалмаған кирлеп, Жандырмады көзиниң жасы...
 Ҳәзир ғана ашып бир-бирлеп, Хатларды ол қайтадан алып,
 Ҳәмме жазыў көзлерден өтти, Сақлап қойды сандыққа салып.
 Бир конверттен алды сүүретти. Ҳәр нәрсени ойланса баста,
 Қайта-қайта оқып үңилип. Шықпас еди көзлерден жас та!

1971-жыл

СУЛЫҰЛЫҚ

Көрмеген жан ықлас пенен Жарқырап тур маңлайдағы,
 Нәзер салып қарасын. Еки қастың арасы.
 Еситкенлер исенбесе, Егер бундай сулыұлықты,
 Билгенлерден сорасын. Менсинбеген дос болса,
 Қуяшлы күн дөнип турған, Өлшеп көрсин сол арыўдын
 Қойыў бултқа мегзеттим, Ақыл менен санасын.
 Дийдарының ағы менен Тастай аўыр саўалларды,
 Шашларының қарасын. Буршақ етип жаўдырсаң,
 Қарлығаштың қос қанатын, Терең ойы, шоқтай көрки,
 Жабыстырып қойғандай, Дәл өзине жарасық.

Ақыл деген аўыр жүк деп, Мен өзим де бийхуш болдым,
 Оған месе тутпаса, Жасырмайын ырасын.
 Тап сол гөззал аўлағында, Өткендеги Зилийха ма,
 Сүмбил шашын тарасын. Шахсанем бе, Ләйли ме, —
 Барғанынды сезип қалып, Жети ашық сулыұлықтан,
 Мыйық тартып күлимлеп, Қалдырғандай мийрасын.
 Уялғаннан ийбе етип, Буның ушын сақыйлығын,
 Орамалын орасын. Аямаған тәбийғат,
 Қаршығадай қыялланып, Сонша көркем жаратыпты,
 Нәзик ерини бүлкілдеп, Адамзаттың баласын!
 Әдеп пенен “Келиңиз!” — деп, Ертектеги пери менен,
 Жаўдыр көзин қадасын. Периштедей сулыұлар,
 Сол ўақытта муҳаббаттың, Гөззаллыққа болмас деймен,
 Шоғы ғаўлап бойында, Буның менен таласы.
 Ким болсаң да қытықлайды, Гүл саўлатлар аз болмасын,
 Жүрегиңниң жарасын. Арамызда көбейсин,
 Жыллар өтип, жас үлкейип, Перзент көрип, сулыұлығы,
 Тыншыр ўақыт жетсе де, Дуйым журтқа тарасын!

1968-жыл, март

БИР СУЛЫҰ

Жазыў маған жараспас деп жүр едим,
 Шайырларда болмаса да көп шыдам.
 Сулыұлықты сүйер бирақ, жүрегим,
 Жас өтсе де елли деген шоққыдан.

Шайырлығым ләттеленип тозбаса,
 Қәлеминди нийетинен айырма.
 Гөззал көрки йош-жигерди қозғаса,
 Жыңқ етпестен қалған шайыр шайыр ма?!

Ел ишинде бұрыннан-ақ билинген,
 Берунийде талай-талай жұлдызлар.
 Мениң усы қосығыма илинген,
 Гөззаллардан гөззал болған бир қыз бар.

Гезлестирдим үлкен тойдың төринде,
 Ҳеш мини жоқ уста соққан ийиктей.
 Билмедим мен қарындас па, келин бе,
 Бота көзли, таўда өскен кийиктей.

Болса егер гөззаллықтың жарысы,
Жүрер еди ең биринши сый алып,
Ләйли менен Шахсәнемлер бәриси,
Қалар еди бул сулыұдан уялып.

Өмирдин де бәхәри бар, қысы бар,
Ойлап тұрсам, мине сонда әңгиме:
Нарттай дөнген көрки менен усылай,
Тура берсе қәйтер еди мәңгиге!

ДИЙДАРЫҢ СЕНИҢ

Мойнақшылардын "Қырмызы" намасына айтым

Сапар шегип сахра-шөлден ассам да,
Көз алдымнан кетпес дийдарың сениң.
Қыран кустай әл-хауаға ушсам да,
Көз алдымнан кетпес дийдарың сениң.

Сенсиз сайран етип бағдың ишинде,
Делбе болдым ашықлықтың күшинде.
Жүрсем қыялымда, жатсам түсимде,
Көз алдымнан кетпес дийдарың сениң.

Татлы ойым дәрман берди, шаршасам,
Ләйли болсаң, Мәжнүнніңмен хәр қашан.
Узақ жолдан жүрегимди тартасаң,
Көз алдымнан кетпес дийдарың сениң.

Әскерликте қарызымды өтермен, —
Аман болсам бес айдан соң жетермен.
Қосылмасам әрман менен өтермен,
Көз алдымнан кетпес дийдарың сениң.

ГҮЛ

Хүр тәбият сақыйдур ол,
Гүлде нағыш кестеси,

Достың кеулин ашар мудам,
Дос берген гүл дәстеси.

Дәл хакыйқат жананларым,
Маған инам етсе гүл,
Төбемиз көклерге жетер,
Тасып жүрек шәшмеси.
Гөззаллықтың хұр сыпаты
Түрли-түсли гүлде көп,
Адамлықтың нур сыпаты,
Гүллерге шайда дилде көп,
Из түспеген жәзийраны
Шын гүлистан әйлеген,

Қоллары гүлдей дийханлар
Әне бизиң елде көп.
Саллана-долана өскен
Бәхәрдің нышаныдур,
Жаслық хәм бәхәр гүлиндей
Өмирдин гүлшаныдур.
Гүллерге не бар мегзес деп
Қыялым пәрүаз етсе,
Қарақалпақстандағы
Турмыстың рәушаныдур.

ТАТЫҰ ТУРМЫС ЕЛГЕ АБАТ КЕЛТИРЕР

Алаберсен аз болмайды салмағы,
Бергеннің де болмай қалмас алмағы.
Қолдан келсе жақсылық ет-адамға,
Ол өзиннің кууанышың алдағы.

Бир-биреүге жүзлеринди кубартып,
Отырасыз, урыспаққа қумартып.
Мың кубылып, жанды отқа жаққаннан,
Хош кеуилли, татлы сәубет мың артық.

Баз биреулер жигитликти қыймайды,
Жас өтсе де қайқылығын қоймайды.
Жанын қыйнар еки жаққа жалтақлап,
Еки ғарбыз бир қолтыққа сыймайды.

—Беу қызым-ау, жуұмапсаң ғой шамасы,
Асқан гошиннің жоқ хеш бир мазасы!?
Тап сабынлап жуұдым апа! — дегенде,
Жамбасына бир-ақ урды анасы..

Биреу нан ийискепти, ишип арақты,
Сада кемпир аң-таң болып қарапты:
— Курттай ишип, аұзын таппай алжасты,
Көрдің бе? — деп келинин түртип сорапты.

Гөззаллар бар жигит кеуилин тастырған,
Максетинди билип иске астырған.
Ерге қууат, үй-ишине берекет,
Ол бар жерде тасқынлаған дастурхан.

Ери сөгип, хаял қатты сасыпты:
— Тап моллаға айтаман! — деп асықты.

Барса, молла сабап атыр елтисин,
Көриүден бул тапырақлап қашыпты.

Жақсының үйінде — тойдай тамаша,
Ақмақтың үйінде — “ұай-ұай”, араша.
Басылмайды былағайлы шаұқымы,
Асық ушын өкпелескен балаша.

Жақсы хаял, ерин “жаман” демеиди,
Әлпешлейди, айға, күнге теңейди.
Жаман хаял сәл нәрсеге бултыйып,
Жүрегінди тили менен егейди.

Ириккенинди қыздың өзи жақтырмас,
Пискен мийуе шақасында көп турмас.
Теңи келсе, тегин берсең болмай ма,
Қалың алып, хеш ким байлық арттырмас.

Қут-берекет татыұлықтан тууады,
Жақсы жупты бир-бириниң қууаты.
Мысал алың оң қол менен сол қолдан,
Бирин-бири сыйпалайды жууады.

Қоңсыларда қоңсы бар,
Душпанынды дос еткен.
Қоңсыларда қоңсы бар,
Аузы тынбас өсектен.

Мына үйге барыу қыйын, жасқанбай,
Барсаң гил ырылды, ийт таласқандай.

Менсинбейди бир-бириниң сөзлерин,
Хәр бириниң көкиреги аспандай.

Татыу турмыс елге абат келтирер,
Дау-тартыстың изи апат келтирер.
Жақсы жупты өмириңниң қууаты,
Ақмақ тили менен сабап өлтирер.

Хаял болсаң, қабақ шытпа, ақыл бол,
Жарқын минез, жүреклерге жақын бол.
Ериң менен салғыласып, тиресип,
Жақтырмасаң, кет, басқаға қатын бол!

Хасыл гөззаллардың жолы сүттен ақ,
Татыу жасар қостарлыққа салмай дақ.
Ер көңлинде умытылмас дық қалар,
Жалғыз рет жолды бузса шалжақлап.

ШЕРНИАЗДЫҢ ДУҰАСЫ

*Өз үйиңниң адамың,
Питиспестей жау деме!*

Шопан жигит бар екен
Көрип жүрген Шерекең.
Келиншеги тентеклеу,
Қасарысқыш өр екен.

Айша менен Оразбай,
Ата душпан араздай.
Күнде қыйқыу үйінде,
Тәпинскен қораздай.

Көпке сыры билинди,
Гәпке, сөзге илинди.
Қайта-қайта араша,
Қоңсылары бүлинди.

Айша қатты зорықты,
Ишине дәрт толыпты,

Муңын айтып шағынып,
Шерниязға жолықты:

— Ерим мени урады,
Қулағымды бурады,
Күнде жәнжел, күнде дау,
Болады да турады.

Қарасам да айнаға,
Мени кем деп ойлама.
Дүзегендей еримди,
Бир дуға бер, қайнаға! —

Деп жалынды жас келин,
Өр көкирек мәс келин.
Шерекең бирден сезип тур,
Келин кеулі өскенин.

“Билмесем де дууаны,
Даудан шатақ тууады.
Егер дууа бермесем,
Ериң сени кууады.

Болсаң да сен ерикли,
Миллет етпе көрикти” —
Соны жазып үш бүклеп,
Дууа етип берипти.

— Айналайын келиним,
Ашыуы келсе ериннің
Қағазды беккем тислеп тур,
Бүлк етпесин еринің! —

Деп ақын оны сынапты,
Өткерипти сынақты.

Соннан баслап күйеуі,
Келиншегин унатты.

Ашшы тиллик — келинде,
Гәп жоқ екен еринде.
Жантаспапты хеш шауқым,
Бүлк етпеген еринге.

Татыу турмыс қурыпты,
Палдан татлы турыпты.
Ақынның сол дууасы,
Дау-жәнжелден қурытты.

Бир сөзден қалсаң “хау!” деме,
Сәл нәрсени дау деме.
Өз үйіңнің адамын,
Питиспестей жау деме!

ҚОСТАРЛАР

Әй жасларым-жасларым,
Жақсы болса қостарың,
Қадірлейди танысты,
Жақын етер алысты.

Мийманларға “келиң” деп,
Жүзи күндей күлимлеп,
Жилуа шеккен мәхәли, —
Өмиріңнің бәхәри.

Сөзи палдай мазалы,
Қурысынды жазады,
Көкирегің жай болар,
Кеуің шалқып, бай болар.

Манат етер тийинды,
Базар қылар үйинди,
Ауырлықты қолдасқан,
Әрмансызсаң жолдастан.

Шаршап келсең жұмыстан,
Оның жүзи гулистан,
Пәйик болып күтеди,
Шаршағаның кетеди.

Ырқың ерксиз бағынып,
Узақ кетсең сағынып,
Мәргиясы тартады,
Мухаббатың артады.

Оның айтқан ақылы,
Жүрегіңнің жақыны,
Сондай болса қостарың,
Көбейеди досларың.

Жарасықлы арыуы —
Ердің кууат-қарыуы,
Қалмас зәрре әрманың
Шадлы болар дәураның.

Жаман болса қостарың,
Сийреклейди досларың,
Бездиреди жақынды,
Сындырады сағынды.

Арламайды арынды,
Бүлдиреди барынды,
Бар нәрсенди жасырар,
Берекетін қашырар.

Салып сени сүргинге,
Бәрха шабар төркинге.
Сени салып қорлыққа,
Үйренісер урлыққа.

Абыройынды түсирип,
Қонақ барда есирип,
Менсинбейди сөзинди,
Жалалайды өзинди.

Есигіңе қулп болып,
Түнереди булт болып.
Ашылмайды қабағы,
Асылмайды тамағы.

Жақыныңды жаманлап,
Ерегисер табанлап.
Тоңқылдайды өзінше,
Мийманлардың көзінше.

Уялып сөз айталмай,
Шыбынлаған байталдай,

Тыпыршылап ишиннен,
Айбынасаң “күшинен”.

Шаршап келип жұмыстан,
Мийиң қайнар урыстан,
“Таярлықлы жау” менен,
Күнің өтер дау менен.

Мийман барда баланы,
Шырқыратып салады.
Әдепли болсаң, “ауан” дер,
Қабақ үйсен, “жаман” дер.

Алдайтуғын бала емес,
Сататуғын мал емес.
Перзентинди сыйлайсаң,
Жетимликке қыймайсаң.

Соған пәми жетпейди,
Қара басын күтпейди,
Айырмайды киринен,
Жеркенесең түринен.

Жұмыс десең қашады,
Кейисип мауқын басалы.
Қызықпайды билимге,
Барлық бәле тилинде.

Қоңсыны да қас етер,
Жүрегіңди тас етер.
Арыңа дақ келтирер,
Әрман менен өлтирер.

Жәнжелге жигер сарп етпей ...

Отыз-қырықта жаслары,
Айдай арыу қостары,
Турмыслары өрнекли,
Ерегисип көрмепти.

Бирин-бири сыйлайды,
Ауыр гәпке қыймайды.
Болған емес сөгиспе,
Айтсады дегишпе.

Жәнжелге жигер сарп етпей,
Оларға уақыт парқ етпей,
Сақлаулы тур күшлери,
Жасындағы түслери.

Былай болды бир күни,
Досларының дүркини.
Болғанлықтан мийманы,
Иззет етип сыйлады.

Түрли тамақ тайын гил,
Асқа шебер Айымгүл,
Дастурханы бай болды,
Мийман кеули жай болды.

Тағамлары мазалы,
Және писер қазаны.
Әнгиме-сөз қозғапты,
Биреу былай сөз қатты:

— Болып жүрмиз қонақта,
Жуптың менен бирақ та,
Он жети жыл турысып,
Көрдің бе бир урысып? —

Деген гәпти Қарабай,
Ескермеген баладай,
Айымгүлин шақырып,
Ис буйырды ақырын.

— Қауын сақлап хәр дайым,
Күтип алдық март айын.
Мийманлардың пайынан,
Бирин әкел Айымжан!

Деди күлип Қаракен,
Айтқанындай, бар екен.
Алып келди Айымгүл:
— Айтқаныңыз тайын бул!

— Мазасыз бул қауынның,
Қауынымның тәуирин,
Сайландысын инәм ет,
Мынауынды алып кет! —

Деген шақта күйеуи,
Айым басын ийеди.
Тағы келди биреуи,
Әуелгидей гүләби.

— Буннан гөре жумсағы, —
Деп қайтадан жумсады,
Айым хеш гәп айтпады,
Бес мәртебе қатнады.

Тағы келди биреуи,
Әдепкидей гүләби.
— Әне буның жарайды, —
Деп Айымға қарайды.

Қауынды бул биледи,
Дастурханда тиледи.
Болып шықты дым татлы,
Хәмме мийман дәм татты.

— Усы мениң талайым,
Қайтарылмас ырайым,
Он жети жыл жасастым,
Урысыуға жоқ әсас дым.

Жууымайман обалға,
Жууабым сол сауалға:
Айымгүлим төзимли,
Қайтармайды сөзимди.

Хеш сезбедим өкпени,
Абыройымды төкпеди:

Бар еди бир тақ қауын,
Көрдиндер ғой қатнауын !

ШАЙЫР ХӘМ ҚАЙҚЫ ЖИГИТ

Шайыр көрди бир жигитти мини жоқ,
Бети тегис, өзи қайқы, жүдә шоқ.
Өз қәдирин әлләғандай түсинген,
Ескен желдей бурқып сөйлер, кеули тоқ.

— Шайыр, — дейди, — бир көрсем деп жүр едим.
Қәлем ал да, тәрийплей бер, тилегим.
Сүйип алған хаялымды тасладым,
Бир гөззалға қауып қалып жүрегим.

Қоңсы-қоба “зор екен” деп мақтады,
Бирақ, кем-кем ол да маған жақпады.
Кеуилим сууып ажыралыстым. Унаттым —
Бир сулыұды Тахтакөпир жақтағы.

Ұәде бердим жолдас етип алыуға.
Тағы қыздым төрткүлши бир сулыұға.
Қоңыратлы қыз бенен де таныстым.
Үшеуи де қайыл жолдас болыуға.

Сөйттип маған кеуиллери бурылды,
Билмес олар бөлек-бөлек сырымды.
Бир қосық жаз, тап өзимнің атымнан,
Бәрине де жиберейин жырымды.

Шайыр айтты: — Билип турман шамалап,
Бул жүрегин жүрек емес, сабалақ!
Адамшылық намысыңнан безипсен,
Қораздай-ақ көрингенди қуғалап!

1956-жыл

ҚЫЗ “СҮЙГЕН” ЖИГИТ

Юмор

Бир саудагер етип түрлі саудасын,
“Сауда”ға да салған екен сау басын.
Сулыұырақ жанан келсе дүканға,
Алға тутқан набат пенен халұасын.

— Сениң ушын жүрегимде жалын, — деп,
Таұсылмастай дунья менен малым көп,
Бир кемисим — жалғыз ғана перийзат,
Болсаң қәне мениң сәуер ярым! — деп.

Алдай берип бәрхә өткен-кеткенди,
Қайқылығын дуйым журттан өткерди.
Сырын билген қонсылардың барлығы:
— Қәсийетсиз жалатай! — деп жек көрди.

Не болса да дузақ болды усыман,
Жигит жүдә мақтанады усыған.
Бир күнлери гүл шырайлы перийзат,
Сылаң қағып өте берди тусынан.

Шақырса да иркилмеди қайрылып,
Аң-таң болды жигит естен айрылып.
Секелеклеп арқасынан жүгирди,
Көкирегін шыдатпастан қайқылық.

Жетип алып: — Тоқтайтур! — деп шақырды,
(Сулыұ да бир нашар екен ақыллы).
— Аға қәне жумысыңды айта бер,
Алып кеткен жоқ едим ғой хақынды?—

Деп күлимлеп ойнақшытып көзлерин,
Тынлап турды саудагердің сөзлерин.
— Бир көриүден ашық болдым өзиңе,
Жүрегимди шырмап алдың тез мениң, —

Деп жуұқылдап ынтық пенен қарады,
Еки көзи сулыұды жеп барады.
— Бирден қалай ашық болдың бизге? — деп,
Гөззал буннан салмақ пенен сорады.

Жигит айтты: — Мәргия бар өзінде,
Гүлдің көрки жарқырап тур жүзінде..
Сулыұ айтты: — Меннен гөре шырайлы,
Арыұ синдим киятыр ғой изимде, —

Деп қыз оның сын-сыпатын мақтады,
Саудагер де жүрисинен тоқтады.
Айтқан сөзин тынлап-тынлап турды да,
Қызға кетти қол силтеген жақтағы.

Барып көрсе кемпир екен ол дағы,
Қыйсаңдайды қолтығында балдағы ...
Жигит сонда жамбасына бир урды:
— Жаңағы қыз мени жаман алдады! —

Деп жүгирип жетип алды қайтадан,
— Тоқта, сулыұ, тағы бир гәп айтаман.
“Сулыұ бар” деп неге мени алдадың?
Сонша ашық болған едим пай, саған! —

Деп қаплықты қырыңқырап тамағын,
Гейде күлди, гейде үйип қабағын.
Сол ұақытта тикке қарап бетине,
Қыз усылай қайтарыпты жуұабын:

— Шын ашықлар бир қыз ушын зарлаған,
Сенде жүрек мухаббаты қалмаған.
Шын ашықлар излемейди басқаны,
Сенсең мени “ашықпан” деп алдаған!...

Қыздың айтқан сөзи тегін оқ емес,
Ондайларға не айтса да көп емес.
Арамызда бирең-сараң болса да,
Тап сонындай аумақайлар жоқ емес.

1968-жыл, апрель

ХӘММЕ ЖҮРИП ӨТЕТУҒЫН БИР ТӨБЕ

ӨМИРИМНИҢ ЛИРИКАСЫНАН

Дүнья-мухит, жүзdim тасқын ағысын,
Ушыратпадым тоқтайтуғын жағысын.
Жол жөнекей сәлем берип өтсем деп,
Қағып кирдим ярым әсир қапысын.

Небир дослар әрман етти келиўди,
Шоғы сөнди, көрмей кетти елиўди.
Айға жеткен көз тоймастай заман бул,
Жүз жаста да ҳешким сүймес өлиўди.

Хәр бир күним-өмирдин бир гербиши,
Хәр биреўдин келер буны өргиси.
“Бир әсирдин дәл ортасы усы” – деп,
Мине, мынаў өлшеп қойған белгиси.

Хәмме жүрип өтетуғын бир төбе,
Өмир барда бахыт пенен мәртебе.
Бүгин мине елиў менен хошласып,
Алпыс жаққа атланаман ертеге.

Егиз туўған қуўаныш хәм қапалық,
Күн артынан күнлер келер тақалып.
Хәр батқан күн жулқып алып кетип тур,
Өмиримниң бир гербишин қопарып.

Алдыма да нәзер таслап қарайман,
Барса келмес таў көринер қарайған.
Соған жеткен ғаррылықтың дәўранын,
Мениң өзим жигитликке санайман.

Балалықты ғаррылықтан жек көрдим,
Жек көрмедим, уўайымын жеп көрдим.
Жүз жастағы ғаррылықтың қайғысын,
Бес жастағы балалықта өткердим.

Жүрген изди қыялыңа аласаң,
Ядымда тур қайғы менен тамашам.
Сум мусаллат ала шаңғыт көринди,
Ғаз-ғаз турып кең дүньяға қарасам.

Буўындырып жуп жағадан асылған,
Әжел қәўпи кетпей турды қасымнан.
“Қылқ” еттирип жутып қойды әкемди,
Жетим қалдым палапандай жасымнан.

Анам ғәрип зар еңирейди егилип,
Көзлеринен қанлы жасы төгилип.
Он алтыдан жалғыз қалған мен болдым,
Он бес жулдыз жер астына көмилип.

Қайғы оты туншықтырды анамды,
Қара үйди қаплады тас қараңғы.
Булағайлы қарлы боран түнлерде,
Зарланады саў қойғай деп баламды.

Кеткенлерге жаны оттай күйеди,
Мен аўырсам және оқтай тийеди.
Жаста емес, ҳәзир ғана ойлайман,
Полат екен бийшараның сүйеги.

Мыйық тартсам, шадды-қоррам болады,
Қабақ шытсам, жасыл гүлдей солады.
Жан бар жерде қапалығын сездирмей,
Аўлағында өксип-өксип алады.

Сап жүреги өртенипти дүт болып,
Тири қалдым ақыр түби қут болып.
Қар үстинде қаңбақлардай жумалап,
От басында аяқларым шыт болып.

Ескен желдей өтеберди балалық,
Жигит болдым, келди кем-кем ағалық.
Әкем жүрген соқпақ пенен аяңлап,
Жетип келдим елиў жасқа тақалып.

Күнлер өтти көрген түстей белгисиз,
Күнлер өтти, қайтып оны көргисиз.
Турмысымда небір күнлер гезлести,
Өмиримнің ярымына бергисиз.

Ядымда тур, мен баяғы жетиммен,
Жетимлерден талай жайсаң жетилген.
Бул заманда сүйиуші көп баланы,
Анасындай шорпылдатып бетинен.

Журтым мени шайыр десе, шайырман,
Не десе де пәрманына қайылман.
Бауырманым мектеп пенен интернат,
Жетимлерди жетимликтен айырған.

Ел сүймесе мениң жайым төрмеди,
Бийик бахыт қыран қустай өрледі.
Бір әрманым — мәртебемнің асқанын,
Атам менен анам ғәрийп көрмеді.

Алғысым көп досларыма, халыққа.
Хеш ким сирә нәзерден тыс қалып па?!
Тири түүе, батыл болған Бердақты,
Бизің заман алып шықты жарыққа.

Жүрегимнің түпкиринен шығарған,
Мәпи ушын жаратылса шығармам.
Ел алғысы — мениң ушқыр қанатым, —
Еле талай шарықлауға шығарман.

Қуудың көрки — көк шалғынлы көл менен,
Ердің көрки адам менен, ел менен.
Дузын толық ақламадым журтымның,
Еле талай қарызым көп бермеген.

Қушағында ой -өрисим кеңейген,
Ел мийримин жан анама тенеймен.
Журт шадлығы жалғаныссын жүрекке,
Жалғыз өзим жүз жасайын демеймен.

Мен мың жасап қалғанда да қатардан,
Бул дүньяның не ләззетин татарман?

Заманластың хәммесинен айрылсам,
Тап өзим-ақ, гөрге барып жатарман!

Мен жасасам дослар менен жасайын,
Бала-шаға, қостар менен жасайын,
Үлкен-киши, қатар-қурбы, заманлас,
Қартлар менен, жаслар менен жасайын.

Елиу жаста шаршадым ба, талдым ба?
Бір жүз жыллық өмири бар талдың да!
Жаслығымның сарқындысы кеткен жоқ,
Еле талай дүбирим бар алдымда..

1966-жыл

ӨМИР ЖЫРЫ

Күнлер өтти жүрегимди суулатқан,
Күнлер өтти қайғы ууын қурғатқан.
Жүрип өткен жолларыма қарасам,
Теңиз яңлы толқынланып суу жатқан.

Еситкенде жыраулардың термесин,
Сайратады қайғы-муңның пернесин.
Бабалардың бастан кешкен муң-зарын,
Енди қайтып урпақларым көрмесин.

Көп жүзсем де өмир деген кемеде,
Хеш хақым жоқ ғарры болдым демеге.
Бахыт пенен ойнап-күлип, шадлықта,
Шығып турман алпыс деген төбеге.

Қырықтан өтсең өмир жолы тез екен,
Хәзир мине, ойланаман, сеземен.
Улықлардың “узақ жаса!” — дегени,
“Ғаррылыққа жетис” — деген сөз екен.

Жаслығымда кем болмадым көриктен,
Талайлардың жүрек- бауырын ериткен.
Бара-бара сулыұлықтың бояуын,
Қызым менен улларыма бериппен.

Дүньяда ким мәңгиликке жасайды,
Өмир сени шалқытады, тусайды.
Биреу келип-биреу кетип атырған,
Хожелиниң базарына усайды.

Ұақыт өтер жүйрик аттай шабысып,
Бәхәр келер, қыс өмирин тауысып.
Хәр бир күннин, хәр сааттың орны бар,
Өмир ушын хеш бир күн жоқ ауысық.

Адам болсаң, жәмийетке дерексең,
Қосылмасаң тамыры жоқ терексең.
Ойламасаң тек өзиңнен басқаны,
Айтшы, қәне, сен кимлерге керексең?!

Өмирдің де болар мәусим- мәхәли,
Жарқын жаслық — гүл өмирдің бәхәри.
Бәхәринде таярлансаң гүзине,
Мүдиртпейди ғаррылықтың қәхәри.

Қыяллардан қыял тууар шақалап.
Ели-журтым хызметимди бақалап.
Қууатыма қууат қосып келмекте,
Қаршығадай гүрилдескен шапалақ.

Өрмеледим, миндим бийик асқарды,
Кеуилим бирақ қартаймады, жас барды..
Бахыт пенен ойнап-күлип келемен,
Мен өзиме құрдас етип жасларды.

Бул не өзи, өркенлеу ме, өскен бе? —
Баратырман жетпис пенен сексенге.
Тилеуберген еки қайта тууылмас,
Жерди сүрип, туқым сеуип ексең де..

Шайыр санап байлық бермес қапшықтан,
Қәлем деген станоктан от шыққан.
Жүрегимнің түпкиринде завод бар, —
Узағына тозбайтуғын зат шыққан.

Мийәе берди шабытымның жемиси,
Нағыз шыңға шыққан гезим ең усы.
Бахыт пенен тағы қырық жыл жасасам,
Болмас еди бир қәбирдің кемиси.

Қалмасам мен бир жеримнен майырылып,
Қалмасам мен ес-ақылдан айырылып,
Ұатанымның, ел-халқымның мәпи деп,
Жүрегимде қайнап жатыр шайырлық.

1975-жыл

РАХМЕТ

Келип қалдым жетпис жасқа,
Хәр мәусимнің орны басқа.
Бирақ, шөгип қалғаным жоқ,
Тайын болып пискен асқа.

Бастан кетти жаслық қусы,
Өмиримнің келди қысы,

Дым хәлсиреп қалмасам да,
Қартлық деген мине, усы.

Бирақ, налымайман бұған,
Жаслай кетти ини-ағам..

Халқымызға мың рахмет,
Үлкен бахыт берди маған.

ЖАҚСЫ ПЕРЗЕНТ — ӨМИРИҢНИҢ ҚАНАТЫ

Бала десе ықлас неге артады? —
Гейде урыссам, мухаббатым бар тағы.
Не дуғасы бар екенин билмедим,
Мәргиясы жүрегимди тартады.

Жигит болдым жаслайымнан үйленип,
Шад турмыста жасасам де сый көрип,
Жақсы уя салууды да билемпен,
Ең болмаса құрқылтайдан үйренип.

Улды- қызды мәпеледин, тербеттин,
Мине, бүгин үстиндесең хұрметтин.
Қартайғанда қайта бала боларсаң,
Сонда есап, еркелетсе перзентин.

Ул перзентің — қууанышлы тойханан,
Қыз перзентің — барып келер бай қалан.
Жақсы перзент — өмиріңнің қанаты,
Қартайғанда жасартады қайтадан.

Уясынан құс та сезім алады,
Хәр бир нәрсе негизине барады.
Атасына усамайды десең де,
Ең болмаса бир белгиси қалады.

Хәмме нәрсе бара-бара тозады,
Ой тоқыйды қыялымның қозағы.
Тозбақ емес бала ушын мухаббат,
Барған сайын ауырлатар азабы.

ҮЙ ҚАСЫНДА САРЫ ТАЛ

Кип-кишкене Зухражан,
Тауып алып даладан,
Алып келди шыбықты,
Қууанғаны қызықты.
Томпаң-томпаң жүреді,
Оны қайдан биледи:
— Папа, буны ек! — дейди,
Еркелейди, кетпейди.
Қарап-қарап жән-жаққа,
Қол силтейди шарбаққа.
— Тоқта! — десем, қоймайды,
— Жүр! — деп мени зорлайды.
Шыбық сары тал екен,
Тамыры да бар екен.
Мен жер қаздым, ол тикти.
Тал шығарды бүртикти.
Көрип турып күн сайын,
Суу куйды ол хәр дайым.
...Төрт жыл өтті арадан.
Өткен-кеткен хәр адам,

Қарап өтер сол талды,
Жапырақ жайып ырғалды..
Өсти басқа дарақ та,
Тал айрықша, бирақта.
Бойын созды әлемге,
Тамыр жайды тереңге.
Көлеңкеси сарқылмай,
Дөнип турар алтындай.
Жаз күнине жарасты,
Хәзлик берди тал асты.

Зухра хәзир мектепте,
Төртіншиге өтпекте.
Муғаллими Сара да,
Қоңсы бизің арада.
Шәкирт еккен дарақты,
Зейин салып қарапты.
Тикпек болсаң сары тал,
Шақасынан келип ал!

1959-жыл 10- апрель

Бизиң бала Байрон болды,
Еситкенлер хайран болды.
Быламығын төгип алып,
Үсти-басы ойран болды.

1940-жыл, ноябрь

Малика деген жақсы қыз,
Қосық айтқыш бақсы қыз.
Сөзинің көп тайыны,
Қарақалпақстандағы —
Қызлардың ең шайыры!

1956-жыл, август

Малика менен Мураттың «айтысы»

— Айнанайын, Муратбай,
Ойнатаман жылатпай.
Мен қасыңа келгенде,
Маңырай берме ылақтай.

— Мениң атым Муратбай,
Ойнатасаң жылатпай,
Бетимдеги қотырым,
Қышып атыр шыдатпай!

М а л и к а :
— Қызық екен “Балдырған”,
Оқыса, мийриң қандырған.
Папам маған жаздырып,
Алматыдан алдырған.
“Балдырған”ды оқыуды,
Еслериңнен қалдырман!

Қасымда шайым, наным,
Көп жазып алақаным,
Талыпты шаршап жаным.
— Жатағой папа! — дейди,
Дауыслап бауырманым.
Байқасам, уйқыламастан,
Отырған Зухраханым.

(Татарша намаға)

Ой, Диляра, Диляра,
Диляраға бир қара.
Малика, Мурат, Диляра,
Жылап болды масқара!
Аржағында Мурат отыр,
Диляраны ура алмай.
Бержағында Диляра тур,
Көздің жасын тыялмай,
Малика апалақлап жүр,
Оларды айыр алмай!

Буйым тозса, мийнет етип,
Тауып алар буйымды.
Кийим тозса, еңбек пенен,
Тауып алар кийимди.
Көз алдында күлип турған,
Бауырыңнан айырылсаң,
Әне, соның өмирінше,
Орны толмақ қыйынды.

1969-жыл, декабрь

КҮЙЕҮ ЕМЕС, УЛ ЕДИҢ

Дәуқараев Роллан Нәжим улының естелигине

Күйеу емес ул едиң, Алғыр қустай түледиң. Лалазар бағдың ишинде, Айрықша өскен гүл едиң.	Өкинемен дүньяда, Тириңде бир сүймедим. Бахтымды қудай бурыпты, Салыпты басқа қурықты, Шымбай – Нөкис жолында, Әзирейли таяр турыпты.
Ақыллы едиң, мәрт едиң, Келмеске кеттиң ерте дым. Ойда жоқ гезде айырылып, Жүрегимди өртедим.	Уйқыдан қайтып тура алмай, Мойныңды елге бура алмай. Бәримиз де зарландық, Жүзинди қайтып көре алмай.
Сүйкимли едиң көрикте, Сынап та көрдим хәр исте. Талайлардың ишинде, Сен едиң нағыз периште.	Жүрмисең дауыл өринде, Көринбесең, көринбе. Көрсеткей Алла Таала күн, Жәннеттиң нағыз төринде.
Хешкимге қабақ үймедиң, Бар шығар жанып-күймегим.	

29-октябрь, 1981-жыл

Жуптым мениң сазлайтуғын сейисим,

Еситпесем хеш биреудің кейисин.

Шад турмыста урпақларым саў турып,

Аман жүрсем, дүнья мениң бейишим.

ЕСКЕ АЛЫҮ

Жарасықлы гүл едиң, Гүл ишинде хасылдай.. Каршығадай түледиң, Дөнип турған жасылдай.	Көзиң еди қарамық, Жүзиң қанлы, нурың көп. Тоты қустай таранып, Турар едиң күлимлеп.
---	---

Тасқан еди шайырлық,
Сениң менен көриссем.
Қалғанымда майырылып,
Медет болған периштем.

Ерке бұлбил мен едим,
Сулыұлыққа бағындым.
Келмес жаққа жөнедиң,
Жан дилбарым, сағындым.

Атап едиң ер жүрек,
Көңил қостым жасымда.
Келип турман елжиреп,
Қәбириңнің басында.

Сөйлемейсең, күлмейсең,
Кайда қызық әңгиме?
Келгенимди билмейсең,
Уйқыдасаң мәңгиге.

Дүньядағы қымбатлым,
Саған хеш ким жетпейди,
Жалтылдаған сымбатың,
Көз алдымнан кетпейди.

Көп сарсылдым ойланып,
Өлим дәрти от екен.
Қәбириңди айналып,
Иштен жанып кетемен.

1984-жыл, февраль

АҚШАМҒЫ ОЙ

Жол жағалай этирапты айналып,
Олай-булай гезип өттим көшени.
Түннің иши, алағат булт, ай жарық,
Бетти желпип, салқын самал еседі.

Жас урпақлар ойнасып жүр шапқылап,
Ғауқылдасып өте берди қасымнан.
Дәлкеклесер оннан-муннан гәп қурап,
Шаққанлықты бир-биринен асырған.

Мен де бир гез шаршамастай жас едим,
Өсип едим тәлим алып атадан.
Хәзир уям дастық пенен төсегим,
Көбинесе сулық болып жатаман.

Бүгин мине, жалғыз жүрип жалықтым,
Мениң ушын көринбеди тамаша.
Аяғыда семди енди халықтың,
Үйге келип отырыппан оңаша.

Меннен бөлек өз алдына турады,
Келин-кепшик балалардың бөлмесі.

Ғауқылдасып олар шадлық қурады,
Жәмленисип қатар-қурбы хәммеси.

Өз бөлмемде меннен басқа адам жоқ,
Түрли ойлар қаплап тыным бермейди.
Тәғдиримнің тәдбийрине шамам жоқ,
Кеткен бенде енди қайтып келмейди.

Ашшы менен душшыларды татқанман,
Қууантпайды тәғдир қайта жасартып.
Жалғыз жүрип қайғы-хәсирет тартқаннан,
Тыныш жатсам, уйқыдағы түс артық.

1985-жыл

ХӘР КҮНИНДЕ БИР МЫСҚАЛДАН АҰЫРЛАП

Бөбек болдым, еңбекледим бауырлап,
Жигитликте шалқып өттим дауыллап.
Жетпис бесте салмақ түсер бойыма,
Хәр күнинде бир мысқылдан ауырлап.
Жаслық қусы қайтып қонбас жайына,
Қайта үмит күтиу келмес ойыма.
Қартайғанлық тәбийғаттың нызамы,
Узақ өмир тийсе болар пайыма.

Жырын мақтап айтты биреу көп гәпти..
Қуу ғарғаға: «Ең гөззал ким, тап!» депти.
Ғарға сонда: «Дүньяның ең сулыұы»-,
Деп өзиниң палапанын апкепти.
Ана ушын жалғыз қара палапан,
Хәсем нәрсе бар ма сирә баладан?!-
Шамшырағым Шәмшияны кушақлап,
Сүйген сайын шадды қоррам боламан.

УРПАҒЫМ

Урпағымды сыйласаң,
Сыйлағаның өзимди.
Егер оны қыйнасаң,
Қыйнағаның өзимди.

Урпақларым — қанатым,
Жүрегимнің тамғасы.

Хәр биреуи қууатым,
Өмиримнің жалғасы.

Бул дүньяға қонақсаң,
Шалқығаның болмаса,
Қуурап қалар дарақсаң,
Сеннен туқым қалмаса.

ӨЗ ҮЙИМ

Көрдим Ферғауынлар қалдырған тағын,
Тынбай араладым Искендер бағын.
Тилла жайдың төбесинде отырып,
Ядымнан шықпады өзимнің жағым.

Патшада да болған емес артық бас,
Зорлық барда уят пенен ар шықпас.
Мийнет пенен тиккен он түп дарағым,
Ханның хәули-хәремнен артықмаш.

Үйимнің ишинде керегим тайын,
Қам гербиштен өрген бес қабат жайым.
Питкен маңлай терим, табан етимнен,
Узағына жасағайман илайым.

Париж, Лондон шәхәрлери қыяда,
Жайсаң болып аталыпты дүньяда.
«Қайсы шәхәр сулыұ?» — десе биреулер:
— Өз Нөкисим хәммесинен зыяда!

Еске алсам шет елдеги гезимди,
Оятады патриотлық сезимди.
Ұатанымның жұлдызларын көргенде,
Өз анамның дийдарындай сезилди.

Мен тек мәзи үй-ишиме басшыман,
Хәр уақытта жақсыларға жақсыман,
Аман болсын бала-шағам, досларым,
Жасай берсин, Нөкис- гөззал астанам.

ӨМИРИМДЕ КӨП НӘРСЕНИ ЕСКЕРДИМ

ТАРИЙХ

Зуўлайды тарийх куйындай,
Арқалап өмир жүклерин,
Бир секунд пәти тыйылмай,
Өтеди мың сан өткелин.

Көреді сансыз дәуірди,
Көреді сонша адамды.
Есапқа алып өмирди,
Байқайды, жақсы жаманды.

Дизеди мудар дәптерге,
Өзиниң билген, көргенин.
Салады кулақ гәплерге,
Жазады айтып бергенин.

Атланып алға тағы да,
Жеткерер соңғы халқына.

Талайдың қара-ағы да,
Түседі үлкен талқыға.

Келешек урпақ сынайды,
Өткеннің жақсы, жаманын,
Дәстан етип жырлайды,
Елдің сүйген адамын.

Биреулерден из қалмай,
Ушып кетер түгиндей.
Биреулерден сөз қалмай,
Өшип қалар пүтинлей.

Биреулер қуар естелик,
Ақыл менен, күш пенен,
Биреулер өтер «бес» болып,
Биреулер өтер «үш» пенен.

1968-жыл

АДАМ КЕЛЕР - КЕТЕР ДҮРКИН ХӘМ ДҮРКИН

Адам келер-кетер дүркин хәм дүркин,
Жүрек қыймақ емес дүньяның көркин.
Улықмандай мың жыл өмир сүрсең де,
Соның аржағында бар тағы бир күн.

Адам бойы аласа деп тарыспа,
Пил де оннан артып түспес алысқа.
Кип-кишкене баланың да қыялы,
Айдан өтип, барып қайтар Марсқа.

Ақмақ бәрха ақыллыны күйдирер,
Пышық болып тырнақларын тийдирер.
Оның ушын өкпелеуге орын жоқ,
Жақсыға да, жаманға да ийт үрер.

Ауыздан сөз шықпақ керек байқалып,
Гәп мәнисин илип алар жай халық.
Абайсызда айтқан айып сөзинди,
Атлы кууып алалмассаң қайтарып.

Атақ-абырой — дауыллардың куйыны,
Өрлейберсең жыйналады жыйыны.
Мүлгип жатсаң көрсетпейди қарасын,
Сондай оның сақлауының қыйыны.

Айтып берген алжасықты, мақулды,
Көрип турған жырақ пенен жақынды,
Данышпанлар ғәзийнесин сақлаған,
Жан сырласым — китап деген ақыллы.

Алым болмақ мәртебе,
Тегин адам жарай ма,
Адам болмақ бир төбе,
Алымлықтан оңай ма?!

АРЫСЛАН ЖАТЫР ХӘР ЖҮРЕКТИҢ ИШИНДЕ

Баяғыда қара күнлер тууыпты,
Ескен дауыл сындырыпты ууықты,
Қорған бузып, ел зарлатқан “батыр”дың,
Ақырында дийұанасы шығыпты.

Биреу ойлар, гәўхар бар деп түсинде,
Биреу ойлар, полат бар деп күшинде.

Өзин қоян санайтуғын адам жоқ,
Арыслан жатыр хәр жүректің ишинде.

Бираз тауық жүрип еди жап-жақсы,
Есерленип еки қораз айқасты.
Күни менен қан сорғалап, жулқысып,
Екеуи де сатып алды наұқасты.

Биреу – патша, көптің қолы жетпеген,
Биреу турмыс кеширип жүр еп пенен.
Көк гүмбезли бул аспанның астында,
Хеш ким де жоқ дым мүсийбет шекпеген.

Биреу аұыр айтты, биреу атты тез,
Атқаны сол, қатты сөзге қатты сөз.
Биреулерге тилиң менен оқ атып,
Сен олардан күтип жүрме татлы сөз.

Биреулер бар, хәулиреді далбайға,
Бийиклесен, асылады шалғайға.
Ийтлер үрген менен кәруан көшеди,
Хәр заманның ақмақлары болмай ма?!

Бул дүньяда қайғы-шадлық бар екен,
Әуелинде егиз болып дөреген.
Бир ұақытта жапа шегип отырсам,
Бир жағынан қууанышты көремен.

Бул дүньяның атқан жақты таңы да,
Бағынышлы тәбияттың заңына.
Хәмме нәрсе жуп-жуп болып жаралған,
Түн артынан күн келеди тағы да.

Болса хақлық хәм нахақлық тарысы,
Пинхан болар әдилсиздің хәр иси.
Ишкирнелик өз алдына аұырыу,
Хақыйқатлық – емлейтуғын дәрисі.

Гөнермейди елге еткен жақсылық,
Қартайғанда еркелетер жас қылып.
Шенгел болып кесе турар алдыңнан,
Болса сенде хийле, тәсил, пәс қылық.

Дүнья иши – таұсылмастай ұақия,
Дана сөзи – көзимізге тотыя.
Хеш илимпаз қалтасынан алған жоқ,
Өмириңнің өзи – философия.

Дүнья жүгин арқасына тийеген,
Инсан деген уллы атқа ийемен.
Базыбиреулер адамлықты умытып,
Хайұан исин ислегенге күйемен.

Данқ деген де даұыллардың қуйыны,
Өрлейберсең жыйналады жыйыны.
Мүлгип жатсаң, сениң менен иси жоқ,
Сондай оның сақлауының қыйыны.

Егин тәрбиясы бастан болады,
Адамға тәрбия жастан қонады.
Қараұсыз егиннен хеш хасыл күтпе,
Тәрбиясыз бала душпан болады.

Жалтақ сөзи – жылтыраған шытақтай,
Ақмақ сөзи тикенекли путақтай.
Көпти көрген қарияларды тыңласаң,
Оқылмаған таң-тамаша китаптай.

Жақсыға жазықсыз жаманлық етсең,
Жууабын күте бер, болмай арқайын.
Атызыңа қандай дақылды ексең,
Туқымына қарап питер хәр дайым.

Жалатайдан сақ бол, мәрт болсаң егер,
Ақмаққа жантассаң, абыройды төгер.

Жаманға жақсылық — басыңа бәле,
Ешеклер семирсе, ийесин тебер.

Жақсылар көп дүньяда,
Мәңги сүйіп жатқандай.
Жаманлар бар дүньяда,
Дозақ болса атқандай.

Жет соңынан жақсы исти басла да,
Ақымақ душпан жаман десе, таслама.
Геүдесиндей мойны жуған болған сон,
Жулдыз бәрха көринбейди шошқаға.

Көрип едим, Дәулет аға ызалы,
— Әттен, қалды жаслығым! — деп қызады.
Фаррылық та жараспай ма өзінше,
Хәр бир мәусим тәбияттың нызамы.

Күннің нуры жерге ашық пәрмана,
Бауырына байлық толған Жер-Ана.
Екеуінің ышқысынан дөреген,
Фәзийнелер адам ушын ардана.

Көп налыма, шуғыл сырттан сөккенге,
Сен мәрт болсаң, кек сақлама өкпенде.
Сен тастырсаң абыройдың булағын,
Түүесилмес аузы менен төккенге.

Қабақ үйіп бултаңдайсаң, басқарма,
Жүрегінде ериместей тас бар ма?!
Сен олардың ким боларын билмессең,
Көз алартып, хәкиреңлеме жасларға!

Қанша бәрха жеңиллікке шабарсаң,
Рәхәти бар, қол еңбекте қабарса.
Ашшы мийнет көрмей татлы өмир жоқ,
Түнсиз күнди қай жақлардан табарсаң?!

Қай адамлар қәтелесип сүрінсе,
Қала бермес қәтелескен түрінше.
Билгенлер де, билмеслер де гәп табар,
Билимпаздың бир қәтеси билинсе.

Қуяш сени балалықтан үлкейтер,
Қууат беріп, сымбатыңды көркейтер.
Әттен, бирақ, қайта сорып дененди,
Бара-бара таяқ беріп еңкейтер.

АДАМШЫЛЫҚ АҚЛАНБАЙДЫ ОҢАЙДА

Маржанның да арасынан тас шығар,
Жай адамнан он есе пәс басшы бар.
Өзим көрдим соның биреу-екеуін,
Мүмкин, бирақ, арамызда аз шығар.

Мал емеспиз өріп жүрген тоғайда,
Адамшылық ақланбайды оңайда.
Журт алдында абыройың төгилсе,
Мал дүньяңның көплигинен не пайда?!

Мен биреуден көрдим нағыз шеп қылық,
Хеш бир жанға рейхымсиз хәккилик.
Пышық болып оған қанат питкенде,
Қустың бәрін құртар еди жоқ қылып.

Нийети — түлкилик пейили жаманның,
Бахасын не билсин жақсы адамның.
Дүздеги бийлиги дүзсыз сорпадай,
Үйине бийлиги жетпеген жанның.

Өмир жолы белес-белес аспа құм,
Хәрбир күнің — кешегиден басқа күн.
Қалған жағы және жайсаң нуу теңиз,
Десендағы, таттым өмир қаспағын!

САБЫРЛЫЛЫҚ — ЖАҚСЫЛЫҚТЫҢ НЫШАНЫ

Сәл нәрседен қорқып болмаң, ғәрип хал,
Соқпағыңды дурыс жолға жарып сал.
Алдау, хийле соқпақлары туңғыйық,
Тәсил, ептің алды булдыр, бийик жар.

Сөз қалыпты Жийреншедей шешеннен,
“Мийәе питсе, дарақ басы төселген.
Жанды қыйнап, тырыстырған тамырды,
Сақлағайсаң менменшилик кеселден.

Сабырлылық — жақсылықтың нышаны,
Ашыу — душпан, ақмақтың пышағы.
Өз еркинди ашыуыңа жеңдирсең,
Ақыл сеннен тапырақлап қашады.

Сынап көрдим жақсы менен жаманды,
Жаманлардан ашып жүрдим арамды.
Хәр биринің ой-қыялы бир жәхән,
Биреулері жарық, бири қараңғы.

Сый көрерсең, сыйлай билсең егер сен,
Қопал болсаң, абырайыңды төгерсең.
Қатты сөзден хеш биреуге пайда жоқ,
Ерегиспей, татлы сөзден жеңерсең.

Суғарылып сансыз кітап — қуралдан,
Шәхәр гезип, архивлерден сыр алған,
Қол қабарып, мийи шаршап, көз талып,
Алымлық та жүрек қаннан жаралған.

ЖАРАТЫЛЫҰ СЫРЫ ЖУМБАҚ СОНДА ДА

Таң қаларлық қыял жетпес кәрамат,
Кең аспанның жайнап турған ақ күни.
Онда болмас теңсизлик, я алағат,
Жер жәханге бирдей сепкен жақтыны.

Түске мегзес бийик дәуран басланды,
Көкке ушып, әлемге көз тасланды.
Жаратылыу сыры жумбақ сонда да,
Ким көрипти алыстағы аспанды.

Таптырмайды ақыл менен жеңгенлик,
Ол да ақыл — нәсиятқа көнгенлик.
Бир бәлеге шатпай қоймас адамды,
Басқа түссе аұыр кесел — менменлик.

Тек сулыулық — мәзи беттің бояуы,
Бара-бара ол да түсин жояды.
Ең гөззаллық, ақыл менен мийнетте,
Солар ғана атағынды жаяды.

Урлық әуел басланады түйнектен,
Бара-бара жийилесер сийректен.
Хеш бир адам уры болып тууылмас,
Уры болса, соны биреу үйреткен.

Үлкем шадлы, жасыл бағдай көркейди,
Баз биреулер кемшиликти бүркейди.
Бир түп тикен гүлдің сәнин кетирер,
Бир ушқын да талай жайды өртейди.

Хәмме бирден топылғанда дөгерек,
Қыйқанлардың қыйсықлығын жеңерек.
Бес бармақтың бәри бирдей болғанда,
Адам ушын суд, прокурор не керек!

Хәр ким ағлалықтан болар сый киси,
Жақсы жанды келмес адам, қыйғысы.
Қолдан келсе бол елиңе сүйкимли,
Сулыу бетти келер хәр ким сүйгиси.

Хәр данасы жалғыз ғана шырпының,
Өзим көрдим бир аұылды құртыуын.
Залымлық — бир шырпы, әдиллик — дарақ,
Жақсы болсаң, дарағысаң журтыңның.

* * *

Шынлық – алтын, жайнап турар нур болып,
Харамылық жасырынар кир толып.
Тәрезинің өлшеуіне келгенде,
Жалатайлар ушып кетер күл болып.

* * *

Шөбин шапқан аландықта гүл өсер,
Сонлықтан журт отақ пенен гүресер,
Адам құртса адамдағы шеңгелди,
Сонда ғана ғалаұйтты түүесер.

ӘДИЛЛИКТИҢ ТЫМСАЛЫ

ҚУЯШ

Қуяштан сақый көрдің бе,
Дүньяда оған тең келген.
Күлимлеп қарап әлемге,
Орнатқан өмир кең жерден.

Болса да алыс аралық,
Қуяштан турмыз нур алып.
Қараматын көрсеткен,
Ләбинен дәрья жаралып.

Қуұарған шөлге ем берген,
Ғауасы жанға дем берген.
Тикенек пенен гүлерге,
Өз сәулесін тең берген.

Бәршени бірдей тең көрген,
Ырысқалды тең берген,
Әдилликтің тымсалы,
Бұл әлемди меңгерген.

АҚ КҮНИМ

Пүтин жер жәхэнди көрип турыпсан,
Нәзер салсам хәр бир жанның түрине.
Хәр кимге бир шырай берип қойыпсан,
Хеш ким усамайды бири-бирине.

Өмиримде көп нәрсени ескердим,
Пилди нәхән, құртты киши, пәс еттин.
Өз алдына дауыс бердин, сес бердин,
Бәршесине тендей қарап мәс еттин.

Мәйеклердің ишиндеги палапан,
Оларға да тиришилиқ күш бердин.
Сениң құдиретине хайран қаламан,
Аяқ, қол, көз, дене бердин, түс бердин.

Кең жәхәннің қай жеринен қарасан,
Жоқ нәрседен бар етесең жаратып.
Тирилерин гезек-гезек қырасан,
Ауыстырып бурынғысын жоғалтып.

Туқымынан бинә етип жаңасын,
Адам, мақлуқ, жәнлик, гия соғасан.
Сенде көрдим тиришиликтің сағасын,
Жоқ нәрседен бар нәрселер табасан.

Түрли-түрли қыялларға батаман:
Ең әййемги мысырлылар бурынғы,
Сени нағыз құдай деп те атаған,
Бирақ, хеш ким билген емес сырынды.

Еситпедим галактика хабарын,
Көңилим бирақ, көкке қыял сүреди.
Хеш ким билмес, ар жағында не барын,
Сен деп билдим тиришиликтің дереги.

Тил жетпейди сени қанша мақтасам,
Саған ашық Ана журтым хәм Жерим.

Мен жасаған аспан, жерге патшасан,
Саған теңлес кәраматты көрмедим.

Пүтин дүнья мәңги жасар сен барда,
“Күн сөнбесин!” — жер жүзинің ураны,
Хәтте, сары түсли айғабағар да,
Саған қарай басын ийип турады.

Туып өстим сәулесінде жақтыңның,
Бул дүньяның рәхәтин көп көрдим.
Аспандағы жалтылдаған ақ күним,
Өзиң мени бул тақылетке жеткердин.

Тек бир саат жасаушы да жәнлик бар,
Масайрайды күн сәулесин көргенде.
Халласлайды кеуилиндеги шадлықлар,
Бул дүньяда узақ дәуран сүргенге.

Дарақ, гияларды, хасыл гүллерди,
Әлұан-әлұан рендерге дөндирдин.
Ырысқалы ушын барлық еллердин,
Нур жайып, топырақтан хасыл өндирдин.

Бендемен, сырыңа қанық емеспен,
Тауда гүллер жарып шыққан тасларды..
Мине, буны тегин нәрсе демеспен,
Уллы күшсең, барлығын да басқарған.

Нептун, Жер, Ай, Шолпан — бәри серигин,
Олар жүзер әтирапында айланып,
Әуелинде жаратыушы сени ким?
Хайран болдым сол хаққында ойланып.

МӘРТЕБЕНИҢ ГИЛТИН ИЗЛЕ ХАЛЫҚТАН

Уя болар қауалаған қуста да,
Ракета қанша узақ ушса да,
Барлығының жер болады анасы,

Қууат берген сонша бәлент ушпаға..
Не даналар өтпеди бул тарийхтан,
Бахыт көрген еллер менен қанықпан.
Байтеректің тамыры да тереңде,
Мәртебениң гилтин изле халықтан.

ҚУҰАНЫШ ПЕНЕН УҰАЙЫМ

Тау бар жерде, булақ бар,
Көз бар жерде қулақ бар.
Қулақ бар жерде көз болар
Ел бар жерде сөз болар.
Пахта бар жерде шигит бар,
Қыз бар жерде жигит бар.
Көл бар жерде балық бар,
Суу бар жерде халық бар.
Күн бар жердің түни бар,
Ел бар жердің мини бар.
Сууығы болар ыссының,
Ойлап қараң қыс күнин.
Билгир бар жерде надан бар,
Жақсы бар жерде жаман бар.
Жорға бар жерде жортақ бар,
Батыр бар жерде қорқақ бар,
Қосшы бар жерде, басшы бар,
Душшы бар жерде ашшы бар.
Той бар жерде жырау бар,
Өлим бар жерде жылау бар.
Қылмыс бар жерде жаза бар,
Жан бар жерде қаза бар.

Қууаныш пенен ұайым,
Егиз тууған ағайын.

Саўлық қәдирин билмеген, — “Сөйлер сөзди бил” — деген, —
Жалпайғанда өкинген, Бир ағласы тилектин.
Жаслық қәдирин билмеген, — Адам ушын тил деген,
Қартайғанда өкинген. Хабаршысы жүректин.

Ас қәдирин билмеген, — Дослардың кеўилин қуўантсаң,
Тарыққанда өкинген. Бахтың таймас басыңнан.
Дос қәдирин билмеген, — Тилиң менен оқ атсаң,
Талыққанда өкинген. Адам қашар қасыңнан.

Ақыллының сөзлери, — Тазасы ағла кийимниң,
Таң-гамаша китаптай. Дәстүрин сақла жаслықтың.
Ақылсыздың гәплери, — Жаңасы жақсы кийимниң,
Тикенекли путақтай. Гөнеси жақсы дослықтың.

Бала қартқа еликлесе, Жалған сөзлик, тәсилхорлық,
Ағалықтың нышаны. Қаралықтың нышаны.
Көп еситип, көп үйренсе, — Исте қартқа еликлесе, —
Ағлалықтың нышаны. Шалалықтың нышаны.
“Болар бала бес жасынан, Ыәжсиз жерде басын былғап,
белли” деген мақал бар, Ләпси ушын шапқылап,
Он бесинде аға болса, — Ғарры жасқа еликлесе,
Даналықтың нышаны. Балалықтың нышаны.

Минекей дәўран, халайық, Өмиримниң хәр күни,
Қәдирлеймен бахытты. Табылмайды байлыққа.
Эрмансыз ләззет алайық,
Бос өткермей ұақытты. Айтайын ҳадал сырымды,
Тыңласа дослар ескерип,
Өмиримниң хәр түни, Жазылған хәмме жырымды,
Сатылмайды айлыққа. Етпекпен елге естелик.

Анкаў десем, ақылдан Зор билимпаз дегеним,
Аскан шыкса кәйтермен, Надан шыкса кәйтермен.
Мениң доспан дегеним,
Душпан шыкса кәйтермен. Шамалаған өз ойым,
Жалған шыкса кәйтермен,
Мениң салақ дегеним, Мениң ләмсер дегеним,
Уста шыкса кәйтермен, Палўан шыкса кәйтермен.
Мениң алтын дегеним,
Баска шыкса кәйтермен. Күш өлшеуи билекте,
Хадал нийет тилекте,
Жүдә жақсы дегеним, Мен бир ўәлий емеспен,
Жаман шыкса кәйтермен, Жасырынған жүрекке!

СОНЕТЛЕР

I

Ақшамында ойлап айды, жулдызды,
Гейде бираз кирпик қақпай жатаман.
Таң атқан соң көрип жақты күндизди,
Ара-тура мың қыялға батаман.

Мийриманлы жақсылардың жүрегин, —
Бултсыз күнниң қуяшына тенедим.
Дүнья таныў — мақсет пенен тилегим,
Үйреткенге “мен билемен” демедим.

Көк гүмбезли кең жәхәнниң ишинде,
Қыял мени алып ушар алысқа.
Уйқыласам, көргенлерим түсимде:
Қыдыраман Шолпан менен Марсқа.

Ушқыр екен хәр адамның қыялы,
Қанатына пүткіл дүнья сыяды.

II

Ашыұланып ақырғанда арыслан,
Зор хайуанлар зып береді тум-тусқа,
Айыу, қасқыр қашып жүрер алыстан,
Арысланның қорқар жауы — қумырсақа.
Пил сескенбес қанша жыртқыш душпаннан,
Дарақларды жапырады қаңбақтай.
Эттең бірақ, жаны қалмас тышқаннан,
Танауына кирсе қоймас аўнатпай.
Күш жумсаса өңкей қуллар биригип,
Патшаларды атып урар тахтан да.
Күште емес, жақсылықта — ирилик,
Биреулерди майырғанға мақтанба.

Жақсылықтың кәраматлы иси бар,
Әдилликтің құдиретли күши бар.

III

Атап қойған мақсымжанын жақтыртпай,
Бир қыз сүйген жигит пенен қашыпты.
Хийуа ханы қойған емес таптыртпай,
Әкелдирген еки гөззал ашықты.

— “Алып қашып мәжбүр етті хорлыққа” —
Десең, сулыу, қутыласаң өлимнен, —
Деп залымлар салған менен зорлыққа,
— Таңлап сүйген ярым, — деди, — елимнен.

Айтпады қыз усы гәптен басқаны,
Көрди қанша қорқытып хәм жалынып.
Екеуін де набыт етип таслады,
Қанхор жәллад пышағына шалынып.

Ар көрди қыз изде тири қалғанды,
Пәк мухаббат айтқызбады жалғанды.

IV

— Тилеуберген шайыр жора, харма, — деп,
Гейбир дослар сорасады жағдайды.
— Жаслықтағы мухаббатың бар ма? — деп,
Хәзилкешлер тақылдатар таңлайды.

Жүрек деген денедеги гәуҳар тас.
Беден мысал гәуҳар салған ыдыстай.
Тән тозса да, гәуҳар жүрек қартаймас,
Ғыжлап турар қызғыны хеш сууыспай.

Көрсө қызар болмасақта, бірақ, биз,
Жақсыларды сүйер жүрек лаулап дым.
Көп жаслардың мухаббаты турақсыз,
Тез сөнеди қызғынындай қаңбақтың.

Гейде жаслардың мухаббаты қаңбақтай,
Гейбиреудің мухаббаты қармақтай.

V

Өмирдің де бәхәр, жазы, қысы бар,
Бийпәрәуалық жаман, адам аярлық.
Үргин урса, шийрин жаның қысылар,
Ерте бастан көрилмесе таярлық.

Хәр биреудің айы, жылы санаулы,
Бирим-бирим қопарылар гербишин.
Жақсылығың журт алдында сынаулы,
Иззет пенен еңбек етсең ел ушын.

Жүрсең- жатсаң, хеш бир дәртке жарамай,
Қартайғанда көрмек қайда рәхәт.
Қыс күнinde қууанарсаң баладай,
Жаз күнinde таярласаң зүрәт.

Жаслық дәуран-жалынланар мәхәлиң,
Қартайған соң қайтып келмес бәхәрин.

Ақсақ кемпир, бүкшендеген ғарры шал,
Хәзиллесті хиябанда гезлесіп.
Бір мәс сулыұ ерси көріп болды лал,
Илип өтті арасынан жол кесіп.

Кемпир гөззал еді, ғарры мәрт еді,
Мерекелес болған талай жасынан.
Екеуін де ашық оты өртеді,
Әрман менен жаслық өткен басынан.

— Алжығанлар не бар екен гәп тауып, —
Деген сөзге кемпир пақыр егилді.
Жас келиншек тап сол күни муқ қауып,
Ертеңіне жер астына көмилді.

Қыйын емес екен гүлдің солмағы,
Ақ дененің қара топырақ болмағы.

— Тилеуберген, сулыұ едің жасында,
Неге сонша жоғалтыпсаң көркінді? —
Деп хәзилкеш ләң урады қасымда,
Тап пышықтай силкип ойнап бөркімді.

Бәхәрде гүл жайнап тұрған отлы шоқ,
Гүз айында хәлсирейді сарғайып.
Удайына сулыұ болған адам жоқ,
Оның ушын тағылмайды хеш айып.

Солған гүлдің болмас бирақ, шығыны,
Бул гәплерді тымсал ушын айтаман.
Хәр жылында көбейеді тұқымы,
Бәхәр сайын көрк береді қайтадан.

Қырау шалып сулыұлығым бузылған,
Ауыспайды улым менен қызымнан.

Болдым жаста мен анамның жалғызы,
Жетпіс жаста ким болмайды шал кисі.
Жууығарада қартайтпайды деген бар,
Болса елдің шын жүректен алғысы.

Гүл солса да, тухым қалар гүзінде,
Өмиримиздің жалғасы бар бизің де.
Гөззалардың сулыұлығы жоғалмас,
Өлген күни перзент қалса изінде.

Дүнья баста хәмме ушын құрылды,
Жаслық тақтым қашықласа бурынғы.
Барлық жанның хуқықы тең биз бенен,
Келгенлерге босатамыз орынды.

Енді анық билдің жаслық өтерин,
Қай ұақ бир ұақ әжелиң де жетерин.
Шамалы наұқасқа шарбаяланба,
Тәғдир ушыратпасын одан бетерин.

Жигитликті мәртлик пенен таптың ба? —
Бул ғарры да бөбек болған ұақтында.
Қарт алдында жаслығыңа мақтанбай,
Ойланып қой келешегің хәққында.

Жылап туудың бул дуньяға келерде,
Қайғы ортақ, адам болсаң егерде.
Хешбир қайғы шекпесең де дуньядан,
Ең болмаса бир жыларсаң өлерде.

Жаса өмир, жаса өмир, өрле жас,
Сексеннен өт, тоқсаннан өт, жүзден ас.
Қартайсам да, мәпилик шал болсам да,
Өмир ушын мухаббатым қартаймас.

Көздин нуры жерим менен аспаным,
Елде жүрсө, аскар таудан асканым,
Кәстеликте бахыт болып көринди,
Қара жерди қайра-қайра басканым.

Ким қартайса өриси тар, дым қатты,
Жыл өзгертер сықыл менен сымбатты.
Үлкенди де, кишини де көргенмен,
Хәр биреўге өз қатары қымбатлы.

Қартлық дәўран “кел!” деп қолын былғайды,
Қара шаштың ағы жеңип улғайды,
Ұақыт деген бара-бара билдирмей,
Шырайыңның сулыұлығын урлайды.

“**Қ**артлық – атаў, айналасы жар екен” –
Деп нақылды билип айтқан қарекен.
Жаңа түскен келиншектей сынаўлы,
Сөйлер сөзи, барар жери тар екен.

Қапалықта өткердим мен жаслықты,
Күншиллерден көрдим талай қаслықты,
Жас өткенде күним туўып оңынан,
Ысқырысқан қысым кетип, жаз шықты.

Нийетим көп еле иске аспаған,
Баз биреўлер сырттан атар, тас маған.
Қарсыласқан душпанымнан қорықпадым,
Қәуиплиси еки жүзли дос жаман.

Саў болғайман дөхметшилер даўынан,
Сап денемнің сырқас деген жаўынан,
Кәстеликте болдым солғын жапырақ,
Ден саўлықта жердің бийик таўыман.

Талай патша, мен болдым деп бахытлы,
Туў көтерип дабылларын қағыпты.

Баяғыдан жасап келген бири жоқ,
Хеш ким иркип туралмайды ұақытты.

Ұақыт өтип атыр суўдай ағылып,
Дослар кетип атыр, себеп табылып.
Қартайғанда еки көзиң төрт болып,
Отырарсаң кеткенлерди сағынып.

Үзилсе гүл қалар, сарғайып солып,
Мейли сен арықсаң, мейли сен толық.
Мейли сен патша бол, мейли сен гедей,
Өлсең тенлесерсең, топырақ болып.

„**Х**ош келдің!” деп қол былғайды ғаррылық,
(Меннен қашық әкем көрген жарлылық).
Гүл жаслықтың билмес адам қәдириң,
Кеткенинше ойын-күлки тарылып.

ЫРЗАЛАСЫҰ СӨЗИ

Қартаймайтын, өлмейтуғын адам жоқ,
Өмир деген жанып турған қызыл шоқ.
Бир сөнген соң сирә қайтып жанбайды,
Жанады деп болып жүрмең кеўил тоқ ...

Ким болса да түссе әжел қақпаны,
Жанға жәрдем бермес олжа тапқаны,
Бул дүньяны көрип болдың деген сөз,
Қылт еттирип табыт бетин жапқаны.

Ұәлийлик жоқ келешекти болжаған,
Әрмансызбан бахыт деген олжадан.
Бул дүньяда мың жасаған адам жоқ,
Жерлеп кетип, ел умытса, сол жаман.

1990-жыл, 2-апрель

ДИЗИЛ СӨЗЛЕРИМ ЖУЛДЫЗДАЙ

Көркем сөз бир қус еди,
Қолға қашан түседі, —
Деп отырдым ойланып,
Қалем ушлап ойланып.
Унатпадым сөзімді,
Уйқы басты көзімді.
Қалем қалды қайрылып,
Қалыппан сөзден айырылып ...

ӘЛИЙШЕР НАҰАЙЫ

Қыялым шарықлап ушса аспанға,
Көз салып жәханды жазсам дәстанға!

Кетсем, дүнья, бир күн жауып қапысын,
Не болар соңғыға таслар табысым?!

Кимлер қалдырса да дүньясын, затын,
Тарийхта билмеймиз олардың атын.

Не байлар ел сорып, жыйнаған малды,
Таслап кеткенінде белгисіз қалды.

Ақырында оның изи билинбес,
Гәўхар, алтын, гүмис көзге илинбес.

Адамға орнықса қасыл даналық,
Қалар сөзі бир қәлипте жаңарып.

Наұайының заманына бес әсир,
Болса да биз бенен жүрипти хәзир.

Қанша болсадағы жоллары алыс,
Алдында турғандай хәммеге таныс.

Қулаққа еситилер шертилген сазы,
Естен кетпес толықсыған хәўазы.

Шын кеўилден сүйген адам баласын,
Хәсемлеп орнатқан сөздің қаласын.

Гәўхардан гербишин соғып қалатқан,
Текшелерин алтын менен жалатқан.

Гүмистен салынған мунары бийик,
Айдан асып турған, күнди де сүйип.

Ишинде жайласқан бағы хәм гүли,
Булағы бурқырап, сайрар бүлбили.

Сонындай бахалы болса да сөзі,
Қайғылы шөллерде қаңсады өзі.

Заманына писент етпей ах урды,
Елди дослық, әдилликке шақырды.

Күнлер өтті жүүеридей жумалап,
Жыллар өтті жыл артынан қуўалап.

Зийрек зейин питкен дана халыққа,
Жол көринди апарыўшы жарыққа.

Бахыт булағында сайранлар еттик,
“Жеңис!” деген қутлы әрманға жеттик.

Қуўаныш толқыны туўлап тасады,
Гүллән халқым татыўлықта жасады.

Жан питип жасарып бүгін Фархадқа,
Шийринге қосылды, жетти муратқа.

Ләйли-Мажнун заманында жылады,
Бүгін көрсен шадлы нама шалады.

“Хамса”, “Шәрдуан” да аталған қызлар,
Назлы майысады, қолында сазлар.

Наұайының мәңги өшпейди аты,
Қәдирлейди адамзаттың әулады.

Хеш ўақта тозбайды салған қаласы,
Күн менен шағылысып турар арасы.

Болсам Наўайыдай сөздің устасы, —
Деген мақсетим бар гәптиң қысқасы.

Тартайын шадланып жеңистің сазын,
Жер жүзине еситилсин хаўазым.

Кетсем, дүнья, бир күн жаўып қапысын,
Сол болар соңғыға таслар табысым.

1947-жыл, Мойнақ

БЕРДАҚ

Аралдың ушқыр қыраны,
Туўылған Бердақ толқыннан.
Қәлеми-өткір қуралы,
Жаўына қарсы жулқынған.

Сарп етип, Бердақ бар күшин,
Журтына бахыт тилеген.
Зарлап өткен халық ушын,
Ақылы дәрья ер екен.

Мақсетине жетпеген,
Заманы болып қараңғы,
Сонда хәм писент етпеген,
Даўыл менен боранды.

Меҳрийбан болып адамға,
Шаршамаған, талмаған.
Зулымлық күшли заманда,
Гонорар да болмаған.

Малы жоқ бағып айдарға,
Аш-әптада көп болған.
Реҳимсиз байларға,
Бердақтың сөзи оқ болған.

Бай менен залым аталық,
Бердақтың күшин талдырған.
Сонда хәм шайыр аталып,
Тозбастай мийрас қалдырған.

Қайғылы қара думанда,
Қуяшлы күнди излеген,
Қан шашылған заманда,
Бахыттан үмит үзбеген.

Халқы қайға тирилтти,
Жоғалып кеткен Бердақты.
Арамызда жүрипти,
Мәңгиликке ардақты.

ШАЙЫРЛЫҚ ТОЛҚЫНЫ

Қағаз майдан, қәлем жорға,
Сүр жорғаны, қолым мениң.
Ел қызығар сулыў жырға,
Сайра-сайра тилим мениң.

Жастан сөзим көпке жетти,
Көрип төбем көкке жетти.
Шабыт берип, шайыр етти,
Иләхий илхамым мениң.

Әйне-әйне жаслық шағым,
Шалқы-шалқыйтуғын ўағым.
Мийўа питип пискен бағым,
Жарқыраған гүлим мениң.

Ел перзенттен етер дәме,
Халық тилегин бийкар деме,
Шайырлық — үлкен мәртебе,
Көкке өрлер кеўлим мениң.

Миннетдарман халқым ушын,
Жуўытпайман сөздің пушын.
Шайырлықтың сынап күшин,
Артсын күш жигерим мениң.

Дизил сөзлерим жулдыздай,
Жылтылдап турсын қундыздай.
Сөз саллансын сулыў қыздай,
Сүйсин шадлы елим мениң.

Өрле қыял самолеттей,
Теңиз гезген пароходтай,
Электрден шыққан оттай,
Жарқырасын кеўлим мениң.

Кирип ақыл ордасына,
Ердим илим жолдасыма,
Жүзип билим дәрьясына,
Көргиш болды көзим мениң.

Әй, шайырлық көрсет өнер,
Сөздің бәрхә гәўхарын тер.
Ғәзийнени дәретип бер,
Солай етер гезим мениң.

Сүүретлейин хүр Ұатанды,
Тәриплейин нур заманды,
Дәреткиш жаңа адамды,
Айтсам тасар сөзим мениң.

1950-жыл

ЖАЗЫҰШЫ МЕНЕН АЛТЫН БАЛЫҚ

Юмор

Бир жазыўшы аў салыпты,
Өт қақпай, жүдә жалықты.
Енди қайтсам деп турғанда,
Тутты ол алтын балықты.

Мәгар Пушкин жазған балық,
Услағанда өлип-талып.
Адам яңлы сөйлеседи,
Шоршынды бул ҳайран қалып.

Балық айтты: — Мен зор байман,
Кем деменіз Хатамтайдан.

Бир жақсылық етип қара,
Сен мәрт болсаң умытпайман.

Пәслеў болса үйиң - жайың,
Өзим қайта салдыртайын.
Саўға ушын берейин мен,
“Волга” менен жанармайын.

Жетпес тапқан өз табысың,
Маған төлетип хақысын, —
Тез арадан гараж қурып,
Темирден соқтырт қапысын.

Участканды бағ етейин,
Қунымды солай өтейин.
Мени жеп мүйизің шықпас,
Жибер аға тез кетейин! —

Деп жалынды алтын балық ...
Мушын түйіп қолға алып.
Балыққа алып-топылды,
Басына зор зәулим салып.

Жақпай қалып айтқанлары,
Жазыушының келди ары:
— Әй, заңғар сен не деп турсаң?!
Өзимде бар соның бәри! —

Дәсте-дәсте ақша-пулым,
Жарытпайды берген қуның.
Бир тийинсиз жиберемен,
Кем санама, уят бұның! —

Деп дәпинип қарап турды,
Былғап суўға ылақтырды.

Үйге келип жуптысына,
Баян етти шолақ сырды.

Бийке бұған хайран қалды,
Урыса-урыса жағы талды.
Ақырында, жалынды да,
Жүректегин айта салды:

— Шүкир, бәржәй хәмме нәрсең,
Қәте айтсам, кеширерсең.
Бир кемисиң — жалғыз талант,
Соны сора енди көрсең! —

Деди нықлап өз хаялы,
Дурыс гәп ғой баз баяғы.
Хәр күн теңиз жағалап жүр,
Талант табыў бар қыялы.

Алтын балық узап кеткен,
Оны да бул өкпелеткен.
Бул бийшара харып-талып,
Шығар емес теңиз беттен.

АЛАҚАН

Анталасып мерекедей жыйналып,
Мың сан тема тербетпекте қыялды.
Бир түйинге бас жип тақпай қыйналып,
Жатып қалдым жаўып таслап сыямды.

Жатсам да мен, уйқы бермей шайқалып,
Ой толқыны түрткилейди жанымды.
Көз алдымнан өтип атыр жай халық,
“Шайыр болсаң аянба” — деп барынды.

Небир жайсаң шәхәрлер бар шаўқымлы,
Араласаң, бир-биринен зыяда.
Дәрья менен теңиз де бар толқынлы,
Асқар бийик таўлар да көп дүньяда.

Мәнзил де жоқ аяқ изи жетпеген,
Адам барды қыял жетпес аспанға.
Тема да жоқ шайыр тәрийп етпеген,
Бәри кирген қосық пенен дәстанға.

Қайталасаң, бир музыка бурынғы,
Шертиў керек шеберлерден асырып.
Жаман жазсаң ким оқыйды жырынды,
Сандығыңа сақламасаң жасырып.

Сандық ушын жазбас шайыр, бирақта,
Пәнт жегиси келмес хешким кәринен.
Шешен сөзи сиңиў керек қулаққа,
Орын алып мыңсан жүрек төринен.

Аңыз тапсам, Шахийзада айтқандай,
Арсынбастан болар едим масақшы.
Жетер жерден жазар тема байқалмай,
Болып турман қус таппаған дузақшы.

“Бир журналист тема таппай жүрипти,
Өзин-өзи дарға асқан ақыры” —
Деп Чеховтың кітабына кирипти,
Қәлемкештиң шонтық ойлы пақыры, —

Деп ойладым, бәри пикир таласы,
Талай гәпти еситип жүр қулағым.
Шынын айтсам, өмирдің хәр саласы,
Берер саған поэзия булағын.

Хеш пайда жоқ көзсиз құрған дузақтан,
Алақаным дастаўлы тур басымда.
Нағыз шайыр излемей ақ узақтан,
Түрли тема күтип турар қасында.

Илим-билим алақаннан тараған,
Адам бийлеп аспан - жердің арасын.
Қуў пәринен жумсақ мынаў алақан,
Ким билмесе, серлеңкиреп қарасын.

Жер жолдасы пәрүаз етип өтсе де,
Сүйсингеннен қол шаппатлап қаламан.
Адам аспан әлемине жетсе де,
Түп тийкарғы кәраматы — алақан.

Қастын тиксе, асқар тауды жығады,
Жумып қалсаң — залымлыққа жудырық.
Музжарғышта алақаннан шығады,
Жүрген анау муз дүньясын қыдырып.

Қулпы дөнип бағлар өсер сахрадан,
Өрилмекте бийик жайлар пақсасы.
Дүнья мүлки алақаннан тараған,
Тәбийғаттың сыйлығынан басқасы.

Нәрестеге алақанын қақпаса,
Ана байғус уйқылалатмас баласын.
Шайыр дослар ізлеп тема таппаса,
Алды менен алақанға қарасын!

1965 - жыл

ШАЙЫРЛЫҚ ШӘРТИ

Шайыр талай шәрт қояды өзине,
Шебер болсаң, халық қызықсын сөзине.
Жақсы ма ол, адам күлсе сыртыңнан,
“Мылжыңсаң!” деп айтпаса да жүзине.

Шайырлық — ол теңизде жүзген қайық ғой,
Қыялында ушан теңиз ақыл, ой.
Сондай бол да, теренинен гәўхәр тап,
Шеттен бақатосқын терсең, қоя ғой!

Қызығы не, сөзиң иске аспаса,
Баспасөзлер ықласланып баспаса.
Басқанда да оқыұшыдан уят-ау,
“Дәми жоқ!” деп ылақтырып тасласа.

Хәр қатардың көркемлігін, уйқасын,
Оқыұшылар “пах, шийрин!” деп байқасын.

Ойдан туўған лириканың тасқыны,
Адам жанын шымбырлатып шайқасын.

Тәсири кем уйқастан да пайда жоқ,
Дөрет жаңа образ, бұрын ойда жоқ.
Мийнетиге дос қуғансын, душпанын,
Маңлайынан қатты урсын, соқ-соқ-соқ!

Шайыр ким ол, хақыйқатлық жаршысы,
Хәр адамға өрнек оның хәр иси,
Гөне емес жаңалықты қоллайды,
Бәрхә қолда әдилликтиң тартысы.

Зуўлап алға кетти бизиң жәмийет,
Ертеңгиге разведка жасап кет.
Талпынсаң да оған шамаң келмесе,
Изде қалып қойма, исле хәрекет.

Қәлирин билсең, өмир гөззал, тамаша,
Пикир келер хәр бир демде жаңаша.
Кемшиликлер бетке шарт-шурт айтылсын,
Хеш пайда жоқ көп сыбырдан оңаша.

Менменликтен урт көмпейип болма шер,
Қайта сондай минез болса ашып бер.
Елге сәйкес тартпақ болсаң сыйлықты,
Тынбай исле үзликсиз өс, сал жигер.

Хадал адам болсын сениң шын достың,
Халық масасы пикириңе ун қоссын.
Халтуршиктиң хийлелерин талқанла,
Иси менен көринбесе гүм болсын.

Мийге жыйнап сарқындысын ескинин,
“Қалтам толып, өтсе болар бес күним” —
Деп мардыйған хийлекерлер гезлессе,
Қалталарын пыт-шыт етип тес буның!

Ким болса да ырайына қарама,
Егер биреу қызып кетсе параға,

Шуғыл, күншил, менмен, жермен, ериншек,
Әшкарала, “право”сын сорама!

Дақ келтирип пухаралық атына, —
Хақыйқатлық түспей қалса ядына,
Өршимесин хұждансызлық ушқыны,
Өрте сен де сатираның отына!

Бирақ, намысынды қолдан берме сен,
Қушағынды кеңнен-кеңнен серме сен.
Тәсил ойлап, сатыу ұшын ақшаға,
Тақыр жерден шоп-шарларды терме сен!

Қыял қусың қанат қақсын шарықлап,
Өз сөзинди қатаң сына анықлап.
Дәмсиз жазсаң “шайырман” деп гәрдийме,
Жумыс көп ғой, ең қолайын ізлеп тап.

Ұатан ұшын жақсы хызмет жарасар,
Хадал мийнет хәр биреуіге миясар,
Ең бахалы шығармалар доретсең,
Китабыңа оқыушылар таласар.

1954-жыл

ЖАС ШАЙЫРҒА

Келши жаным, сөйлесейик, ұақыт мол,
Жаслық — көздің раўшаны, бахыт ол.
Зәң шалмасын жүректің сап гәўхарын,
Ишкернелик бәлесинен сақыт бол.

Бийик талант ұшын сен бол шын ашық,
Билим — қанат, шарықлай бер, шынға шық.
Из түспеген тыңнан маржан ақтарсан,
Халқың сүйер лапызынды тыңдасып.

Алдында бар талай аға шайырым,
Табысына ынтық генжетайының.
Биреу түртсе, алапаға жууырмай,
Шекер менен уұдың паркын айырың.

Барым болса, үйретейин тежемей,
Келеберің анталасып шөжедей.
Кемшиликти айтқан ұақта көзиңе,
Жүрсең болды жудырықты геземей.

1962-жыл

СЫР ТОЛҒАҰЫ

I

Меркени ел қаплап,
Жыраулар қобыз шағлатқан.
Толғауларын ардақлап,
Бабалар шерин тарқатқан.
Нәсияттан сөз баслап,
Дәстан менен таң атқан.
Булдыраған асқар тау,
Ыйығына муз қатқан.
Сәүкеле — бийик шоққысы,
Басында жегде қар жатқан.
Ашық болып қуяшқа,
Гүрсинсе, дауыл зар қаққан.
Қара булт шашы желкилдеп,
Жамғырдан жасын боратқан.
Гүлдирмама дәп қағып,
Сұлыұдың сырын аңлатқан.
Күн жүрегі елжиреп,
Гөззалға кеуіл қумартқан.
Ынтықлығын билдирип,

Аспаннан сәуле нур атқан.
Тау менен қуяш сүйискен,
Кәрамат пенен узақтан,
Хұрметине тәбият,
Гүлдерден кесте торлатқан.
Қызыл-жасыл дарақлар,
Таңлантып жанды қаратқан.
Қосықшы етип бұлбилди,
Шарықлатып сайратқан,
Қара тасқа күш енип,
Пуұлатып қазан қайнатқан.
Сыңқылдасқан булақлар,
Ылдыйға қарай зымырасқан.
Гүмис хәйкел сыңғырлап,
Нәзик сазын жаңлатқан.
Ашықлардың ышқынан.
Тасқын дәрья суу аққан.
Биябан шөлди қақ жарып,
Қарсылықты қулатқан,

Уйқыда жатқан сахранын,
Бүйирин түртип оятқан.
Мақпалдан қасыл кийдирип,

Дийдарын гүлгин жайнатқан.
Бинаят болып көл-теңиз,
Өртеке толқын ойнатқан.

II

Сөз маржаны жайылды,
Тау айбатлы таланттан.
Жүрегі Жайхун шайырды,
Ел жанындай унатқан.
Фийзулы, Қапыз, Пушкинлер,
Шайпалмас байлық жаратқан.
Айтылмай сөз қалмапты,
Мақтымқулы, Науайы,
Хәжинияз, Бердақтан.
Ядгерлик құрған улықлар,
Алтынлы гәўхар полаттан.
Досларын шадлы күлдирип,
Душпанларын жылатқан.
Әждархалай күшлерге,
Қалеминен оқ атқан.
Әдиллик тилеп дүньядан,
Жылағанды жубатқан.

Масағын терген солардын,
Бир тамшы мен де әуладпан.
Жақында өткен Аббаздың,
Хаўазы кетпес қулақтан.
Тирисинде бас ийип,
Алдында өттим сынақтан.
Руўхым тасып дәўранға,
Бахытлы шадлық қуўантқан.
Өмиримнің жалғасы —
Шәкиртлерге қуўатпан.
Көкирек қайтпай шалқысам,
Қайғы да көрдим тосаттан.
Ызынлаған соналай,
Күншиллик шықты бир жақтан.
Шайырлықтан бездирип,
Унтау ушын буўнақтан.

III

Бурынғы ата дәстүри —
Гедейди езип шырлатқан.
Хәзир де залым аз емес,
Хадаллыққа кир жаққан.
Душпаннан туўған шайтандай,
Жүрегінде уў жатқан.
Бетине нықап илдирип,
Тәсил менен пул тапқан.
Ығбалына берилсең,
Жаздырмайды қармақтан.
Қоқығаны қораздай,
Жуўхалығы жүз батпан.
Шыға сала елинен,
Душпанлығын жаңыратқан.
Ақты көрсе, “қара” деп,

Журт қуйқасын жуўлатқан.
Пилди көрсе “пышық” деп,
Аўзы тынбас ғыйбаттан.
Пушықты көрсе, “сулыў” деп,
Сулыўды көрсе сын таққан.
Дос таңлайды өзине,
Ийис билмес ақмақтан.
Шынын айтқан адамға,
Көпеклерин шуўлатқан.
Қолдан келсе жақсыны,
Әзәзүлге тырнатқан.
Күннің нуры кемимес,
Ийт үрсе де бир жақтан.
Сақлық керек бирақ та,
Достан да шығар ант атқан.

Даналардың нақылы,
Илим менен қуўатлан.

Аман болсын әдиллик,
Сақлаған темир тырнақтан.

IV

Хәкке шоқып бүркитти,
Айыра алмас қанаттан.
Я кемшилик, я бахыт,
Өтирикке олақпан.
Ел сынаса, көзи көп,
Жүрегим таза мен қақпан.
Жаным саўда безбеспен,
Шайырлық муза — әрўақтан.
Жасымнан оқып үйрендим,
Турмыс деген сабақтан.
Керегимше қанғанман,
Хөнердің кәни булақтан.
Хәқыйқатлық илими —
Жолымызға нур жаққан.
Қалбимнің дәрья толқынын,
Арғымақтай туўлатқан.
Қалыспадым тартыста,

Дүлдүл менен пырақтан.
Мың жасаған адам жоқ,
Дүньяға мен де қонақпан.
Күн өткени — құрбан хәйт,
Жай түргелип жай жатқан.
Алпыстың жеттим шыңына,
Хәзиринше қуўнақпан.
Патшалық емес ұазыйпам, —
Күш пенен буйрық таратқан.
Қарапайым шайырман,
Сол журттан мениң айырмам.
Жақпаса сөзим журтларға,
Сөгисине қайылман.
Хәш кимге жоқ қарғысым,
Еңбеклерим — халық ушын.
Оқыған досқа тартаман,
Жүрегимнің алғысын!

1967-жыл

ГӘПЛЕСИҮ

Гәп табамыз дослар менен отырсақ,
Зыян емес сөйлесип, таң аттырсақ.
Ел дөреткен гәзийнелер аз емес,
Өсек пенен өтириктен қутылсақ.

Хәш ұақытта күнлемеймен досларды,
Ушқыр болса, өрлей берсин асқарды.
Жаманласам ким инанар сөзиме,
Сырттан айтып қозы менен қошқарды.

Күнлемеймен, мейли мени күнлесин,
Көмек ушын шақырсын өз үнлесин.
Хәш биреўге қарызым жоқ таланттан,
Биреў билсин, мейли, биреў билмесин.

Жолдасларым қара шығар, ақ шығар,
Көтерилсе, дәулет шығар, бақ шығар.
Шайырларды сырттан өлшеп отырған,
Ең ақыллы халық деген сақшы бар.

1968-жыл, май

ШАБЫТ

Қайда кеттин, кәраматлы шайырлық,
Дым сүйкімлі жолдас едің жасымнан.
Келши шабыт өз орнына қайырылып,
Не себептен алысладың қасымнан?!

Сениң ушын мениң кеулим ашықдур,
Сағынаман көзлериме жас алып.
Сен кеткенсоң ериншеклик басып тур,
Сен бар болсаң, йошланаман жасарып.

Бас ийемен хәмириңе бағынып,
Үлкен күшсең қууат берген тазадан.
Сен бар жерде алтын булақ ағылып,
Ағыл-тегил дәрья болып тасаман.

Сен болмасаң илинери тек масақ,
Тақыр жерден шөпшек етип теремен.
Сен бар болсаң тозбайтуғын зат жасап,
Ел-журтыма сауға етип беремен.

1980-жыл

ТҮП САҒА

Булур* таудың басында
Қардан ерип хаслында,
Булақ-шәшме жыйылар,
Сай-сайларға қуйылар.
Сылдырласып ағады,
Көп суу пайда болады.
Сөйтип дәрья болады,

Дәрьядан суу таралар,
Көплер аздан қуралар.
Аз жыйналса, топ болар,
Қосылысса көп болар.
Түп сағасы жоқ нәрсе,
Тарап-тарап жоқ болар.

* Булур — Памир тауының ески аты.

Макталды да макталды,
Мактаншақ деген ат алды,
Толқынласқан мактаулар,
Суу серпкендей токталды.

МАҚТАҰ

Сап жүрегим алтыннан ба, гүмистен бе, мыстан ба,
Өр минезим хадал дос па, я өзиме душпан ба?!
Суудыраған өтириктің қасқа келери маңдайы,
Мақтау маған сауға емес, өкпелер деп қыстанба!

Мақтау — самал, қолтығына шымбыр-шымбыр киреди.
Мақталыушы найсаптың да берк болмаса жүреги.
Кийимлерин местей үрлеп, қомпылдатып үрпейтсе,
Менменликтің кеселине шалығады жүреді.

Мақтау деген шапан жабыу, мақтаншақлар сый алып, —
“Алжасық” деп қайтып алса, пәнт жеп қалар уялып.
Алдымдағы гүңгирә печь сары десем ким инанар,
Хәр ким билер қара түске тұрғанлығын боялып.

Дәрья десем, ийрим тартып аққанымнан билерсен,
Егер анық уста болсам, соққанымнан билерсен.
Алжаспауды, жүректеги адамшылық арымды,
Дос таңлаудан, күнде жүрген соқпағымнан билерсен.

Шебер десем, жасап қойған сандығымнан сынарсаң,
Тап озим де сүйсинемен сулуу етип шығарсам.
Анық маған шын дос болсаң, көпшигинди көмпейтпе,
Абайсызда сууға батсам, сүйреп алып шығарсаң.

Түси мәлим, «мынау-ақ» деп айтпасак та пахтаға,
Мал емеспен, көтермелеп, қымбатырақ сатпаға.
Айна бол да, минди көрсет, дақ болмасын бетимде,
Жүзи жарқын болсын десең, көз алдымда мактама!

Айтыудың да, шертиудің де табылады түр-түри,
Сырттан датлау, көрсе мактау, егиз туқым бир-бири.
Соққан мүлкің өзің жоқта бахаланса- мәртебен,
Көз алдында жалған мактау — таяқлаудың бир түри.

Сыншың нағыз үәлий болса, алдағынды болжаған,
Ерк өзінде, семиребер мактау деген олжадан.

Көтермелеп пуу-пуулаудың сорпасына семирп,
Марапаттын тутқынында қалып қойсаң сол жаман!

Шын мақтау да салмақлы жүк, басар сени тап келе,
Ол мойныға түскен қарыз, хәлдің болса, нақ төле.
Егер маған, “ақланды ма, мақталыудың қарызы?” —
Десе биреу, айтарым сол, “ақланбады, жақ еле!”

1964-жыл

МАҚТАЛЫҰ

Күтип алды қонақты,
Гүлдәсте берип қолына.
Узатып қалды қонақты,
Жақсылық тилеп жолына.

Берип түрлі тамақты,
Сыйлаудан әрман қалған жоқ.
Кеткен соң сөкти қонақты,
Жақсы атақ алған жоқ.

Көзинше қанша мақтады,
“Айрықша тууған дана” деп,
Кеткеннен кейін жақпады,
“Ақмақлығын қара” — деп.

Хәмелиң барда мақталып,
Күншиллик жағы тағы бар.
Бәрін де билер жақ халық,
Қуласан, жала жабылар.

ҚОСЫҚ ХАҚҚЫНДА ҚОСЫҚ

Юмор

Қабағы қалқып бүйректей,
Соппасы жарық түйнектей,
Жүрди биреу суұманлап,
Сууда жүзген үйректей.

Әдетін журт жек көрди,
Бул хийлени өткерди.
Аға тауып, дос тауып,
Өз жумысын питкерди.

Шайырман деп исенип,
Қалем услап тисленип,
“Көркем” сөзди топлады,
Бес-алты жыл күшенип.

Китабы шықты жарыққа,
Мақтанды енди халыққа.
— Жазыушыман, шайырман
Қалады атым тарийхта!

Айғышланды көп қағаз,
Сөзинде әттең, дәми аз.
Бирақ, күтә қылтыңлап,
Хамаллыға жағымпаз.

Досларым маған дым ырза,
Мынау геллем сау турса,
Шаңыма да илеспес,
Асан, Наурыз, Жолмырза.

Хожабек, Тәжет, Ибрайым,
Қосық жазар хәр дайым.
Шәкирт те етким келмей жүр,
Ондайлардың талайын.

Еле де жүр қайқайып,
Ақшаға байып шалқайып.
Китабы тур дәрпенбей,
Дүканда жатып қартайып.

Шайырлық маған жарасты,
Жазыушы деме Бабашты.
Жумабай-ма? — әй, қойшы,
Жазыпты курттай сауашты ... —

Барлық китап өтеди,
Сатылып демде питеди.
Оқыушы буның китабын,
Көрсө де таслап кетеди.

Деп қуғанды секирип,
Симирди шалқып өкирип.
Талантлыға мин тақты,
Жүрген жерде көпирип.

Бир күни барса қарауға,
Китаптын халын сорауға.
Он-онбес китап өтипти,
Гөш, балық, насыбай орауға.

1955-жыл

ТӘПБЕРДИ

Көпшиликке туп-турпайы,
Хамаллығы әпиуайы.
Председатель ағамызға,
Таудай бийик абырайы.

Аяқларын тапылдатып,
Бадабатқа сондай куштар.

Сондай узын тили буның,
Майы толы жилигиниң.
Гилтин қолға тугып келди,
Әдебият бөлиминиң.

Ислериниң биразы еп,
Айта берсем, тәрийпи көп.
Аға деп бир сыйлайғойсаң,
Қомпаңлайды, қорқыттым, деп.

Бир өзінде төрт-бес хамал,
Қолтығында батпан самал.
Өшиккеннен өш алыуға,
“Домалақ” шыл арза кумар.

Сөйтип журтқа болды араз,
Папка толы жыйрық қағаз.
Урты бәрха көмпейинки,
Зор белсенди — хамалпараз.

Айтсам талай гәплер жатыр,
Жыйналыста сөзге батыр.
Қызып кетер патырақлап,
Бирақ, сөзи қотыр-қотыр.

Көп күшенип пайда қууар,
Ақша ушын өли кумар.
Ебин тауып басқаның да,
Мийнетине қолын тығар.

Өзин булттай бәлент улар,
Билмедим мен, қандай күш бар?!

Келтирейик мысал буған,
Бир пьесаны берди маған.
— Бастырамыз тез арада,
Аударып бер орысшадан, —

Дегеннен соң еттим тайын.
— Аўдармаңа қосылайын,
Атымды да жазып жибер! —
Деди тағы көрген сайын.

Китап болып шықты, бирақ,
Қолға ушлап көрсем қарап,
“Аўдардым” деп атын жазған,
Меннен гөри жоқарырақ!

Ойламапты намыс-арды,
Бұған қалай қолы барды?!
Бир күн барсам жалғыз өзи,
Алған барлық гонорарды.

Хәр бир истиң орны басқа,
Мийнет етип, қалдым босқа.
Басқалардан жеўге келсе,
Мешкей екен пискен асқа.

Усындайды мәп көреді,
Айтсаң қозар ҳәккелиги.
— Буның уят аға! — десем,
Хәкиренлеп тәпбереди.

Кеңсесине барсам тағы,
Түнериңки қас-қабағы.
Жөн сөзге де шарт етеди,
Жарылғандай асқабағы.

Жақсы жазсаң, жақтырмайды.
Тамшы суўды ақтырмайды.
Өз қурсағы қампайғанша,
Басқаға дәм таттырмайды.

Тақырдан шөп жыйнағандай,
Күшлеп жанын қыйнағандай,
Жазғанларын татып көрсен,
Қуры кепек шайнағандай.

Япырмай, ҳеш тартынбастан,
Жазғанларын кимлер басқан?!
“Қызыл байрақ”, “Женис ҳаўаз”
Дүкәнда тур қозғалмастан.

Литфондты да алып қолға,
Дәслеп өзи шықты жолға.
Сочи, Ташкент — бәрін гезди,
Нәўбет бермей басқаларға.

Тек алғанды мәп көреді,
Халтурасын өткереди.
Талантлылаў адам көрсе,
Жиннен бетер жеккөреді.

Быдым-быдым ҳәрекеті,
Мәмилелик жоқ нийеті.
Қай ўақ көрсең гөзлеўли тур,
Жүрегиниң пистолеті!

1955-жыл

БАСПАСӨЗДИҢ БИР ДӨКЕЙИНЕ

“Бөри қойды алқымласа хәр жайда,
Шопанының мийнетинен не пайда!”

Наўайы

Күни-түни қабақ қатып,
Бәржай еттим халық исин.
Сермеп жибер, жаўқылдатып! —
Тасты кесер “подписиң”.

Геройларым анталасып,
Күлсем, гейде жыладым.
Уйқы менен жанталасып,
Полат болды шыдамым.

Гезлескендей жаўыз бенен,
Жүрегиң ҳеш иймеген.
Буйырасаң аўыз бенен,
Мен ислеймен мий менен.

Хәр қатарда гүмис кийген,
Жаслығымның бар жаны.
Хәр бир сөзим болсын деймен —
Жүрегимниң маржаны.

Жүз кубартып, шаршап-талып,
Бетке әжим-дақ түсти.
Тас төбемнен қыраў шалып,
Шашқа таңба ақ түсти.

Сонда да бул — зор тамаша,
Жаздырмады дуўасы.
Шайырым, деп журт санаса, —
Мийнетимниң гүўасы.

Столынды жандай сүйип,
Қәдирлеймен орнынды.
Қабағынды тастай түйип,
Жыйырмасаң мурнынды.

Келеғойсам түсип исим,
Тергеўшидей тергедиң.
Жүрегимниң өндирисин,
Топан шелли көрмедің.

Көп шалқайдың ырасында,
Әкең соққан төриндей.
Барған адам турар сында,
Жаңа түскен келиңдей.

Дым жалықтым келе-келе,
Тап қулындай бас ийип.
Бир қосыққа он қәтере,
Турып алдың қақшыйып.

Былай турсын оқыў, сыйлаў,
Көз салмадың мийнетке.
Тар минезиң жанды қыйнаў,
Басқаларды үйретпе”!

Бирдем жерден қысып алдың,
Жабысқақ қурт, кенедей.
Изиме де түсип алдың,
“Көзи қызыл бәледей” .

Суў сынаптай қәўпек сөзди,
Жаңбыр еттиң сыртымнан.
Болдың сонша алакөзли,
Күлип жүрип муртыңнан.

Сонша баққан соғымымды,
Мийманымнан жасырдың.
Мен баспасам солығымды,
Алшы түсти асығың.

Ендиң талай неше түрге,
Жоспарыңнан билемен.
Тәсилинди, жүрген бирге,
Досларыңнан билемен.

Көпшиликти шөптей көрдин,
Буның да бар астары.
Бир басшыны көптей көрдин,
Менсинбең басқаны.

Көрдим талай шатағынды,
Жумсармадың дым ҳаслан.
Шыққанда да китабымды,
“Брак” еттиң билқастан.

Асқынладың бара-бара,
Көзиң жерди көрместен.
Үмитлендиң жүзи қара,
Биллә, пара бермеспен.

Мийнет ушын жан аўыртпай,
Дузақ қурдың ақшаға.
Мәйек басқан қурық тауықтай,
Қулаш жайдың баспаға.

Манлайыңнан терің ақпай,
Ебин тауып байыдың.
Шалғайыңнан ҳешким қақпай,
Қырдан жүрди қайығың.

Берди елим зор атағын,
Ырайымды жықпады.
Сен тәрептен бир китабым,
Тәуір болып шықпады.

Жаманлығың болса шығар,
Қап түбинде қалмасын.
Жүрегінди түйреп тығар,
Сөзде мениң алмасым.

Зер қәдирин зергер билер,
Баға билмес олақсаң.
Көп отырма, адам күлер,
Бул столға қонақсаң.

Көп мақалам көрди жарық,-
Деп мақтанып қоқыйма.
Гөш дегениң — шийки балық,
Адам татып, оқый ма?!

Самқал сөзиң баға көрмей,
“Наборшик”ке атасаң.

Алып-сатар саудагердей,
Алдап кеспек сатасаң.

“Күтә” менен “шекем”лердин,
Синонимин айтып бер.
Тақыр жерден шөпшек тердин,
Шорқақлығың айыпкер.

Сөзди қысып мыжый бермей,
Болмаспеди алмассаң?
Бердақ тилин оқып көрмей,
Көп күшенген “дилмашсаң”.

Ким талантсыз ақша тапса,
Менсинбейди шайырды.
Қанға сиңген ҳарам ақша,
Намысыңнан айырды.

Болдым деме сөзге шешен,
Фаўлап өскен талант көп.
Қораз болып ширенесең,
Хәмелинди қанат деп.

“Нақ қолыма түсти” — деме, —
Сулайманның жүзиги”.
Хәзир қырдан жүрсе кемең,
Алдынды бар “қызығы”!

Питер исти тартып кери,
Ғақ жанларды қысарсаң,
Бирақ, сен де бир күнлери,
Үпелектей ушарсаң!

1966-жыл, 5-февраль

ЗЫПБЕРДИЛЕР

— ККГИЗ* де ақша болды,
Деген хабар тарай қалды,

Мен де бардым дәмеленип,
Нәўбеттиң ең болып алды.

*ККГИЗ — Қарақалпақ мәмлекетлик баспасы.

Авторлар тур топар-топар,
Пәти қайтқан неше сапар,
Бәрхә аңлып отырмасаң,
Өзлигинен бермес хабар.

Анық билдим толы касса,
Директор тек «подпись» басса,
Бухгалтерде не турыс бар,
Кассир тезден берер ақша.

Хәзир болинеди “қырман”,
Деп куўанып аңлып турман,
Директоры қабақ үйип,
Сөзге жуўап берди зордан.

Болды дәслеппе сапарым оң,
— Бир саат күт келерсең соң,
Бухгалтерге тапсыраман,
Алмақ болсаң жети жүз сом, —

Деген сөзге қалдым инанып,
Бирақ, сөзден кетти тайып,
Сегиз рет қатнап сол күн,
Қайттым үйге шаршап-талып.

Ертең барсам тағы сондай,
“Дәлийли” көп, айтар жағдай.
ККГИЗдиң басшылары,
Өтирикке сонындай бай..

Тап мынандай түп-дереги,
Жөн сөз айтсаң жек көреді,
Қәпелимде я бухгалтер,
Я директор зып береди.

Көп шаршайсаң излеп оны,
Кеңсесинде адам толы,
Бухгалтерден талап етсең,
Директордың керек “қолы”.

Жүрип солай сандаласаң,
— Япырмай — деп таң қаласаң.

Директорды көндирсең де,
Бухгалтерден алданаһаң.

Айтпас ҳаслан “бермеймен” деп,
Түрли-түрли хийлесі көп,
Жумысыңнан қалдырады,
Ислеитуғын уақтыңды жеп.

Биреу жүрсе аттай шауып,
Сыр билгенлер ебин тауып,
Алып атыр, “бул не?” десек,
Дейди бизди “бақырауық”.

Дурыс жолдан кеткен тайып,
Оларға ҳеш емес айып,
Гейбиреулер әдетленген,
Авторларға қолын жайып.

Барсаң көрежағың усы,
Дауам етти жазы-қысы,
Қашан түуел бериледи,
Авторлардың өз қақысы?

Отырыпты бир нәхән шер,
— Ол ким десең, Суюнов дер,
Директорға аўзын тутып:
— Ананы қой, мынаған бер, —

Деп жасырын буйрық берер,
Еплемейге күтә шебер.
Алды менен соған барың,
Ақша керек болса егер.

Биразлардың сөзин тыңлап,
Билдик истиң аңын аңлап,
Еплеп-сеплеп “дилмаш” болып,
Алған өзи отыз мыңлап.

Көргенимди жаздым хатқа,
Урынбадық патыратқа,
Аңсат жолын билген екен,
Алған дослар, берип сотқа.

Аса бийик шайырлықтың тауы дым,
Соған шығып бурқытабер дауылын.
Досларыңды сөзің менен қуантып,
Тууын қулат әдилликтің жауынын.

Аббаз шайыр кетер еді йошып дым,
Жапакеши шайыршылық кәсіптің.
Саз дауыссыз бұлбил еді сайраған,
Деген сөзді талайлардан еситтим.

“Ақылыма достым бағын” деп,
Өзімді дана демеспен,
Менің де қәте жағым көп,
Қашпайман құтлы кеңестен.

Ақылы кем, шала десе, шаламан,
Ақылы зор, дана десе, данаман,
Не десе де ықтыяры өзінде,
Әйтеуір мен халқым айтса нанаман.

Әдебиет сабақтарын байқаған —,
Сезип атыр, хақыйқатын айтаман,
Сайызлатқан мұғаллимдер биразы,
Қәйтер еді оқытылса қайтадан?!

Баспалатар ақымақ сөзің жөн десек,
Мен хаққымда таратыпты он өсек,
Қарғалардай ғарқылдаса жөнелді,
Он өсекке атып едим бір кесек.

Басты ийіп алайын мен қолыңнан,
Хақ сөйлесең жалбақлаған қулыңман.
Сындыраман бірақ азыу тисінди,
Бурмақ болсаң хақыйқатлық жолымнан.

Биреу алым дейди, биреу надан деп,
Биреу жақсы дейди, биреу жаман деп.
Бәринен де, ең жоқарғы дәреже,
Айтса болар, ақ көңилли адам, деп.

Биреу гүл — деп жазғанына исенсек,
Гүл дегени — мал жейтуғын пішен шөп,
Узақ жыллар шайырлыққа талабан,
Енбек сиңген атағы бар — “күшеншек”.

Биреулер бар, тикенекти “гүл” дейди,
Пилди — шаян, кумырсқаны — пил дейди.
“Сыншыман” — дер, иштен болған соқырдай,
Ақ-қараны дурысырақ билмейди.

Бир жыллары талантлыны талатқан,
Илхам деген қуат алар қанаттан.
Сұлулықты, шайырлықты әзелден,
Тәбияттың өзі бөлек жаратқан.

Гейбир түнде ағарғанша ұзақ таң,
Мыңсан қыял бирин-бири узатқан.
Гейде мени қанатына мингизип,
Айналады құс жетпеген узақтан.

Дәпингендей сениң қандай күшің бар,
Шұғыл жора, талантлыға ишің тар.
Оған тийсең мың жудырық гезеули,
Хәл сынассан, жапырақтай мушың бар.

Досларың жүр емін-еркін дем алып,
Шайыр достым, хәр адымың жаңалық.
Шашынды тез қырау шалып қалыпты,
Болыу ушын мийнетиңе гүуалық.

Жаслайымнан әдебиат ермегим,
Қысылсам да, арды қолдан бермедім,
Базбиреулер хәмел менен урса да,
Ғақықатлық жолдан тайып көрмедім.

Жаман сыншы нағыз қыйсық айнадай,
Сулыұлықты жасырады қайнақай.
Шеңгелди ол көрсетеди гүл етип,
Қумырсақаны қомпайтады пил етип.

Инсапсыздың қасийети аз болар,
Өмир мудар өзгеристе қозғалар.
Лепсиқаудың жыйғанлары жоғалып,
Жақсылардан тозбайтуғын сөз қалар.

Ким қашады абырай менен атақтан,
Гейбир залым талант көрсе, отатқан.
Илхам гүли жайнап өсер жанланып,
Тамырлары тазаланса отақтан.

Қайда қалды көркем сының-сыяғың,
Сырттан көрип, тап анандай аядым.
Әлем гезген “Спутник”тей шарықлап,
Күни-түни тынным таппас қыялың.

Қосық деген жүреклерди қозғасын,
Мен билмеймен сөзим тозар-тозбасын.
Соңғылыққа мийрас болып қалар деп,
Билгенимди шыжбайлайман өз басым.

Мен билмедім бул дүньяның сырларын,
Аспан, жерде неше түрли сыр барын,
Бирақ, сени космонавт дер едим,
Ел ишинде шарықласа жырларын.

Нағыз шайыр кем болмайды патшадан,
Гәп қозғамаң абырай менен ақшадан.
Қартайғанша қәлемлери шынықпай,
«Жас шайыр» деп таңылыұшы ат жаман.

Сен хәқ болсаң, мен хәқ болғым келеди,
Түлки болсаң, мен сақ болғым келеди,
Байрон болсаң қутлықлайын өзинди,
Мен тек мәзи Бердақ болғым келеди.

Сайраса да сөзге жетик хәқ киси,
Ақмаққа тәсирсиз гәптин жақсысы.
Соқыр адам күннің нурын не билсин,
Оған бирдей қараңғысы, жақтысы.

Тәғдир маған қаратқанда қырын дым,
Талай сапар хәқлығымнан сүриндим.
Тап усундай дәрежеге жетемен,
Дегенди хеш ойламаппан бурын дым.

Талант тилеп алмақ қыйын достан да,
Олсыз сөзин жүкпирлеспес жазсаң да.
Неге керек, ушқыр сөзди жүректе,
Балалатып ушырмасаң аспанға.

Ушқыр ақыл керек, алғыр сөз керек,
Болсын дауыс бир-биринен өзгерек.
Ешек ушын ақырғанның бәри сес,
Адам ушын тил маржаны сөз керек.

Урдым достым, критика таяғын,
Урып болып тап анандай аядым.
Жығыу емес, сәтехорлық кеселин,
Қырқып таслап сақыт етиу қыялым.

Хәр бир шайыр тоқыр жырдың кестесин,
Биреу хәсем десин, биреу пәс десин.
Қолдан шыққан өнеринди бағалап,
Журт биледи атын өшер-өшпесин.

Хәлиң белли, сыншыман деп қақсама,
Тәсилинди өткерерсең басқаға.
Хәк адамдай кимлерге сын тағасаң,
Хұждан кетип, “баха” сатып ақшаға.

Шығармамның жүрегиме сыйғаны,
Халқым ушын жаратылған сый бәри.
Шайырлықтың қанатына күш берген,
Заман көрки, досларымның дийдары.

Шайырлықтың көк мәресин кетирген,
Шығып талай кепек шашты эфирден,
Сәймәмбетлер талантпыз деп қақалап,
Ғауашаның саясында көпирген.

Шайыр болмас жалынлатпай талантты,
Ислеу керек қолдан келген талапты.
Хәрбир қустың өз бойында болмаса,
Хешким бермес ушатуғын қанатты.

БИР СЫНШЫҒА

Мәнин билмей қосықтың,
Сын бериуге асықтың.
Жазыушының жазғаны
Мин көринди көзине,
Театрдың пьесасы,
Жин көринди козине,
Инанбалық сөзине.
Бөденедей пытпытлап,
Сауысқандай шықшықлап,
Бақа дедің түйени,
Қоян дедің бийени,
Сабақ дедің арқанды,

Гүбелек дедің шортанды,
Билгир дедің наланды,
Жақсы дедің жаманды,
Дос көрмедің адамды,
Душпан көрдің хәтеки,
Хаял менен баланды,
Қуып салып үйіннен,
Қашықлаттың аранды,
Гесиртке дедің жыланды,
Кирпи дедің қуланды,
Сыншыға да сын керек,
Сала берме ыланды!

КӨП ТАЛАП

(«ККГИЗ» директорына)

Жазыушыға оқыушыдан	Кетпесе де «хожалықты
көп талап.	кулатып»,
Таласып та алып жүр ғой	Насаз мүлкти ким алады
анталап.	унатып.
Дүкандағы көбирек жатқан	Мәмлекеттің пайдасын да
кітапты,	ойлайық,
Оқы аға, зейин сал да	Жууапкер ме жалғыз ғана
бир қарап.	Уматов!

СИЗИҢ УШЫН ЗИБАНЫНАН ДҮР ТӨГЕР

ОТЫРЫСПА

(Халық жыршысы Аббаз Дабыловты еслеп)

Баллада

Бул не деген аўыр матам,
Жүрегимди қысып кетти.
Аббаз аға — уллы адам,
Келмес жайға түсип кетти.

Бел қайысқан қайғы усы,
Өмирымниң келип қысы.
Ұатанымның бұлбил қусы,
Арамыздан ушып кетти.

Шад заманның күлкисинде,
Нуры ойнап түр-түсинде.
Тынбай сайрап ел ишинде,
Ай-хай шайыр йошып кетти.

Жылағаным болмас айып,
Қаршығадай қанат жайып,

Қәпелимде болып ғайып,
Өмир гүлин үзип кетти.

Матам шәхәр, аўыл-аймақ,
Тили шийрин пал хәм қаймақ,
Узақ жыллар сайрап-сайрап,
Сөз маржанын дизип кетти.

Өлди деўге жүрек қыймас,
Үлкен-киши жасын тыймас,
Тозбайтуғын хасыл мийрас,
Халқы ушын дүзип кетти.

Даңқы өшпес шешен ердин,
Мийрасхоры Алишердин,
Қушағына қара жердин,
Қайран ағам түсип кетти.

-Не көрмеген дүньяның
жер-аспаны,
Деп қария әңгимесин баслады,-

Айт десеңиз соны айтып
берейин,
Бир ұақыя еске түсти жастағы.

Булур таўдың бийигинен жаралып,
Бурымлары этирапқа таралып,
Төсегинде төңбекшиген сулыўдай,
Мынаў Жәйхун көлбеп жатқан, буралып.

Киши сала Қартабайдың өзегі,
Еки бойы –егиншилик боз еди.
Дақыл орып, жаңалықтан дәм татып,
Қызған мәхәл отырыспаның гезегі.

Журт дағысып, түн жарпынан асқанда,
Жалпы халық татлы уйқыға қашқанда,
Бир отаўдың жалт-жулт еткен отлары,
Ай қалқып тур жақты сеўип аспанда.

Билесиз ғой, қарақалпақ дәстүрин,
Қыз-жигитлер жыйналысар кешкурын.
Бәйит, жуўап, ойын-күлки, бәз-байрам,
Пәренжисин көрген емес ескиниң.

Қыссаханлар оқымақта қыссаны,
Жасырыныў дәстүриниң душпаны.
Ер-қаялды бир-биринен бөлиўге,
Дәстүринен хәлсиз шыққан исламы.

Адам улын өзине жат санамас,
Қул да болса отырады аралас,
Мейли төре, мейли жарлы, мейли бай,
Хеш бириниң дәрежесин сорамас.

Алды менен қәдирлейди ағаны,
Мейли, оның жыртық болсын шапаны.
Жасы киши отырады сүўреттей,
Рухсатсыз қыймылдамай табаны.

Қонақ келсе есапланар уллырақ,
Мейли төре, мейли болсын кул, бирақ,
Иззет пенен орын берер төринен,
Хызметинде пәйик болар қулдырап.

Қыз-жигитлер отырыпты сап тартып,
Женгелери жигитлерге шәрт айтып,
Жилұа менен пинханы сөз қозғайды,
Ишки сырын хәзил менен ақтарып.

Сөз таппаса, қозғастырып қыйнайды,
Хәлин билсе, масқараға қыймайды,
Шырп еттирип шығып кетсе бийұаж гәп,
Отырыспаның қәдесине сыймайды.

Жигитлери ғаздай қатар дизилип,
Қызлар отыр қаршығадай сызылып,
Түргеп келип кесе берсе арыұлар,
Мийман кеуили көтерилер қызығып.

Ишип қонақ көтермекте кесесин,
Күлим қағып, еплеп басып өкшесин,
Гөззал алып кейин қарап жылыслап,
Тик қадалып келтирмекте нәшесин.

Салтанатлы дәстүрине жараса,
Қызды сондай ойын-күлки, тамаша.
Қыз –келиншек, жас жигитлер қосылып,
Ел жатқан соң болды жүдә оңаша.

Сөз айтылмас берилгенше гезеги,
(Гей жасларды дүзейтуғын тез еди).
Қуұқыл сөзли, өр минезли тентекти,
Дәлкек күлки балғасында езеди.

Адамшылық ушын кетти жарыспақ,
Үлкен айып-ерегиспек, тарыспақ,
Отырыспа хәр биреудің минезин,
Өлшеп қояр бармақ пенен қарыслап.

Ала басқур, хәсем бай-шуұ, үзикли,
Жүз бас үйде отырыспаны дүзипти.
Узын бойлы жас өспирим жигитке,
-Гәп қозға,-деп бир жас үлкен қызықты.

-Бул баланы дилұар жигит деседи,
Болса керек узақ жақтың шешени,-
Деп биреулер сыбыр-сыбыр гәплести,
Қонақ жигит қолға алды кесени.

Ушқыр қомы жаздырылмай қанаттын,
Тыпыршылап отыр екен қонақ дым,
Боз жорғадай зырғып ала жөнелди,
Қоңыраұын сынғырлатып тамақтың.

Ол заманда дәстүр емес шапалақ,
Хәр ким отыр жүрегинен бақалап,
Ақдәрьяның ийириминдей таұланып,
Сөз артынан сөзлер шықты шақалап.

Ой-қыялы уқсап аққан булаққа,
Туұлап тасып, енип атыр қулаққа,
Сап-салмақлы түн хәуасы жаңғырып,
Жипек сестин созып кетти узаққа.

Сезди жүйрик шаршамастай шамасын,
Мәзи, гейде қарап қояр қағазын.
Сулыұлардың жүреклерин еритти,
Ырғап-ырғап жибергенде намасын.

Бир намадан онсан толғаұ туұады,
Жаздырылды қабат-қабат буұаты,
Өршелетти өр толқындай шабытын,
От жүреккли жаслығының куұаты.

Хәмме басқа хәрекетти умытқан..
Еситкенлер келип алыс-жуұықтан,
Адам қаплап айналасын отаұдын,
Жабық түрип анталасты уұықтан.

Күш жигери қайнап тасқан денеде,
Пәтли жүйрик шаршар емес еле де.
Қулақларын түрип өтер таңланып,
Жолаұшылар ыққа жүзген кемеде.

Хәмме жанды силтидейин тындырды,
Қәпелимде болды, бирақ, сынғырлы,
Көрмек ушын умтылысқан адамлар,
Байқаўсызда бес уўықты сындырды.

Жуўдырласып шашбаў менен шашақлар,
Сылдырласып хәйкел менен моншақлар,
Албырақлап өрре турған қыз-жигит,
Абайламай бирин-бири кушақлар.

Шаңарағы қайысқан соң шартылдап,
Бай хаялы шыға келди барқылдап,
Болмағанда тап усындай патырат,
Сөз булағы емес еди сарқылмақ.

Биреўлер жүр, - ийтердиң, - деп кейисип,
Бирақ тезден жым-жырт болды, келисип.
Мирәт пенен шайыр берип жуўапты,
Қалды үлкен абырайға ерисип.

Айтып шийрин қосықлардың нешесин,
Саз даўысқа келистирип нәшесин,
Ынтықтырып таң-тамаша өткерди,
Таң атқанша әдебият кешесин.

Баба сөзин өркенлеткен қосып тың,
Даўыллардай бурқып еди йошып дым.
Қыз-жигиттиң жүреклерин бәнт еткен,
Сонда көрдим кәраматын қосықтың.

Сен ийеси болмасаң да хаўаздың,
Жаслайыңнан шайыршылық сөз жаздың.
Жақсылардан тәлим алған өкинбес,
Ең опалы шәкирти бол Аббаздың! -

Деди ғарры айтып бизге көп гәпти,
Сөз түйинин бул жерде бир тоқтатты.
«Жақсылардың аты өшпес» деген бар,
Көрген жанлар өмиринше мақтапты.

Зияратлап барған екен Ғәрипти,*
Аға сөзи мумиядай еритти.
-Заман келди, узаққа шап, иним деп-
Хақ нийетли пәтиясын берипти.

Дәстурине кәмил болып хәр жақтан,
Күши тасып муза менен әрұақтан,
Қара қала, Таллық бойын аралап,
Журтын көрген Әжинияз, Бердақтың.

Бир жайлаў бар Аққаланың қасында,
Аббаз шайыр бир жаз болып усында,
Жағымсызлаў хабар келип елинен,
Қәпелимде қайтып кеткен қысында.

Не жетеди жақсылардың дадына,
Хеш бир аўыл азаматтың жаты ма?
Сол ўақытта болып кеткен мәканы,
Аталыпты сол шайырдың атына.

Секирискен арғымақлар семиз дым,
Қыр жағында өркешленген егиз кум,
Суў жағынан өтер еди гүркиреп,
Әудийискен пароходы теңиздиң.

Көллеринде көлбеп ушқан қуў, ғаз көп,
Шарұаға бай, егиншилик дым аз тек,
Әсиресе балықшылар мәканы, -
Тап хәзир де аталады Аббаз деп.

Ийе болып «Бахадыр»дай дәстанға,
Абыройы көтерили аспанға,
Қарақалпақ қадирлеген хасылым,
Ғайып болды жетписинен асқанда.

Гейпаралар пикир айтар кесип дым,
«Жапакеши шайыршылық кәсиптиң,
Заманында бұлбил еди сайраған» -
Деген сөзди талайлардан еситтим.

*Ғәрип — Аяпберген шайырдың лақабы.

ЖЕТПИС ЖАС

(Халық жыршысы Садық Нурымбетовтың 70 жыллығына)

Узақ мәнзил шегип сапар, Жети шыңнан асқан аға, Аппак гүлдей гүмис сақал, Көркіңе жарасқан аға.	Сөз маржанын тере-тере, Дәрья болып тасқан аға. Әжинияз түп сағасы, Тәбериксең отағасы, Хәзиргиниң ең ағасы, Алдымдағы асқар аға.
Қәдди-қәўмет нурлы шырай, Халық жүгин көтерип удай, Жаяў гезип спортшыдай, Күшке күшлер қосқан аға.	Мәўжиребер ылғал салып, Сөзлериңе хәўес халық. Руўхыңнан пәрўаз алып, Шарықлады жаслар аға.
Бир әсирге таялғанда, Озып өттиң қыялдан да, Гей жигиттей боянғанда, Сен олардан жассаң аға.	Жаңлай берсин ҳаўаз сестин, Даўыллардай бурқып естин, Бундағы көп қәлемлестин, Бәрин өзиң басқар аға.
Қолға қәлем алғанында, Гүл жайнады бармағында. Мен төбешик болғанымда, Бийиктеги аспан аға.	Кең Ұатанға мәлим ерсен, Ұазыйпаң көп айта берсем, Қарақалпаққа Әлийшерсен, Тәрийпиниз дәстан аға.
Арал бойларын жайлаған, Жүректе толқын қайнаған, Әмиў бойында сайраған, Бүлбилгөя қуссаң аға.	Тәрезиңниң салмағы көп, Шайырдың пир-әрўағы деп, Заманымның Бердағы деп, Халық көтерди, йошлан аға.
Журтқа белли ер екениң, Жүрген жериң берекели. Қыз-жигитли мерекени, Атқарыстың жастан аға.	Жасай бериң және-және, Узақ жастан үзбең дәме, Терең ақыл, полат дене, Мүдирмеңиз ҳаслан аға!
Жақсыларды көре-көре, Кеўлиң патша, тилиң төре,	

Дүрс еткендей жар қулап,
Ағып түсти сарқырап,
Аббаз, Садық – қос жұлдыз,
Жүргенинде жарқырап.

Келип гезек ақырмай,
Қолын былғап шақырмай,
Кеше жүрген Сәкенди,
Алып кетти, апырмай!

Ақ дарағы қулады,
Еситкен соң қулағы,
Матам тутып ел-журтым,
Ақты көздиң булағы.

-Оңалыпты түрин,-деп,
Еки көзиң күлимлеп,
Келип еди жақында,
-Жазыларсаң иним,-деп.

Дүнья, мени алдадын,
Әжел, оны жалмадың,
Көрмесимди билмеппен,
Сүйип неге қалмадым?!

Жүрек қалай сағынбас?-
(Тәғдир бизге бағынбас),
Бир түскен соң тереңге,
Енди қайтып табылмас!

Барса келмес - сапары,
Нәсияты бақалы.
Қыялымнан кетпейди,
Көрки, гүмис сақалы.

Жетписинде жайқалған,
Жорғалығы шайқалған,
Алдымдағы аға деп,
Енди кимди айтарман!

Шайырлықтың дәураны,
Қалмап еди әрманы,
Қәлеминен жаралған,
Ғасыл гәўхар қырманы.

Елге тартқан сый басы,
Тозбайтуғын дүньясы,
Атын жойтпас ағаның,
Әдебиат мйрасы.

1971-жыл, 10-октябрь

ЭПИГРАММА

Садық шайырға

Тек жаслық өткен жарымай, Шадлы күн жылжып тарыдай, Бахытлы жасап келгенсоң, Ийилген емес ғаррыдай,	Кейининде қалды алпыс жас, Ғайраты жастан артықмаш, Сәкенди қайта жасартты, Шығарма ушын бар ықлас.
--	--

Ибрайым Юсуповқа

Шығармана қызғын ықлас берилди
Сулыұ сөзге қандыра бер елинди,
Түркмен, қазақ сулыұлары ынтығып,
Өкпелетип жүрме бирақ келинди.

Лириканы жазасан,
Унайды сөзиң жүрекке,
Тек жайлау адым басасан,
Итибар бермей тилекке.

Төлепберген Қайыпбергеновқа

Хайран қалдым жас жазыушы Төлепке,
Қалемлери басқалардан бөлекпе,
Хәп заматта бир роман дөретер,
Майда шүйде ушын қалмай хәлекке.

Пирлепес Тилегеновқа

«Биринши гудок» пьесасы
Бир бақырып, сап болды,
Қайда тағы басқасы?
Сестінен дәрек жоқ болды.

Тәжетдийн Сейтжановқа

Кермеқас қасын кереди,
Дәмегөйге ереди,
Оннан да сулыу жананлар,
Тәжетке кеуил береди,
-Мени қашан жазар?-деп
Ереди де жүреди.
Оларды қашан көреди?
Табыслы болсын жазғаны
Сөзимнің түпки дереги.

АСАН БЕГИМОВҚА

Арнаулы сөзим азлау айыбым сол,
Асанның халқым ушын қайыры мол,
Мәденият шыңында көзге түскен,
Драматург, жазыушы шайыры ол.

Т. Жумамуратов С. Нурымбетов хәм Х. Сейтов пенен

Шайыр 1960-жылы Ташкентте С. Муханов хәм басқа да жазыушылар менен

Т. Жумамуратов
ауылласлары менен
1937-жыл

Баласы Мураттың курсластары арасында. 1978-жыл

Басылып Жалмен байдың ақыйғаны,
-Хорлықтан азат! деди Катираны,
Үрпейискен жауызлар қол көтерди,
Мықтылап қарағанда сатираны.

Жаздырылып залымның қармағынан,
Пал тамды Сәпиұраның бармағынан,
Бир геройы сахрада зарласа да,
Қутылды ол өлимнің тырнағынан.

Қанықпан поэма, қосық дәстанына,
Өрлей берсин таланттың аспанына,
Әсиресе наятий көп қуғандым,
Ғәрипти-Шасанемди қосқанына.

Көргенде хәммениң де мийри қанды,
Дөретип повесть пенен романды,
Көлдеги балықшының қызы еди,
Дүньяға танытпақшы Рәушанды.

Көрип турман сөз жазған неше досты,
Хәмме де сол тилекке сестин қосты,
Тағы да қәлемине қуғат берсин,
Сол ушын көтеремиз бүгин тосты.

Ақлық пенен шаулық сүй, жаса аға,
Денсаулық бәрха керек жасамаға,
Тағы да жүз жасыңа тилеклеспен,
Толысып қайта семир, Асан аға.

1958-жыл 6-январь

ЭПИГРАММА

Асан ағаға «Балықшы қызы»нан

Он жети жыл бурында,
Тап қырқыншы жылында,
Танысқан едим өзиңе
Ислеп жүрип жылымда.

Сондағы шайыр сен едің,
Балықшы қызы мен едим,
-Сен қаққында роман,
Жазып жүрмен деп едің.

